

Oikeuttaminen ja oikeudenmukaisuus

Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategia 2000-luvulla

Maria Maijastiina Suonpää

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yleinen valtio-oppi

Pro gradu -tutkielma

Ohjaaja: Heikki Patomäki

Syyskuu 2012

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta	Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Maria <u>Maijastiina</u> Suonpää		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Oikeuttaminen ja oikeudenmukaisuus – Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategia 2000-luvulla		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yleinen valtio-oppi, maailmanpolitiikan tutkimuksen linja		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Syyskuu 2012	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 107
<p>Tiivistelmä – Referat – Abstract</p> <p>Euroopan unioni edistää kauppapolitiikassaan globaalia, harmonisoitua immateriaalioikeusjärjestelmää. EU:n edistämän järjestelmän perustana toimii unionin sisäinen immateriaalioikeusjärjestelmä. Koska immateriaalioikeudet ovat oikeuksia, joiden myöntäminen yhdelle toimijalle vaikuttaa rajoittavasti muiden toimijoiden mahdollisuuksiin, on tärkeää tutkia edistettävän järjestelmän luonnetta. Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU oikeuttaa ja pyrkii edistämään globaalissa immateriaalioikeusstrategiassaan 2000-luvulla. Tutkielmassa pyritään myös arvioimaan edistettävän järjestelmän oikeudenmukaisuutta John Rawlsin määrittelemien oikeudenmukaisuuden kriteereiden avulla. Tutkielma yhdistää teoreettisen keskustelun immateriaalioikeuksien oikeuttamistavoista Euroopan unionin 2000-luvun immateriaalioikeusstrategian empiiriseen tutkimukseen. Tutkielmassa todetaan EU:n käyttävän immateriaalioikeuksien oikeuttamiseen pääasiassa John Locken ajatteluun sekä utilitaristiseen perinteeseen perustuvia omistusoikeuksien oikeuttamistapoja, jotka vaikuttavat EU:n immateriaalioikeusstrategian taustalla globaalisti edistettävän järjestelmän muotoutumista. Lockelainen oikeuttamistapa keskittyy omistusoikeuden syntymisen perusteluun kohteeseen käytettävän työvoiman kautta. Utilitaristinen oikeutustapa puolestaan perustelee omistusoikeuden syntyä siitä saatavien hyötyjen avulla.</p> <p>Tutkielman aineisto koostuu pääasiassa Euroopan komission 2000-luvun kauppapoliittisista julkaisuista. Täydentävinä aineiston osina on käytetty muutamia muiden unionin toimielinten immateriaalioikeuksiin liittyviä julkaisuja. Aineisto koostuu yhteensä 30 julkilausumasta, joita analysoidaan teorialähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Aineistosta on poimittu immateriaalioikeuksien oikeuttamiseen tähtäävät osat, jotka on sen jälkeen koottu uudeksi kokonaisuudeksi sekä tyypitelty taustateorioiden mukaisesti oikeuttamistyyppiin. Oikeuttamistyyppien luomista ohjaavat tutkielman omistusoikeuksien legitimointiin käytettävät teoreettiset lähestymistavat. Luokittelun jälkeen tutkielmassa arvioidaan Euroopan unionin käyttämiin oikeuttamistapoihin perustuvan immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta rawlsilaiseen oikeudenmukaisuusteoriaan perustuvien kriteerein. Keskeisin kriteeri on se, että immateriaalioikeusjärjestelmän tulee hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia toimijoita, jotta se on oikeudenmukainen.</p> <p>Tutkielmassa todetaan Euroopan unionin käyttävän immateriaalioikeuksien legitimointiin kahta keskeistä oikeuttamistapaa, lockelaista sekä utilitaristista oikeuttamistapaa. Lockelaista oikeuttamistapaa käytetään sekä työn varsinaisen tekijän oikeuksien perustelemiseen että innovaatioiden tekemiseen sijoittaneen toimijan oikeuksien ajamiseen. Aineistosta poimitut lockelaisen perinteen mukaiset oikeuttamiset on siten jaettu kahteen tyyppiin, työn tekijän oikeuksia sekä sijoittajan oikeuksia painottavaan. Utilitaristinen oikeuttamistapa on tyypitelty kolmeen luokkaan. Ensimmäisen luokan mukaiset oikeuttamistavat korostavat immateriaalioikeuksien kannustinvaikutuksia. Toiseen luokkaan sijoittuvat oikeutukset, jotka painottavat immateriaalioikeuksia Euroopan unionin kilpailukyvyyn lähteenä ja säilyttäjänä. Kolmanteen luokkaan on kerätty utilitaristiset legitimointitavat, joissa perustellaan immateriaalioikeuksia niiden puuttumisen aiheuttamien haittojen kautta. Utilitaristisia legitimointitapoja (yhteensä 350 kpl) esiintyi aineistossa selvästi lockelaisia legitimointitapoja (yhteensä 85 kpl) enemmän. Järjestelmän oikeudenmukaisuutta arvioidaan tutkielmassa luotujen oikeutusluokkien mukaisesti. Oikeudenmukaisuutta arvioidaan sekä Euroopan unionin sisäisesti että globaalisti.</p> <p>Tutkielman keskeinen johtopäätös on, että Euroopan unionin edistämä ja oikeuttama immateriaalioikeusjärjestelmä on rawlsilaisten kriteereiden mukaan unionin sisäisesti tarkasteltuna monilta osin oikeudenmukainen, mutta globaalisti arvioituna pääasiallisesti epäoikeudenmukainen. Unionin immateriaalioikeusstrategia ajaa globaalia järjestelmää, joka luultavasti keskittää siitä saatavat hyödyt EU:n sisälle, jolloin hyöty ei kohdistu kaikkein heikoimmassa asemassa oleville toimijoille. Tutkielmassa esitetään myös epäilyksiä immateriaalioikeusjärjestelmän väitettävien hyötyjen toteutumista kohtaan, mikä osaltaan johtaa epäoikeudenmukaiseen globaaliin järjestelmään, mikäli järjestelmä rakennetaan EU:n strategian mukaisesti.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Euroopan unioni, immateriaalioikeudet, oikeudenmukaisuus, oikeuttaminen		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	1
2 IMMATERIAALISEN OMAISUUDEN OIKEUTTAMINEN.....	7
2.1 IMMATERIAALISET KOHTEET OMAISUUTENA.....	7
2.2 OIKEUTTAMINEN SOSIAALISENA TOIMINTANA.....	14
2.3 IMMATERIAALISEN OMAISUUDEN KESKEISET OIKEUTTAMISTAVAT.....	19
2.3.1 Utilitaristinen oikeutus	21
2.3.2 Lockelainen oikeutus.....	25
2.4 OIKEUDENMUKAISUUS REILUUTENA.....	31
3 IMMATERIAALIOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN JA EU:N ROOLI.....	35
3.1 IMMATERIAALIOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN.....	37
3.2 EU:N IMMATERIAALIOIKEUSSTRATEGIA 2000-LUVULLA.....	41
3.2.1 Lissabonin strategia 2000–2005	43
3.2.2 Lissabonin strategia 2005–2010 ja Eurooppa 2020	44
4 OIKEUTTAMINEN EU:N JULKILAUSUMISSA	48
4.1 UTILITARISTINEN OIKEUTUS KESKEISENÄ LEGITIMOINTITAPANA.....	50
4.1.1 Immateriaalioikeudet kannustimena	52
4.1.2 Immateriaalioikeudet kilpailukyvyn lähteenä	59
4.1.3 Immateriaalioikeuksien puutteellisen suojan haitat	62
4.2 LOCKELAINEN OIKEUTUS EU:N JULKILAUSUMISSA.....	64
4.2.1 Immateriaalioikeudet työn tekijän oikeuksien turvaajina.....	64
4.2.2 Immateriaalioikeudet sijoittajan oikeuksien turvaajina	68
5 EU:N IMMATERIAALIOIKEUSSTRATEGIAN OIKEUDENMUKAISUUS..	73
5.1 KANNUSTIMET JA OIKEUDENMUKAISUUS	73
5.2 KILPAILUKYKY JA OIKEUDENMUKAISUUS	78
5.3 OIKEUKSIEN PUUTTEELLINEN SUOJAUS JA OIKEUDENMUKAISUUS	81
5.4 TYÖN TEKIJÄN OIKEUDET JA OIKEUDENMUKAISUUS	83
5.5 SJOITTAJAN OIKEUDET JA OIKEUDENMUKAISUUS	84
6 LOPUKSI.....	88
6.1 KESKEISET JOHTOPÄÄTÖKSET.....	88
6.2 JATKOTUTKIMUKSEN TARVE.....	92
AINEISTO	94
LÄHTEET.....	98
LIITTEET	104

1 JOHDANTO

Euroopan unioni (EU) toimii aktiivisesti kauppapolitiikassaan immateriaalioikeuksien globaalin harmonisoinnin edistämiseksi (Correa 2004, 79–94). Siksi on tärkeää selvittää, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU oikeuttaa ja pyrkii edistämään globaalissa immateriaalioikeusstrategiassaan. Immateriaalioikeudet ovat immateriaalisiin kohteisiin liitettäviä omistusoikeuksia ja immateriaalisia kohteita ovat esimerkiksi innovaatiot ja luovan prosessin tulokset. Immateriaalioikeudet vaikuttavat myös niitä omistamattomien yksilöiden elämään muun muassa tiedon käyttöä rajoittamalla ja vaikuttamalla immateriaalioikeuksien suojattujen tuotteiden hintoihin (Barton 474–475; Drahos & Braithwaite 2002, 3). Koska maailmanpolitiikassa globaalisti edistettävä immateriaalioikeusjärjestelmä vaikuttaa laaja-alaisesti yksilöiden elämään, on myös pyrittävä arvioimaan, onko rakennettava järjestelmä oikeudenmukainen. Maailmanpolitiikan tutkimuksen keskeinen osa-alue on kansainvälisen sääntelyn tutkiminen ja sen vaikutusten arviointi (Baylis & Smith 2006, 350–351). Tutkielmani tarkoituksena onkin selvittää, onko EU:n 2000-luvulla globaalisti edistämä ja oikeuttama immateriaalioikeusjärjestelmä oikeudenmukainen.

Tutkimuskysymykseni on:

Onko Euroopan unionin globaalisti edistämä immateriaalioikeusjärjestelmä oikeudenmukainen John Rawlsin¹ (1921–2002) määrittelemien oikeudenmukaisuuden kriteereiden avulla tarkasteltuna?

Tarkoitukseni ei ole tutkia yksityiskohtaisia aspekteja, joita Euroopan unioni ajaa kauppapoliittisissa neuvotteluissaan immateriaalioikeusjärjestelmään liittyen, koska edistettävät asiat vaihtelevat riippuen siitä, käydäänkö neuvotteluja unionin sisällä, monenvälisesti muiden tahojen kanssa vai kahdenvälisesti jonkin valtion kanssa. Esimerkiksi kahdenvälisissä neuvotteluissa toisen osapuolen kehityksen tasolla ja aiemman immateriaalioikeusjärjestelmän tasolla on suuri vaikutus siihen, mitä asioita neuvotteluissa pyritään suojaamaan ja millä tavoin. EU:n immateriaalioikeusstrategiaa

---

¹ John Rawlsin (1971) mukaan oikeudenmukaisuus perustuu kahteen periaatteeseen. Ensimmäinen oikeudenmukaisuuden periaate on kaikkien yksilöiden yhtäläinen vapaus. Jokaisella yksilöllä tulee olla mahdollisimman laaja vapaus, jota rajoittaa ainoastaan muiden yksilöiden oikeus yhtäläiseen vapauteen. Toinen periaate on yksilöiden tasa-arvo. Sosiaalisten ja taloudellisten epätasa-arvoisuuksien tulee olla luonteeltaan sellaisia, että niiden voidaan odottaa hyödyttävän kaikkia, ja että ne ovat liitoksissa asemiin, jotka ovat avoimia kaikille yksilöille. (Rawls 1971, 60–80.)

on kuitenkin mahdollista tutkia yhtenäisenä strategiana, jos tarkastellaan strategian keskeisiä suuntaviivoja ja immateriaalisen omaisuuden oikeuttamista, jotka ovat suhteellisen pysyviä ja läpileikkaavia strategian ominaisuuksia. Yksityiskohtaisten järjestelmän ominaisuuksien listaamisen sijaan tarkoitukseni on löytää keskeiset strategiaa määrittävät perustelut omistusoikeuden luomisen taustalla, eli tavat oikeuttaa immateriaalisten kohteiden yksityisomistusta. Strategian taustaoletusten ja keskeisten tavoitteiden avulla pystyn myös arvioimaan strategian oikeudenmukaisuutta sekä Euroopan unionin että globaalilla tasolla.

Tutkielmani toisessa luvussa keskityn ensimmäiseksi avaamaan immateriaaliseen omaisuuteen liittyvää problematiikkaa ja määrittelemään tarkemmin immateriaalioikeuksien käsitettä sekä esittelen aiemmin tehtyä immateriaalioikeuksiin liittyvää tutkimusta. Immateriaalisen omistuksen kohteen erottaa materiaalisesta objektista sen käytön rajaamisen ongelmallisuus. Toimijoiden on hankala käyttää yhtäaikaaisesti samaa materiaalista kohdetta, kun taas immateriaalisten objektien käytön rajaaminen on usein vaikeaa ilman lainsäädäntöä. Esimerkiksi toimijoiden on mahdollista käyttää jotakin ideaa samanaikaisesti ilman, että kenenkään hyödyntämismahdollisuudet heikkenevät. Siksi ensisijaisena keinona immateriaalisten kohteiden omistuksen luomiseen on käytettävä lainsäädäntöä, joka ulkoistaa muut toimijat hyödykkeen käytöstä ja antaa yhdelle toimijalle yksinoikeuden kohteen hyödyntämiseen. (May 2010, 18–37.)

Immateriaalioikeudet suojaavalla lainsäädännöllä annetaan yhdelle toimijalle yksinoikeus kohteen tuottamaan hyötyyn ja poistetaan muulta yhteisöltä mahdollisuus saada hyötyä kohteesta immateriaalioikeuden voimassaolon aikana. (Harris 1996, 3–4; May 2010, 22–32.) Oikeudet ovat sosiaalisia sopimuksia ja muutettavissa, mikäli niitä ei koeta oikeudenmukaisiksi. Koska yhden toimijan ja muun yhteisön intressit ja edut ovat keskenään ristiriidassa, vaativat immateriaalioikeudet säilyäkseen oikeuttamista².

---

² Oikeuttamisella tarkoitan aktiivista toimintaa ja puheakteja, joilla jokin asia saadaan vaikuttamaan oikeudenmukaiselta ja ristiriidattomalta. Puheaktit ovat kirjoitettuja tai ääneen lausuttuja tekstejä, joilla pyritään aktiivisesti saamaan jokin asia vaikuttamaan joltakin. Ne ovat aktiivista toimintaa siinä missä fyysinenkin toiminta. (Skinner 1996, 8.)

Oikeuksien legitimoinnin³ lisäksi immateriaalioikeuksia on tutkittu monista muistakin näkökulmista. Useat tutkijat (esim. Leppämäki 2006b; Boyle 2008) painottavat immateriaalioikeuksiin liittyvää julkisen ja yksityisen rajan ristiriitaa. Perinnetiedon merkitystä on korostettu erityisesti tutkittaessa alkuperäiskansojen oikeutta perinnetietoonsa ja tiedon patentoitavuutta (esim. Dutfield 2000). Yleisemmin tiedon omistajuutta on pohdittu muun muassa tieteellisen tiedon sekä informaatioteknologian tapauksissa (esim. Drahos & Braithwaite 2002; Boyle 2008). Myös tutkimusta immateriaalioikeuksien vaikutuksesta taloudelliseen kehitykseen ja innovaatioiden määrään on tehty runsaasti (esim. Gould & Gruben 1996; Maskus & Reichman 2004). Suurin osa mainituista tutkimuksista sivuaa useampaa kuin yhtä immateriaalioikeuden teemaa ja näkökulmia on edellä esittelemieni lisäksi lukuisia. Maailmanpolitiikan ja erityisesti globaalin poliittisen talouden sekä globaalin hallinnan näkökulmasta tutkimusta on tehty vähän ja luultavasti tunnetuimpia tästä näkökulmasta aihetta käsitelleitä tutkijoita ovat Christopher May, Susan K. Sell, Peter Drahos sekä John Braithwaite. Heidän työnsä ovat myös tutkielmani kannalta tärkeitä.

Immateriaalioikeuden käsitteen määrittelyn, problematisoinnin sekä aiemman tutkimuksen esittelyn jälkeen käsittelen laajemmin oikeuttamista sosiaalisena toimintana ja keskeisiä tapoja, joilla immateriaalioikeuksia on oikeutettu. Immateriaalioikeuksien olemassaoloa on perinteisesti perusteltu kolmella oikeutustavalla: lockelaisella oikeutuksella, minuuden rakentumisen oikeutuksella sekä utilitaristisella oikeutuksella. Lockelainen oikeutus perustuu John Locken (1632–1704) teoretisointiin, minuuden rakentumisen oikeutus puolestaan Georg Hegelin (1770–1831) omistusoikeuskäsitykseen ja utilitaristisella oikeutuksella on juuret Jeremy Benthamin (1748–1832) filosofiassa. (Esim. May 2010, 27–32; Ryan 1984; Leppämäki 2006a.)

Oikeutustapoja on teoreettisessa kirjallisuudessa analysoitu yleisemmin liittyen perinteisen omaisuuden käsitteen oikeuttamiseen (Ryan 1984; Becker 1977; Waldron 1988; Harris 1996). Lisäksi samat omaisuuden oikeutustavat on yhdistetty keskusteluun immateriaalisesta omaisuudesta (Drahos 1996; Hettinger 1989; May 2010).

---

³ Legitimoinnilla tarkoitan jonkin asian oikeuttamista eli pyrkimystä saada jokin asia vaikuttamaan oikeudenmukaiselta.

Keskustelussa onkin laajalti pohdittu oikeutustapojen sopivuutta immateriaalisten objektien omistusoikeuden legitimointiin.

Keskeisten oikeutustapojen esittelyn jälkeen käsittelen toisen luvun lopussa lyhyesti oikeudenmukaisuuden käsitettä EU:n immateriaalioikeusstrategian tapauksessa. Oikeutustapoihin liittyvässä tutkimuksessa on keskitytty lähinnä tutkimaan oikeutustapojen sisäistä logiikkaa ja niiden sopivuutta immateriaalisen omaisuuden legitimointiin. Kysytään: miten immateriaalista omaisuutta voidaan oikeuttaa? Filosofisten oikeutustutkimusten yhteys käytäntöön on jäänyt varsin heikoksi. Harvoin kysytään olennaista kysymystä: miten immateriaalista omaisuutta käytännössä oikeutetaan ja mikä on käytännön oikeutusten suhde filosofisiin oikeutustapoihin? Sopivatko loogisesti pätevät tai pätemättömät omistusoikeuden oikeuttamistavat nykyisen immateriaalioikeusjärjestelmän empiiriseen todellisuuteen ja onko immateriaalioikeusjärjestelmä oikeudenmukainen? Keskustelua oikeutustavoista käydään, mutta varsin usein yhteys käytännön toimintaan on heikko (ks. esim. Hughes 1988, 287–366; Drahos 1996). Tutkielmani tarkoituksena on liittää oikeutusmuotojen tutkimus käytäntöön ja tarkastella oikeutuskeinojen ilmenemistä Euroopan unionin immateriaalioikeuksien globaalissa harmonisointistrategiassa sekä pohtia oikeutettavan järjestelmän oikeudenmukaisuutta käyttäen Rawlsin (1971) oikeudenmukaisuuskäsitystä teoreettisena pohjana. Oletukseni tekemäni esitutkimuksen perusteella on, että perinteisen kolmijaon sijaan EU käyttää julkilausumissaan pääasiassa utilitarismin viittaavaa oikeutustapaa sekä lockelaista oikeutustapaa.

Kolmannessa luvussa keskityn ensin käsittelemään lyhyesti immateriaalioikeuksien kehittymisen historiaa ja sen jälkeen kartoitan Euroopan unionin roolia immateriaalioikeuksien globaalissa harmonisoinnissa sekä unionin 2000-luvun immateriaalioikeusstrategiaa. Immateriaalioikeudet ovat 1400-luvulta alkaen vähitellen kehittyneet yhä vahvemmin oikeudenhaltijan etuja ajaviksi, globaaleiksi omistusoikeuksiksi, joiden harmonisointia, eli lainsäädännön yhdenmukaistamista, toiset valtiot haluavat edistää toisten valtioiden vastustaessa sitä. Euroopan unioni on Yhdysvaltojen rinnalla noteerattu viime aikoina yhdeksi merkittävimmäksi immateriaalioikeuslainsäädännön harmonisoijaksi maailmanpolitiikan areenalla (Drahos 2005; El-Said 2005). Euroopan unionin kauppapoliittiseen strategiaan kuuluu Sophie Meunierin (2007) mukaan pyrkimys levittää eurooppalaista malliaan muualle

maailmaan. Myös Euroopan unionin oma historia on ollut asteittaisen laajentumisen myötä jatkuvaa sääntöjen ja politiikan harmonisointia. (Meunier 2007, 914–915.) Jotta EU voi levittää malliaan muualle maailmaan ja harmonisoida immateriaalioikeuksia kansainvälisesti, on levitettävä malli saatava vaikuttamaan oikeudenmukaiselta. Euroopan unioni oikeuttaa immateriaalisiin kohteisiin liitettäviä omistusoikeuksia muun muassa kauppapoliittisissa julkaisuissaan.

Huolimatta EU:n merkittävästä roolista maailmanpolitiikassa ja globaalien sääntelyn rakentamisessa, sen immateriaalioikeusstrategiaa on tutkittu vähän. Euroopan unionin kauppapolitiikasta on tehty tutkimusta varsin laajalti (esim. Hix 2005; Bretherton & Vogler 1999; Young & Peterson 2006), mutta immateriaalioikeuksien harmonisointistrategiaan keskittyvää tutkimusta on tehty vähemmän. Immateriaalioikeusstrategian keskeisiä suuntaviivoja on tärkeä tutkia, jotta saadaan kattava kuva siitä, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU pyrkii levittämään globaalina toimijana. Omistusoikeuskäsitysten ja strategian päälinjojen immateriaalioikeuksien oikeuttamistapojen voidaan olettaa olevan varsin hitaasti muuttuvia, joten niiden taustavaikutus globaalien immateriaalioikeusjärjestelmän rakentamisessa on merkittävä.

Euroopan unioni on merkittävä toimija globaalien immateriaalioikeusjärjestelmän rakentamisessa, joten on erittäin tärkeää tiedostaa, minkälaista järjestelmää EU sekä sisäisellä että ulospäin suuntautuvalla toiminnallaan pyrkii edistämään. Tutkielmani keskeisenä tutkimuskohteena on Euroopan unionin retoriikassaan oikeuttama immateriaalioikeusjärjestelmä, jota EU pyrkii rakentamaan toiminnassaan. Euroopan unioni toimijana edistää tietynlaisten immateriaalisten kohteiden omistusoikeuden oikeuttamista legitimeiksi omistusoikeuden käsittämistavaksi.

Neljännessä luvussa käsitelen Euroopan unionin 2000-luvun julkilausumien perusteella tekemäni analyysin. Aineiston analysoinnissa olen käyttänyt apuvälineenä teorialähtöistä sisällönanalyysiä, jonka avulla olen luokitellut aineistosta löytyviä immateriaalioikeuksien legitimointitapoja kahteen luokkaan: utilitaristisiin oikeutustapoihin sekä lockelaisiin oikeutustapoihin. Analyysin ensimmäisessä alaluvussa 4.1 esittelen Euroopan unionin 2000-luvun julkilausumissa esiintyvät keskeisimmät utilitaristisen ajattelun mukaiset immateriaalioikeuksien legitimointitavat.

Olen jakanut keskeisimmät oikeutustavat kolmeen ryhmään: immateriaalioikeuksien kannustinvaikutusta, immateriaalioikeuksien eurooppalaisen kilpailukyvyn parantamista sekä immateriaalioikeuksien puutteesta aiheutuvia haittoja painottaviin oikeutustapoihin. Utilitarististen oikeutustapojen jälkeen esittelen aineistosta löytyvät lockelaiseen ajatteluun perustuvat oikeutustavat. Lockelaiset legitimointitavat olen jakanut innovointityön tai luovan työn tekijän oikeuksia sekä sijoittajan oikeuksia painottaviin oikeutustapoihin.

Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian luonteen kartoittamisen jälkeen analyysin toinen puolisko koostuu Euroopan unionin edistämän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden arvioinnista. Arvioin rawlsilaisten oikeudenmukaisuuden kriteereiden avulla järjestelmän oikeudenmukaisuutta sekä Euroopan unionin että globaalilla tasolla. Lopuksi vedän yhteen tutkielman keskeisimmät johtopäätökset ja pohdin jatkotutkimuksen tarvetta sekä mahdollisia aiheita jatkotutkimukselle.

2 IMMATERIAALISEN OMAISUUDEN OIKEUTTAMINEN

Euroopan unionin edistämän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden tutkiminen edellyttää ensinnäkin immateriaalisen omaisuuden käsitteen määrittelemistä sekä siihen liittyvän ristiriitaisuuden ymmärtämistä. Lisäksi oikeutettavan järjestelmän tutkiminen edellyttää käsitystä siitä, mitä oikeuttaminen on ja miksi sitä on tärkeää tutkia. Immateriaalioikeusjärjestelmän rakentuminen kansallisista laillisista viitekehyksistä globaaliksi sääntelyjärjestelmäksi on tapahtunut oikeuttamisen mekanismin avulla. Euroopan unioni on merkittävä globaalin immateriaalioikeusjärjestelmän harmonisoija (Correa 2004, 79–94). Järjestelmän oikeudenmukaisuuden arviointi on välttämätöntä kriittisessä tarkastelussa, koska globaalina rakenteena immateriaalioikeusjärjestelmä vaikuttaa kaikkiin maailman ihmisiin ainakin epäsuorasti rajoittamalla yksilöiden toimintamahdollisuuksia ja valintoja. Oikeudenmukaisuuden arviointi puolestaan vaatii käsityksen siitä, mitä oikeudenmukaisuus on. Näitä asioita käsittelem tarkemmin seuraavissa alaluvuissa.

2.1 IMMATERIAALISET KOHTEET OMAISUUTENA

Kaksi keskeisintä immateriaalisten omistusobjektien ryhmää ovat patentit ja tekijänoikeudet. Patenteilla viitataan teollisiin omistusoikeuksiin, kun taas tekijänoikeuksilla tarkoitetaan kirjallisten tai taiteellisten töiden omistusoikeuksia. Muita immateriaalisen omaisuuden piiriin laskettavia asioita ovat muun muassa tavaramerkit ja maantieteelliset merkinnät. Englanninkielinen käsite *intellectual property rights* suomennetaan usein *henkiseksi omaisuudeksi* (ks. esim. valtiosopimus Maailman henkisen omaisuuden järjestön perustavan yleissopimuksen voimaansaattamiseksi). Käytän tutkielmassani immateriaalisen omaisuuden käsitettä, koska se kuvaa mielestäni paremmin omistusobjektien immateriaalista erityisluonnetta erotuksena materiaalisista objekteista.

Immateriaaliset objektit ovat tekijänsä henkisen työn kohteita eli innovaatioita ja ainutlaatuisia taiteellisen prosessin tuloksia. Omistusoikeus ei kuitenkaan kohdistu varsinaiseen ideaan vaan idean avulla toteutettuihin tuotteisiin. Immateriaalisen

omaisuuden omistusoikeus kohdistuu ainoastaan kohteen idean ilmentymään, ei varsinaiseen ideaan itsessään. Esimerkiksi kirjallisuuden tapauksessa omistusoikeus kohdistuu tyyllilajin ilmentymään ja tiettyyn sanojen ja tavujen järjestykseen, ei tyyllilajiin tai sanoihin. Patenttien kohdalla omistusoikeus ei voi kohdistua matemaattisiin kaavoihin tai luonnonlakeihin, vaan omistusoikeus rajoittuu innovoituihin prosesseihin, koneisiin ja tuotteisiin. Omistus ei kohdistu esimerkiksi tietokoneen ideaan, eli kaikkiin tietokoneisiin, vaan yhteen tiettyyn tietokoneen ilmentymään. (Hettinger 1989, 32–33.) Immateriaalioikeuksiin liittyvä problematiikka on tekijänoikeuksia ilmeisempi teollisoikeuksien tapauksessa, joten esittelen problematiikkaa lähinnä patenttien ja innovaatioiden tapauksissa.

Omistusoikeus on sekä sosiaalinen että laillinen instituutio, joka hallinnoi asioiden jakautumista sekä käyttöä (Harris 1996, 3). Oikeutta voidaan kuvata suhteeksi omistajan ja omistuksen kohteen välillä. Suhteelle on kuitenkin asetettu yhteisössä jonkinlaiset rajat, joiden puitteissa omistaja voi toimia suhteessa omistuksen kohteeseen. (Waldron 1988, 26–27.) Omistusoikeuden instituutiolla, kuten muillakin sosiaalisilla instituutioilla, pyritään materiaalisten ja immateriaalisten kohteiden mahdollisimman tehokkaaseen ja oikeudenmukaiseen jakoon yksilöiden kesken (Becker 1977, 1).

Jakamisen tekee ongelmalliseksi kohteisiin liittyvien intressien vastakkaisuus. Toisaalta yksilön intressinä on saada omistusoikeus kohteeseen, mikä takaa yksilölle yksinoikeuden hyödyntää kohdetta. Vastaavasti yhteisön intressi on säilyttää kohde koko yhteisön hallinnassa, jotta koko yhteisö voisi hyödyntää sitä. Jälkimmäinen intressi korostuu immateriaalisten objektien tapauksessa, koska immateriaalisten objektien käyttö ei ole luonnollisten rajoitusten määrittämää. Se, että yksi toimija hyödyntää immateriaalista kohdetta, ei vähennä muiden toimijoiden mahdollisuuksia käyttää sitä omiin tarkoituksiinsa.

Materiaalisten hyödykkeiden omistusoikeus on yleensä automaattisesti poissulkevaa, mikä tarkoittaa, että kahden toimijan kohteen samanaikainen omistus on mahdotonta (May & Sell 2006, 5–6). Esimerkiksi yhden tietokoneen usean yksilön kesken jakautuva samanaikainen omistus on hankalaa ilman erityisiä käyttöoikeuden rajoittamiseen liittyviä järjestelyjä, ja tietokoneen samanaikainen hyödyntäminen lähes mahdotonta. Samaan tietokoneeseen voi toisaalta kohdistua myös immateriaalioikeuksia, mikäli

tuotteen valmistaja on tehnyt jonkin patentoitavaksi kelpaavan uuden innovaation, jota muissa vastaavissa tietokoneissa ei ole.

Immateriaalioikeuksien erilaista luonnetta verrattuna materiaalisiin kohteisiin liitettäviin omistusoikeuksiin voidaan havainnollistaa niukkuuden käsitteen avulla. Hyödyke on niukka, kun sitä on saatavilla vain rajoitettu määrä, ja kun sitä kulutettaisiin enemmän kuin hyödykettä on saatavilla. Immateriaaliset hyödykkeet eivät yleensä ole materiaalisten hyödykkeiden tapaan luonnostaan niukkoja, joten niiden hyödyntämisellä ei ole luonnollisia rajoja. Erotuksena materiaalisista kohteista immateriaaliomaisuuden ominaispiirteisiin kuuluu, että yhden toimijan käyttö ei vähennä muiden toimijoiden mahdollisuutta käyttää objektia.

Siksi immateriaaliset objektit ovat luonteeltaan julkishyödykkeen kaltaisia. Julkishyödyke on hyödyke, jonka käyttöä on vaikea rajoittaa, koska se on tietyin käytännön rajoituksin vapaasti kaikkien saatavilla. Yhden hyödyntäjän lisäys ei rajoita muiden toimijoiden mahdollisuutta hyödyntää kohdetta. (Ostrom 1990.) Immateriaalisen omaisuuden tapauksessa muiden yksilöiden poissulkeminen tapahtuu lainsäädännön avulla, joka kieltää patenttia omistamattomia yksilöitä hyödyntämästä keksintöä ilman lupaa. Tämä on välttämätöntä yksinoikeuden luomiseksi, koska immateriaalinen omaisuus koostuu ideoista ja tiedosta, joiden käytön rajoittaminen on vaikeaa ilman lainsäädäntöä, eli rajoittamattomina ne ovat julkishyödykkeitä. Kun immateriaalisiin kohteisiin luodaan lainsäädännöllä omistusoikeus, immateriaalioikeudesta tulee itsessään valtion tuottama julkishyödyke. Omistusoikeuden luomiseksi immateriaaliset objektit on hyödykkeellistettävä. Hyödykkeellistämällä tarkoitetaan immateriaalisten objektien rinnastamista materiaalisiin hyödykkeisiin luomalla lainsäädäntö, joka suojaa omaisuutta ja omistajan oikeuksia sekä estää muita toimijoita hyödyntämästä kohdetta (May 2006, 33–56).

Julkishyödykkeisiin liittyy ylikäytön ongelma. Mancur Olsonin (1965) teoretisoima kollektiivisen toiminnan logiikka kuvaa julkishyödykkeiden tuottamisessa ilmenevää vapaamatkustajan ongelmaa. Julkishyödykkeiden luonne sellaisina hyödykkeinä, joiden kuluttamista on hankala rajoittaa, johtaa tuottamisen ja kuluttamisen väliseen epäsymmetriaan. Toimijat, jotka tuottavat hyödykkeet, eivät hyödy niistä enemmän

kuin toimijat, jotka eivät ole osallistuneet tuottamiseen. Tämä johtaa toimijoiden passiivisuuteen eli vapaamatkustamiseen. (Olson 1965.)

Immateriaalioikeuksien tapauksessa kollektiivisen toiminnan logiikka johtaa tilanteeseen, jossa immateriaalisen kohteen tuottaja tai keksijä ei saa keksintönsä yksinoikeutta, jolloin toimija joutuu kohtaamaan muiden toimijoiden aiheuttaman kilpailun. Koska muut toimijat eivät ole osallistuneet kohteen tuottamiseen, vaan ottavat siitä ainoastaan hyödyn, ovat he vapaamatkustajia. Vapaamatkustajan ongelman takia valtio on usein se taho, joka tuottaa julkishyödykkeen. Valtiolla on resursseja puuttua vapaamatkustajan ongelman tuottamaan markkinahäiriöön, jolloin valtio puuttuu varojen ja hyödykkeiden jakautumiseen toimijoiden kesken. Tiedon ja keksintöjen julkishyödykkeen sijaan valtio luo immateriaalioikeuksilla yksinoikeuden julkishyödykkeen, joka tarjoaa kaikille tasapuolisesti mahdollisuuden hakea suojausta immateriaalisille objekteilleen.

Garrett Hardin (1968) on käyttänyt tilanteesta termiä yhteisomaisuuden tragedia⁴. Immateriaalisten objektien omistusoikeuksilla pyritään vähentämään yhteisomaisuuden tragedian vaikutuksia. Termi viittaa tilanteeseen, jossa julkisomistuksessa oleva hyödyke, kuten laidunmaa, kulutetaan tarpeettomasti loppuun. Yksittäinen rationaalinen toimija⁵ hyödyntää yhteistä laidunmaata tuolloin välittämättä maalle koituvista seurauksista, jotta itse saisi maasta mahdollisimman suuren hyödyn ennen kuin muut ehtivät kuluttaa maan loppuun. Seurauksena on, että laidunmaa pilaantuu kaikilta. (Hardin 1968.)

Immateriaalioikeuksien yksinyksimistöistä voidaan perustella yhteisomistuksen tragedialla. Jos uudessa keksinnössä ei ole omistusoikeutta, syntyy keksinnön tuottamiseen tarpeettoman paljon kilpailua ja tuotteen hinta laskee alas, jolloin tuottaja ei saa siitä samaa taloudellista hyötyä kuin yksinoikeuden ollessa voimassa. Erityisesti keksinnön tekijä kärsii tilanteesta ja ei välttämättä pysty kattamaan keksinnön aiheuttamia kustannuksia tuotannon ja myynnin tuottamalla tuloilla. Tuolloin kasvaa

---

⁴ Engl. *Tragedy of commons*.

⁵ Rationaalinen toimija -käsite viittaa oletukseen yksilön luonteesta. Rationaalisen valinnan teoria olettaa yksilön tekevän päätökset rationaalisesti arvioiden päätöstensä seuraukset vallitsevissa olosuhteissa (Nurmi 2006, 17.)

pelko tilanteesta, jossa uusia innovaatioita ei enää tehdä, koska yksilöillä ei ole taloudellista kannustinta tehdä innovaatioita. (Lemley 2004b, 1031–1075.)

Elinor Ostrom (1990) on tutkimustyöllään osoittanut Hardinin väitteet osittain oikeiksi, mutta yliampuviksi. Ostromin mukaan yhteisvarantoja pystytään selkeillä säännöillä säätelemään yhteisöissä siten, että ne eivät tuhoudu. Yhteisomistuksen tragedian välttämiseksi yhteisön on kuitenkin sovittava ja sitouduttava selkeisiin varantojen hyödyntämisen sääntöihin ja periaatteisiin. (Ostrom 1990.) Globalissa immateriaalioikeusjärjestelmässä näin on toimittu esimerkiksi lieventämällä lääkepatenttien aiheuttamia vaikutuksia köyhempien maiden terveydenhuoltoon antamalla niille oikeuden tuottaa elintärkeitä lääkkeitä ohi lääkepatenttien. Maailman kauppajärjestön WTO:n Dohan kierroksella luotu TRIPS (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*) ja julkisterveys -julistus⁶ pyrki edelleen tasoittamaan immateriaalioikeuksien haltijoiden oikeuksia suhteessa kaikkein köyhimpien terveysoikeuksiin (WTO 2001).

Kolikon käänttöpuolena immateriaalioikeuksiin liittyvässä keskustelussa ovat yksinoikeuden luomisen haitat muulle yhteisölle. Kun immateriaaliin kohteisiin luodaan yksinoikeus, kohteiden myynnistä poistetaan kilpailu. Immateriaalisten kohteiden monopolisoinnilla tehdään keinotekoinen niukkuus, koska kohteet eivät ole luonnostaan niukkoja. (Maskus & Reichman 2004, 291–292.) Siksi tuotteiden hinta ei määräydy kilpailluilla markkinoilla, vaan sillä on taipumus nousta kilpailtua hintaa korkeammaksi, eli niin kutsutuksi monopolihinnaksi. Monopolihinta on usein kilpailtua hintaa korkeampi, koska myyjä voi kysynnän mukaan nostaa hintaa korkeammaksi kuin yleensä vapaan kilpailun tilanteessa (Tuomala 2009, 48–49). Niukkuuden tapauksessa hyödykkeen hinta pyrkii kohoamaan, koska tuotteen kysyntä on suurempaa kuin tarjonta. Muu yhteisö joutuu siten tuotetta halutessaan maksamaan korkeamman hinnan tuotteesta, jolloin yhteisön hyöty pienenee.

Yhteisön mahdollisuuksia rajoitetaan myös vapauden näkökulmasta. Immateriaalioikeus ulkoistaa muun yhteisön kohteen hyödyntämisestä. Oikeudella rajoitetaan muiden yksilöiden vapautta tuottaa hyödykettä ja käyttää hyödykkeeseen liittyvää informaatiota.

---

⁶ Engl. *TRIPS & Public Health*.

Tieto itsessään ei ole arvokasta. Tiedon arvo syntyy mahdollisuudesta hyödyntää sitä. Immateriaalioikeuksilla rajoitetaan yksilöiden vapautta hyödyntää tietoa, joten lähtökohtaisesti immateriaalioikeudet rajoittavat tiedon liikkuvuutta. Tiedon julkishyödykkeestä siirrytään omistusoikeuden julkishyödykkeeseen, mikä mahdollistaa tiedon käytön rajoittamisen ja yhteisön vapauden rajoittamisen. (Drahos & Braithwaite 2002, 2–5.)

Immateriaalioikeusjärjestelmää luodessa tasapainotellaan yksilön ja yhteisön hyödyn välillä. Pyrkimyksenä on luoda jonkun mittapuun mukaisesti oikeudenmukainen tilanne. Tärkeä osa keskustelua omistusoikeuden instituutiosta onkin keskustelu instituution oikeudenmukaisesta perustasta (ks. esim. Becker 1977; Waldron 1988; Ryan 1984). Omistusoikeuden instituution teoretisointi perustuu pohdintaan siitä, mikä muodostaa oikeudenmukaisen perustan omistusoikeudelle. Tärkeä ja käsitelty kysymys on myös, missä menee raja yksityisomistuksen ja yhteisön oikeuksien välillä. Millä perusteilla yksityisomistus on oikeutettu ja miten laajoja oikeudet ovat?

Jotkut ovat asettaneet koko omistuksen mahdollisuuden kyseenalaiseksi. Pierre-Joseph Proudhon (1840) on rinnastanut omaisuuden varkauteen sen ulkoistavan vaikutuksen takia. Hänen mukaansa sekä yksityisomistukseen perustuva että kommunistinen yhteiskunnan järjestäminen johtavat ulkoistamiseen ja siksi varkauteen. Kommunismilla hän tarkoittaa yhteisomistukseen perustuvaa yhteiskuntaa. Kummassakaan yhteiskunnassa eivät Proudhonin mukaan toteudu kaikki yhteiskunnan perusedellytykset: laki, tasa-arvo, suhteellisuus ja itsenäisyys. Proudhonin yhteiskunta perustuu asioiden hallussapitoon, eikä yksityisomistukseen. (Proudhon 1840.)

Taloudellisilla toimijoilla, jotka ovat immateriaalioikeuksien omistajia, on luonnollisesti intressi vahvistaa oikeuksia tai ainakin säilyttää ne vallitsevalla tasolla, koska oikeuksilla taataan oikeudenhaltijalle yksinoikeus immateriaalisen kohteen hyödyntämiseen. Yksinoikeus tarjoaa oikeudenhaltijalle suuremman hyödyn keksinnöstä kuin hän saisi oikeuden puuttuessa, koska yksinoikeudella taataan kilpailun puuttuminen keksinnön hyödyntämisestä. Toimijoilla, jotka eivät omaa oikeuksia, ei ole yksinoikeuteen perustuvaa intressiä luoda lainsäädäntöä tai vahvistaa sitä, koska ilman omistusoikeutta luovaa lainsäädäntöä he voivat kopioida vapaasti toisten keksintöjä. Oikeuksien haltijoilla on halu estää oikeuksien väärinkäyttöä ja lainsäädäntöä pyritään

muokkaamaan ja implementoimaan sen mukaisesti. Oikeuksien haltijat ovat aina olleet hyvin aggressiivisia oikeuksiensa vahvistamisessa ja vasta viime aikoina vastustajat ovat kyenneet mobilisoimaan toimintaansa onnistuneesti ja hidastamaan vahvistamiskehitystä (Yu 2009, 7).

Globaalia immateriaalioikeusjärjestelmää tarkastellessa huomataan, että edelleen kehittyneissä ja kehittyvissä talouksissa tehdään hakemuksia immateriaalioikeuksista huomattavasti enemmän kuin vähiten kehittyneissä talouksissa (WIPO 2011a). Myös suojauksen tasossa on huomattava epätasapaino siten, että suojaus on vahvinta läntisissä kehittyneissä talouksissa, kun taas heikoin suojauksen taso on kehitysmaissa. Epätasapainoa on yritetty vähentää monenkeskisillä ja kahdenvälisillä kauppasopimusneuvotteluilla, joissa EU on ollut aktiivinen toimija. Sopimuksilla pyritään vahvistamaan suojausta maissa, joissa se on heikko. Heikosta suojauksesta ja vähäisestä immateriaalioikeuksien omistuksen määrästä huolimatta immateriaalioikeuksin suojatuille tuotteille on kysyntää myös kehitysmaissa, jolloin niistä maksetaan immateriaalioikeuksin suojatuille kohteille tyypillinen kilpailtua hintaa korkeampi hinta. Kehitysmailla olisikin edullisempaa olla suojelematta kehittyneiden maiden alueella sijaitsevia immateriaalioikeuksia, koska hyöty korkeista hinnoista valuu kehitysmaiden ulkopuolelle, mikäli immateriaalioikeuden haltija sijaitsee maan ulkopuolella.

Omistuksen epätasapainosta johtuen kehitysmaat saattavat joutua rakenteellisen heikkouden tilaan, jossa kehitysmaiden yritykset eivät kykene kilpailemaan globaaleilla tai edes kotimaan markkinoilla. Epätasapainoa voi kilpailurajoitusten lisäksi vahvistaa laillisten monopolien lisääntyminen ja globaalien immateriaalioikeuksien minimistandardien aiheuttamat markkinoille pääsyn rajoitukset. Mainitut ulkoiset rajoitteet voivat johtaa kehitysmaiden suhteelliseen pysyvään asemaan teknologian ja kasvun jakautumisen häntäpäässä. (Maskus & Reichman 2004, 279–320.)

Pohjimmiltaan keskustelussa immateriaalioikeuksista on kyse oikeudenmukaisuuskäsityksestä. Millä perusteella jollekin yksilölle on oikeutettua myöntää yksinoikeus johonkin objektiin? Mikä muodostaa oikeudenmukaisen omistussuhteen yksilön ja objektin välille? Miten muodostetaan oikeudenmukainen globaali immateriaalioikeusjärjestelmä? Keskustelu on jatkuvaa kamppailua

oikeudenhaltijoiden ja muun yhteiskunnan intressien välillä eli yhteisomistuksen ja yksityisomistuksen välillä. Yleensä keksinnön tekijän intressi on luoda keinotekoinen niukkuus ja saada yksinoikeus keksintöönsä, jotta keksinnölle voidaan muodostaa hinta, ja keksijä saa korvauksen tekemästään työstä. Toisaalta voidaan korostaa yhteisön intressiä kohteeseen. Immateriaalisten kohteiden omistusoikeudet johtavat tilanteeseen, jossa muiden yksilöiden mahdollisuus hyödyntää keksintöä tai tietoa heikentyy, koska ainoastaan omistajalla on oikeus siihen.

2.2 OIKEUTTAMINEN SOSIAALISENA TOIMINTANA

Näkemykset hallinnon ja oikeudellisen järjestelmän perustavanlaatuisesta tehtävästä vaihtelevat minimalistisesta valtiokäsityksestä laajempaan valtiokäsitykseen. Robert Nozickin mukaan (1974, ix) valtion tehtävä on turvata kansalaistensa ja heidän omaisuutensa turvallisuus. Puolestaan Rawlsin (1971, 3–11) mukaan sosiaalisen instituution tulisi toimia oikeudenmukaisten periaatteiden mukaisesti. Oikeudellisen järjestelmän tarkoituksena on jakaa etuoikeuksia ja velvollisuuksia yksilöiden kesken. Etuoikeuksien ja velvollisuuksien tulisi jakautua oikeudenmukaisesti yksilöiden kesken, jotta järjestelmän voi sanoa toimivan perustavanlaatuisen tarkoituksensa mukaisesti.

Oikeuksiin liittyvät aina eri osapuolten intressit, jotka vaikuttavat oikeuksien lopulliseen muotoon. Osapuoli, joka parhaiten pystyy ajamaan intressejään, saa luultavimmin muokattua oikeuksia itselleen edullisemmiksi. Intressien edistämiseen kuuluu itselleen edullisen tilanteen oikeuttaminen eli jonkin järjestelyn saaminen vaikuttamaan muidenkin toimijoiden mielissä oikeudenmukaiselta. Oikeuttaminen on aktiivista toimintaa, jolla pyritään vaikuttamaan muiden toimijoiden käsitykseen tilanteesta. Oikeudenmukaisuuden intressidonnaisuuden takia on tärkeää tiedostaa, että oikeuttaminen pyrkii aina ajamaan jonkun toimijan intressejä riippumatta siitä, onko edistettävä järjestelmä todellisuudessa oikeudenmukainen vai ei. Oikeuttaminen ja oikeudenmukaisuus ovat kaksi toisistaan erillistä asiaa. Oikeudenmukaisuudelle on pyrittävä määrittelemään subjektiivista kokemusta yleisemmät kriteerit.

Immateriaalisiin kohteisiin liitettävien omistusoikeuksien jatkuva oikeuttamisen tarve johtuu siitä, että immateriaalioikeudet eivät ole yksiselitteisiä. Immateriaaliomaisuus on

lainsäädännöllinen käsite, joka on sosiaalisella sopimuksella solmittu ja vahvistettu. Siksi omistusoikeus voidaan myös kyseenalaistaa, mikäli sitä ei koeta oikeutetuksi tai oikeudenmukaiseksi. Immateriaalioikeudet vaativat pysyvyytensä tueksi jatkuvaa legitimoitua ja vahvaa diskursiivista perustaa. Jos oikeutusta ei pystytä säilyttämään, voi seurauksena olla järjestelmän muutos ja uudenlaisen sosiaalisen sopimuksen synty. (May 2010, 50.)

Keskustelussa immateriaalioikeuksista on löydettävissä sekä oikeuksien puolustajia ja niihin myönteisesti suhtautuvia että oikeuksiin kriittisesti suhtautuvia. Oikeuksien puolustajat (esim. Thurow 1997; Park & Ginarte 1997, 51–61) ajavat oikeuksien ylläpitämistä yksityisomistuksen oikeudenmukaisuuden tai siitä seuraavan hyödyn perusteella, kun taas kriittisesti suhtautuvat (esim. May & Sell 2006; Drahos & Braithwaite 2002) korostavat keksintöjen mahdollista julkista ja kollektiivista merkitystä ja muun yhteisön oikeuksia.

Oikeuttamista aktiivisena sosiaalisena toimintana voidaan käsitellä Quentin Skinnerin (1996) ajatusten valossa. Skinnerin mukaan tekstejä tulisi lukea tekoina, puheakteina, jotka saavat merkityksensä niiden ilmenemisen kontekstissa. Hän on kiinnostunut puheaktin siitä tarkoituksesta, joka ei ole riippuvainen lukijan tai kuulijan tulkinnasta. (Skinner 1996.) Esimerkiksi tutkielmassani kiinnostuksen kohteena on Euroopan unionin julkilausumissa tehtävä immateriaalioikeusjärjestelmän oikeuttaminen, joka ei ole riippuvainen omastani tai jonkun muun lukijan tulkinnasta. Sen sijaan EU:n julkilausumissa pyritään aktiivisesti esittämään oikeutus immateriaalisiin kohteisiin liitettävälle omistusoikeuksille eli oikeuttamaan niitä. Sitä kautta perustellaan EU:n ajaman immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Skinnerin (1996) mukaan tärkeää on tutkia sitä, mitä puheaktissa aktiivisesti tehdään, eikä sitä, mihin teolla pyritään.

Retoriikan analysoinnissa on kiinnitettävä huomio siihen, miten asiat kuvataan. Skinner (1996) käyttää retorisesta tekniikasta nimitystä paradiastole. Hän tarkoittaa tekniikalla sitä, että puhuja tai kirjoittaja voi esittää jonkin moraalisen teon eri tavoin riippuen siitä, mikä sopii parhaiten hänen omiin tarkoituksiinsa tai miten vastustajat kuvaavat tekoa. Siten keskustelun osapuolet kuvaavat itse teon samaksi, mutta esittävät sen moraalisen puolen erilaiseksi. (Skinner 1996, 139–153.) Immateriaalioikeuksien puolustajat

korostavat oikeuksien hyötyjä ja oikeudenmukaisuutta oikeudenhaltijan oikeuksien tai yhteisön saamien hyötyjen avulla, kun taas immateriaalioikeuksien vastustajat korostavat enemmän niiden vaikutusta muun yhteisön kuin oikeudenhaltijoiden toimintamahdollisuuksiin.

Pierre Bourdieun (1977) mukaan jokainen sosiaalinen järjestelmä pyrkii oman mielivaltaisuutensa luonnollistamiseen. Luonnollistamisella tarkoitetaan toimintaa, joka pyrkii tekemään jostakin järjestelmästä kyseenalaistamattoman. Vaikka järjestelmä perustuisi sosiaaliseen sopimukseen, pidetään sitä niin luonnollisena ja oikeutettuna osana todellisuutta, että kukaan ei kyseenalaista vallitsevaa dominanssia. Järjestelmä otetaan annettuna ja itsestäänselvyytenä. Bourdieu kutsuu kokemusta käsitteellä *doksa*⁷. Doksa on todellisuuden rakenteellinen osa, joka nähdään objektiivisena totuutena. Se rajoittaa todellisuudesta olevia uskomuksia, koska kyseenalaistamattoman ja yleisen uskomuksen ollessa olemassa ei kyetä ajattelemaan tilannetta ilman sitä, ikään kuin doksan ulkopuolista. (Bourdieu 1977, 164–166.) Doksan valta-asema on niin vakaa, että siitä on tullut tunnustettu osa todellisuutta. Siitä on tullut riippumaton yksilöiden tietoisuudesta ja sen ylläpito ei vaadi enää aktiivista oikeuttamista.

Uskomusjärjestelmän kriisi voi aiheuttaa doksan aseman horjumisen. Dominoitava osa yhteisöä voi yrittää heikentää doksan objektiivista asemaa ja tuoda esiin sen mielivaltaisuuden. Dominoiva osa yhteisöä, eli ne, jotka hyötyvät järjestelmän olemassaolosta ja pyrkivät ylläpitämään järjestelmää, yrittävät venyttää doksan rajat takaisin vanhoihin asemiinsa korvaamalla sen *ortodoksalla*⁸. Ortodoksa voi onnistua säilyttämään vallitsevan järjestyksen tai epäonnistua siinä. Sillä pyritään rationalisoimaan ja palauttamaan doksan järjestys, koskaan kuitenkaan täysin siinä onnistumatta. Ortodoksa toimii aina vastakkainasettelussa muiden mahdollisten vaihtoehtojen kanssa eli *heterodoksan*⁹ kanssa, minkä takia doksan objektiivisuus järkkyy. Heterodoksa voi haastaa vallitsevan valtarakenteen niin tehokkaasti, että doksa murenee ja siirrytään uudenlaiseen uskomusjärjestelmään. (Bourdieu 1977, 159–171.)

---

⁷ Engl. *doxa*.

⁸ Engl. *orthodoxy*.

⁹ Engl. *heterodoxy*.

Mayn (2006) mukaan immateriaalioikeuksista on muodostunut niiden legitimoitiprosessissa luonnollistettuja oikeuksia. Luonnollistamisella tarkoitetaan, että oikeudet saadaan vaikuttamaan ihmisille luonnollisesti kuuluvina oikeuksina, vaikka todellisuudessa ne perustuvat aina sosiaaliseen sopimukseen, jolla lainsäädäntö on luotu. Oikeudet ovat puhtaasti lainsäädännöllisiä ja muutettavissa, mikäli niitä ei koeta oikeudenmukaiseksi. (May 2006, 33–56.)

Bourdieuin ajattelua mukaillen vaikuttaisi kuitenkin siltä, että varsinaisesta doksasta ei ole kyse immateriaalioikeuksien tapauksessa. Immateriaalioikeuksista käydään jatkuvaa keskustelua puolesta ja vastaan, joten Bourdieun doksan käsitteen kriteerit eivät täyty. Doksa rajoittaa kuvaa todellisuudesta, jolloin immateriaalioikeuksien kyseenalaistaminen jäisi mahdollisten keskusteltavien asioiden ulkopuolelle, mikäli ne koettaisiin täysin luonnollisiksi. On kuitenkin mahdollista, että tietyssä yhteisössä (tässä tapauksessa Euroopan unionin hallintokoneistossa) immateriaalioikeuksista on muodostunut kyseenalaistamaton osa todellisuutta.

Voidaan pohtia, onko missään sosiaalisen maailman olosuhteissa mahdollista päätyä tilanteeseen, jossa ilmenisi täydellisen kyseenalaistamaton totuus. Jo totuudesta puhuminen edellyttää mahdollisuuden siitä, että on olemassa totuuden vastapari. Esimerkiksi yksilön olemassaolon pitäminen totuutena edellyttää mahdollisuuden siitä, että yksilö ei ole olemassa. Bourdieun ajattelu kuitenkin perustuu siihen, että on olemassa doksa, jonka olemassaolon kyseenalaistamista ei pidetä mahdollisena. Se ei tarkoita, etteikö kyseenalaistaminen olisi mahdollista. Uskomusjärjestelmän valta-asema on niin vahva, että syntyy objektiivisuuden harha, joka peittää alleen kyseenalaistamisen mahdollisuuden.

Oikeuttaminen sosiaalisena toimintana pyrkii jonkin asian perustelemiseen ihmisten mieliin niin hyvin, että siitä muodostuu osa kyseenalaistamatonta todellisuutta. Euroopan unionin immateriaalisten kohteiden omistamisen oikeuttaminen tähtää siihen, että eurooppalaiset toimijat kokevat immateriaalioikeudet legitimeinä omistusoikeuksina ja niihin liittyvän lainsäädännön oikeudenmukaisena. EU:n tekemä oikeuttaminen pyrkii myös siihen, että muualla maailmassa immateriaalioikeudet koetaan legitimeinä omistusoikeuksina, koska silloin immateriaalioikeusjärjestelmän globaali harmonisointi mahdollistuu.

Tutkielmani kiinnostuksenkohteena on kuitenkin se, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU oikeuttaa 2000-luvun julkilausumissaan ja onko oikeutettava järjestelmä oikeudenmukainen. Oikeutustapojen tarkastelun merkitys immateriaalioikeusjärjestelmän rakentumisen tutkimisessa on suuri, koska oikeuttamalla immateriaalioikeuksia toimijat pyrkivät mahdollistamaan järjestelmän kehittämisen ja harmonisoinnin.

Euroopan unionin julkilausumien analysoinnissa käytän teorialähtöistä sisällönanalyysiä retoristen puheaktien tarkasteluun. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 93) ovat kuvanneet sisällönanalyysiä laadullisen tutkimuksen perusanalyysimenetelmäksi, jota voidaan käyttää missä tahansa laadullisen tutkimuksen tyypissä. Teorialähtöisessä sisällönanalyysissä teoria määrittää aineiston valintaa, aineiston analyysiä sekä tutkimustulosten raportointia (Tuomi & Sarajärvi 2002, 100–101).

Sisällönanalyysin työvaiheita on neljä. Ensimmäisessä vaiheessa rajataan aineistosta etsittävät kiinnostuksen kohteena olevat asiat. Toisessa vaiheessa käydään aineistoa systemaattisesti läpi koodaten etsittävät asiat ja kerätään kiinnostuksen kohteena olevat asiat yhdeksi kokonaisuudeksi. Aineisto ikään kuin pelkistetään tiettyjen kiinnostavien havaintojen kokonaisuudeksi. Laadullisessa tutkimuksessa määrällisestä poiketen yksikin poikkeava havainto on johtopäätösten kannalta merkittävä. Tilastollisessa tutkimuksessa poikkeavat havainnot sallitaan. Kolmannessa vaiheessa luokitellaan, tyypitellään tai teemoitetaan aineisto. Käytän analyysivälineenäni tyypittelyä, jossa aineistossa esiintyvät kiinnostavat asiat järjestetään tiettyjen tyyppien mukaisesti uudeksi kokonaisuudeksi. Neljännessä vaiheessa kirjoitetaan analyysistä yhteenveto. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93–95; Alasuutari 1994, 28–39.) Pertti Alasuutari (1994, 34–35) käyttää laadullisen tutkimuksen viimeisestä vaiheesta nimitystä arvoituksen ratkaiseminen, jolla hän viittaa löydettyjen johtolankojen ja vihjeiden perusteella tehtävään merkitystulkintaan tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä.

Analyysin teoreettisina apuvälineinä käytän seuraavaksi esittelemiäni omistusoikeuden legitimointitapoja, joiden avulla suoritan aineiston luokittelun. Oikeutustapojen luokittelun muodostamisessa en ole ottanut huomioon legitimointitapoihin kohdistettua kritiikkiä niiden sopivuudesta immateriaalisiin kohteisiin liitettäviin omistusoikeuksiin.

2.3 IMMATERIAALISEN OMAISUUDEN KESKEISET OIKEUTTAMISTAVAT

Immateriaalioikeuksien oikeudenmukaisuutta ja olemassaoloa on yleensä (esim. Hughes 1988, 287–365; Drahos 1996; Hettinger 1989, 31–52) perusteltu muutamalla perinteisellä omaisuuden legitimointitavalla: lockelaisen perinteen mukaisella omistusoikeuskäsityksellä, hegeliläisen perinteen mukaisella omistusoikeuskäsityksellä sekä utilitaristiseen perinteeseen perustuvalla omistusoikeuskäsityksellä. Tutkimus immateriaalisen omaisuuden oikeuttamisesta on keskittynyt lähinnä teoreettiseen pohdiskeluun samojen oikeutustapojen sopivuudesta immateriaalisen omaisuuden oikeuttamiseen, joita on käytetty materiaalisen omaisuuden kohdalla. Keskustelun puutteena on ollut riittämätön yhteys immateriaalisen omaisuuden käytännön oikeuttamiseen ja immateriaalioikeuksien historiallisen kehityksen ja muutoksen huomiointiin. Christopher May on paikannut tätä puutetta.

Christopher May (2010) on pyrkinyt teoksessaan *The Global Political Economy of Intellectual Property Rights* erittelemään yleisimmin teoreettisessa kirjallisuudessa käytettyjen oikeutustapojen yhteyttä immateriaalioikeuksien globaalin järjestelmän empiriseen todellisuuteen. Tutkimuksensa johtopäätöksenä hän toteaaakin immateriaalioikeuksien oikeuttamisen tapahtuvan kolmen laajan oikeutustavan perusteella, joiden painotukset ovat vaihdelleet historiallisesti. May tekee jaottelun immateriaalioikeuksien oikeuttamisessa käytettäviin kolmeen oikeutustapaan: instrumentaaliseen oikeutukseen, minuuden rakentumisen oikeutukseen sekä utilitarismiin perustuvaan oikeutustapaan. Instrumentaalilla oikeutuksella hän viittaa Locken ajatteluun perustuvaan oikeutustapaan. Minuuden rakentumisen oikeutus puolestaan juontuu hegeliläisestä ajatteluperinteestä. (May 2010.)

May luo työllään tärkeän yhteyden teoreettisen pohdiskelun ja todellisessa immateriaalioikeuksien globaalissa järjestelmässä tapahtuvan oikeuksien legitimoinnin välille. Hän käy läpi immateriaalioikeuksien historiaa TRIPS-sopimuksesta nykypäivään keskittyen ensin sopimuksen sisällön erittelyyn, sen jälkeen Maailman

henkisen omaisuuden järjestön WIPO:n¹⁰ toimintaan TRIPS-sopimuksen jälkeisellä ajalla, ja lopuksi immateriaalioikeuksiin uudella vuosituhanella. (May 2010.)

Tarkoitukseni on Mayn tapaan luoda yhteys teoreettisen omistusoikeusteoretisoinnin ja empiirisen todellisuuden välille. Filosofisten teoretisointien, kuten muidenkin todellisuudesta tehtyjen mallinnusten, rooli on apuvälineenä toimiminen empiirisen todellisuuden tutkimuksessa. Teoreettisen keskustelun tulisi tähdätä sellaisten välineiden luomiseen, joilla todellisuuden luonnetta voidaan eritellä uudella tavalla sekä löytää empiriassa esiintyviä tendenssejä ja ilmiöitä. Teoreettinen keskustelu on itsessään arvokasta, koska keskustelu kehittää malleja ja teorioita eteenpäin, jolloin ne tukevat entistä paremmin empirian tutkimusta. Toisaalta myös empiirinen tutkimus tuo oman panoksensa teoreettiseen ja filosofiseen keskusteluun. Siksi teoreettista ja empiiristä keskustelua ei pidä liiaksi erottaa toisistaan, jotta ne pystyvät parhaiten palvelemaan yhteiskunnan tutkimuksen tarpeita.

Mayn työstä poiketen tutkin immateriaalioikeuksien oikeuttamista ainoastaan Euroopan unionin julkilausumissa. Euroopan unionin rooli globaalin immateriaalioikeusjärjestelmän muokkaamisessa on merkittävä, joten on tärkeää tarkastella, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU pyrkii globaalisti edistämään. Esitutkimuksen perusteella olen todennut, että Mayn esittelemät oikeutustavat eivät vastaa empiirisen todellisuuden luonnetta ainakaan EU:n tapauksessa. Euroopan unioni ei käytä julkilausumissaan hegeliläisiä oikeutustapoja immateriaalioikeuksia legitimoidessaan, joten olen jättänyt hegeliläiseen perinteeseen pohjautuvat oikeutustavat tarkastelun ulkopuolelle. Sen sijaan aineistosta löytyy runsaasti utilitaristiseen ja lockelaiseen perinteeseen viittaavia oikeutustapoja. Esittelen analyysin apuvälineinä käyttämäni oikeutustavat tarkemmin seuraavissa alaluvuissa 2.3.1 ja 2.3.2.

Mielestäni ei ole riittävää ainoastaan todeta, minkälainen EU:n oikeuttama järjestelmä on, vaan sitä tulee myös kriittisesti arvioida. EU:n rooli globaalin immateriaalioikeuksien sääntelyjärjestelmän rakentumisessa on merkittävä, joten EU:n edistämä järjestelmä vaikuttaa koko globaaliin talouteen. Siksi tutkielmani lähtökohtana

---

¹⁰ Engl. *World Intellectual Property Organization*.

on arvioida oikeutettavan immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Lockelaiseen ja utilitaristiseen ajatteluun liittyvien puutteiden takia käytän John Rawlsin (1971) määrittelemiä oikeudenmukaisuuden kriteereitä legitimoitavan järjestelmän kriittiseen arviointiin.

Esittelen myös oikeutustapoihin kohdistetun teoreettisen kritiikin lyhyesti esitellessäni oikeutustavat. Oikeutustavat ovat ainakin jossain määrin liitoksissa toisiinsa ja luovat taustaedellytyksiä toisilleen. Siten niitä ei ole mahdollista täysin erottaa toisistaan. Molemmissa oikeutustavoissa on kuitenkin omat määräävät piirteensä, joiden perusteella voidaan tutkimuksellisista syistä tehdä jako kahteen eri oikeutustavan perinteeseen.

2.3.1 Utilitaristinen oikeutus

Utilitaristisen oikeutuksen lähtökohtana on toiminnan lähtökohtien sijaan toiminnasta aiheutuvien tulosten hyödyllisyys yhteisölle. Utilitaristinen oikeutus perustuu utilitaristiseen filosofiseen perinteeseen, jonka perustajana pidetään Jeremy Benthamia. Benthamin (1789, 11) mukaan luonto on asettanut ihmisen kahden suvereenin hallitsijan alaisuuteen, jotka ovat tuska ja nautinto. Ainoastaan ne voivat määrittää sen, mitä yksilöiden tulisi tehdä. Hyödyn periaate¹¹ ohjaa kaikkea Benthamin oikeusjärjestelmää koskevaa teoretisointia. (Mill 1861, 7–31.) Ihmisten velvollisuus on maksimoida mahdollisimman monien onnellisuutta eli edistää nautintoa ja välttää tuskaa. Hyödyn periaatteen mukaisesti asiat ovat kannatettavia, jos ne lisäävät yhteisön onnellisuutta. (Bentham 1789, 11–12.)

Benthamin (1789) mukaan inhimillinen onnellisuus perustuu lainsäädäntöprosessin alaisiin tavoitteisiin: toimeentuloon, hyvinvointiin, tasa-arvoon ja turvallisuuteen, jotka kaikki kietoutuvat yhdeksi kokonaisuudeksi. Turvallisuudella Bentham viittaa lainsäädännön luomaan varmuuteen, jonka mukaan yksilö saa nauttia työnsä hedelmistä. Työn avulla hankitun omaisuuden käsitys lähentää utilitaristista ajattelua Locken ajatteluun, jonka perustana on omaisuuden syntyminen työn tekemisen kautta. Toimeentulo taas on taustaehto hyvinvoinnille, joka on yhtä lailla väline utilitaristisen

---

¹¹ Engl. *utility principle*.

tavoitteen saavuttamiseksi. Lisäksi turvattujen omistusoikeuksien alainen hyvinvointi toimii sosiaalisena suojana hädän hetkillä. (Richards 2002, 521–541.)

Bentham (1789) käyttää kirjoituksissaan sekaisin sekä onnellisuuden että hyödyn käsitteitä selittäessään hyödyn periaatetta. Hän viittaakin onnellisuudella monenlaisiin nautintoihin, kuten terveyteen, taitoon, valtaan ja kivun lievittymiseen. (Bentham 1789, 42–50.) Käytän tutkielmassani ainoastaan hyödyn käsitettä, joka nykyään määrittyy usein taloudellisten arvojen kautta. Risto Kangas (2001, 184–245) on eritellyt hyvinvoinnin käsitteen historiaa ja hänen mukaansa 1700-luvulla alkoi murros kohti markkinataloutta, minkä seurauksena hyvinvointi käsitetään nykyään pitkälti talouden kautta. Taloudellinen hyvinvointi vaikuttaa myös muiden onnellisuuteen liittyvien nautintojen toteutumiseen positiivisesti. Hyödyn käsite ei kuitenkaan tarkoita ainoastaan taloudellista hyvinvointia vaan lisäksi muita Benthamin onnellisuuden käsitteeseen liittyviä sosiaalisia hyötyjä, kuten terveyttä, tietoa ja taitoa.

Benthamin jälkeen utilitarismin perinnettä jatkoi John Stuart Mill (1806–1873), joka vei utilitaristista ajattelua eteenpäin. Millin mukaan omistusoikeus laillisena oikeutena on oikeudenmukainen, koska se johtaa vaikutusalueen yhteisön hyödyn maksimointiin. Materiaalisiin ja immateriaalisiin kohteisiin liitettävät omistusoikeudet ovat reiluja ja oikeudenmukaisia, mikäli niiden tuloksena yhteisön kokonaishyödyn määrä kasvaa verrattuna tilanteeseen, jossa omistusoikeuksia ei ole. (Mill 1861.)

Utilitarismin mukaan omistusoikeudet syntyvät ihmisten tarpeesta jakaa resursseja keskenään. Resurssien jaolla puolestaan tavoitellaan suurinta mahdollista hyötyä. Omistusoikeudet esitetään tehokkaimpana käytettävissä olevana tapana jakaa resursseja yksilöiden kesken. Tehokkuuden takaamiseksi tarvitaan lisäksi markkinamekanismit, jotka siirtävät omaisuuden niille, jotka pystyvät käyttämään omaisuutta tehokkaimmin. (May 2010, 31–32.)

Immateriaalisiin kohteisiin liitettävien omistusoikeuksien nähdään hyödyttävän yhteisöä monella tavalla ja immateriaalioikeudet yhdistetäänkin taloudellisen kasvun edistämiseen (Gould & Gruben 1996, 323–350). Keskeisin immateriaalioikeuksiin liitettävä hyöty on oikeuksien luoma kannustinvaikutus niin innovointiin, tutkimukseen, teknologian siirtoon kuin investointeihinkin. Kun keksinnön tekijällä on omistusoikeus

keksintöönsä ja sen hyödyntämiseen, on taloudellinen kannustin keksinnön tekemiseen ja tutkimukseen merkittävä verrattuna tilanteeseen, jossa keksinnön tekijä saisi ainoastaan mainetta ja kunniaa. Omistusoikeuksien sanotaan edistävän ja luovan innovaatioita sekä kehitystä. (May 2006, 35–38.) Innovointiin liittyvä kannustinvaikutuksen utilitaristinen oikeutus perustuu siihen, että yksilöiden oletetaan toimivan tehokkaammin ja innovatiivisemmin taloudellisten palkkioiden toivossa. Kun yksilö tekee innovaation ja hyötyy taloudellisesti, koko yhteisö hyötyy. Hyöty oletetaan suuremmaksi kuin tilanteessa, jossa immateriaalioikeuksia ei olisi.

Immateriaalioikeudet lisäävät tiedon ja teknologian siirtoa, koska keksinnön tekijöiden ei hyvin toimeenpantujen immateriaalioikeuksien ollessa voimassa tarvitse suojella keksintöään kilpailijoilta, jotka voisivat kopioida keksinnön. Siksi tiedon ja teknologian siirto tehostuu ja muut toimijat voivat hyödyntää immateriaalioikeuksien suojattua kohdetta omassa toiminnassaan ja kehittää sitä eteenpäin. (Mansfield 1994; Park & Ginarte 1997, 51–61.) Innovaatioiden sekä tiedon ja teknologian siirron edistämisen lisäksi immateriaalioikeuksien suojauksen nähdään houkuttelevan ulkomaisia suoria investointeja sekä investointeja tutkimukseen ja kehitykseen (Mansfield 1994; Park & Ginarte 1997, 51–61.) Kun immateriaaliset kohteet on omistusoikeuksin suojattu, on sijoittajan riski sijoittaa kohteeseen pienempi kuin suojauksen puuttuessa. Sijoittaja voi olla varma siitä, että sijoituksen tuoma tuotto on turvassa.

Immateriaalioikeuksien tuomien hyötyjen korostamisen sijaan jotkut tutkijat (esim. Boldrin & Levine 2002, 210–211; Macdonald 2002, 13–39; Hettinger 1989, 31–52; Richards 2002, 521–541) ovat korostaneet kolikon kääntöpuolta eli niiden tuomia kustannuksia ja haittoja. Edwin Hettingerin (1989, 35) mukaan immateriaalisen omaisuuden perustelemisen vaikeus liittyy sen asettamiin rajoituksiin yksilöiden vapaudelle. Yksityisomistus antaa jollekin yksilölle vapauden omistettavan kohteen suhteen, mutta samalla rajoitetaan kaikkien ulkopuolelle jäävien yksilöiden vapautta käyttää tietoa. Vaikka immateriaalioikeudet edistäisivät tiedon leviämistä, ei sen vapaa hyödyntäminen ole kuitenkaan mahdollista yksinoikeuden ollessa voimassa.

Donald Richards (2002, 531) kritisoi kannustinvaikutuksen toimivuutta väittämällä, että keksijää ajaa pääasiallisesti keksinnön tekemiseen taloudellisen hyödyn sijaan älylliset ja luovat pyrkimykset. Keksintö itsessään tuottaa keksijälleen tyydytystä ja keksimisen

prosessi toimii palkitsevana tekijänä. Toisaalta taloudellisten kannustimien tapauksessa voidaan kysyä, miksei tietty kiinteä palkintosumma riitä keksinnön tekijälle kannustimeksi.

Mark Lemley (2004b) huomioi immateriaalisen omaisuuden erityislaatuisuuden suhteessa omistusoikeuksien oikeuttamiseen markkinatehokkuudella. Immateriaalioikeudet ovat pitkälti suurten yritysten omistuksessa ja keskittyneitä samoille toimijoille, jolloin markkinamekanismit eivät välttämättä toimi resurssien jaon tehokkuutta lisäten. (Lemley 2004b, 1031–1075.) Alun perin yksilöiden innovatiivisuutta lisäämään tarkoitettua järjestelmää voidaan nykyään käyttää teollisuudenalojen monopolisoitumiseen, koska innovaatioiden oikeudet eivät ole enää yksityisten ihmisten käsissä, vaan ovat yhä enenevässä määrin yritysten oikeuksia (Hettinger 1989, 50).

Utilitarismin kriteerien mukaisen immateriaalioikeusjärjestelmän muodolla tai rakenteella ei sinänsä ole merkitystä. Tärkeintä on se, että järjestelmän toiminnan tuloksena vaikutusyhteisön kokonaisyhyöty on maksimaalinen. Järjestelmän olemassaolon tulee ensinnäkin hyödyttää vaikutusyhteisöä enemmän kuin järjestelmän puute. Lisäksi järjestelmän pitää hyödyttää vaikutusyhteisöä enemmän kuin mikään muu vaihtoehtoinen järjestelmä. Silloin immateriaalioikeusjärjestelmä on oikeudenmukainen.

Utilitarismin omistusoikeuskäsitys perustuu oikeuden tuottamaan tulokseen. Utilitarismin perusajatus vaikutusalueen yhteisön hyödyn maksimoinnista ottaa kantaa siihen, mitä omaisuudella tai hallussa olevilla asioilla saavutetaan, eikä niinkään siihen tapaan, jolla omistusoikeus tai hallintaoikeus muodostuu. Lockelaisen ajattelun perustana on omaisuuden muodostuksen lähtökohta, joka tietyin ehdoin on oikeudenmukainen. Utilitarismin avulla analysoituna omistusoikeuden lähtökohdalla ei niinkään ole merkitystä, vaan omistusoikeuden avulla saavutettavalla hyödyllä.

Mikäli omistusoikeuden tuottama tulos maksimoi vaikutusyhteisön hyötyä, on oikeus oikeudenmukainen. Utilitarismi ei kuitenkaan ota kantaa omistuksen jakautumiseen, vaan oikeudenmukaisuuden toteutumiseen riittää se, että vaikutusyhteisön kokonaisuuden hyöty maksimoituu. Utilitarismi olettaa kaikkien yksilöiden hyötyvän

tilanteesta, jossa yhteisön hyöty on mahdollisimman suuri. Kuvitellaan tilanne, jossa vertaillaan yksityisomistuksen ja yhteisomistuksen kattavuutta kahdessa eri yhteisössä. Yhteisössä A suurin osa asioista on yksityisomistuksen piirissä ja siten on pystytty maksimoimaan koko yhteisöön kohdistuvan hyödyn määrä. Hyöty laajan yksityisomistuksen olemassaolosta jakautuu kuitenkin hyvin epätasaisesti – muutamalla toimijalla on suhteellisesti suuri osa omaisuudesta hallussaan, kun taas suurella osalla toimijoita ei ole lainkaan omaisuutta. Yhteisössä B sen sijaan ei ole yhtä laajaa yksityisomistuksen aluetta, vaan yhteisomistuksen ala on laajempi. Järjestelmä ei tuota määrällisesti maksimaalista hyötyä koko yhteisölle, mutta saatava hyöty on jakautunut tasaisemmin toimijoiden kesken. Utilitarismin edustaja valitsee näistä kahdesta yhteiskunnasta oikeudenmukaisemmaksi yhteiskunnan A, koska se tuottaa suuremman kokonaisyödyn määrän koko vaikutusyhteisölle. Tilanne vaikuttaa kuitenkin intuitiivisesti hyvin epäoikeudenmukaiselta, etenkin jos myös ”huono-osaiset” ovat osallistuneet yhteiskunnan kokonaisyödyn tuottamiseen.

Tarkastelen aineiston analyysissä utilitarististen oikeustapojen esiintymistä Euroopan unionin retoriikassa immateriaalioikeuksien yhteydessä. Lasken kaikkien sellaisten immateriaalioikeuksien oikeuttamistapojen kuuluvan utilitarismin piiriin, joissa korostetaan immateriaalioikeuksien tuottamia hyötyjä. Luokittelen esimerkiksi erilaisiin kannustinvaikutuksiin viittaavat retoriset oikeutukset utilitaristisiksi oikeutuksiksi, koska niissä painotetaan erityisesti immateriaalioikeuksista koituvia hyötyjä.

2.3.2 Lockelainen oikeutus

Lockelaiseen perinteeseen nojaava immateriaalioikeuksien legitimointitapa keskittyy omistusoikeuden lähtökohtaisen oikeudenmukaisuuden perusteluun omistusoikeuden muodostumisen jälkeen tapahtuvia asioita huomioimatta. Lockelainen oikeutus perustuu John Locken (1690, 16–30) käsitykseen omaisuudesta. Locken kansalaisyhteiskunnan ja hallinnon teoretisoinnin keskeisin osa on luultavasti hänen perustelunsa yksilön luonnollisesta omistusoikeudesta. Locke erittelee omistusoikeuden perustaa teoksessaan *Toinen tutkielma hallinnosta*¹². Joidenkin teoretikoiden mukaan (esim. Stephen 1876; Vaughan 1960; Laski 1936; Tawney 1926) Locken hallinnon teoretisointi oli tarkoitettu

¹² Engl. *Second Treatise of Government*.

ainoastaan oikeuttamaan omistusoikeuksia ja käsitystä, jonka mukaan valtio on omaisuuden haltijoiden muodostama osakeyhtiö. Vaikka kirjoitusten ainoana tarkoituksena ei olisi ollut omistusoikeuksien legitimointi, on myönnettävä omistusoikeusteoretisoinnin keskeisyys Locken kirjoituksissa sekä kirjoituksista tehdyissä tulkinnoissa, joita on runsaasti.

Locken (1690) mukaan ihmiset ovat luonnostaan täydellisen vapauden tilassa. Luonnon laki vaatii, että kaikki ihmiset ovat lähtökohtaisesti tasavertaisia ja itsenäisiä, joten kukaan ei saa vahingoittaa toisen henkeä, terveyttä, vapautta tai hallussa olevia asioita¹³. Yksilön vapaus yhteisössä tarkoittaa vapautta, jota ei saa rajoittaa mikään muu lainsäädännöllinen valta kuin yhteisön yhdessä sopima. (Locke 1690, 15–16.) Locke näkee omistusoikeuden osana luonnonoikeutta, joka ei ole syntynyt yksilöiden yhteisestä sopimuksesta, vaan oikeus on olemassa yksilöistä riippumatta (Macpherson 1962, 197–199). Locken omistusoikeuskäsitys perustuu omistusoikeuteen, joka on ollut olemassa sekä loogisesti että historiallisesti ennen valtiota. Omistusoikeuden kumpuaminen luonnontilasta tarkoittaa sitä, että sen luomiseen ei tarvita yhteisymmärrystä. Siten omistusoikeus ei ole sosiaalisen prosessin tulos vaan luonnollinen osa yhteiskuntaa. (Richards 2002, 524–525.)

Jumala on Locken (1690) mukaan antanut maailman ihmiskunnan yhteiseksi. Ihmisillä on luonnollinen oikeus suojella olemassaoloaan hyödyntämällä luonnon tarjoamia välineitä. Ihmisille on myös annettu järki¹⁴, jonka avulla ihmiset voivat hyödyntää annettuja välineitä elämän ja mukavuuksien kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Yhteisomistuksen rajana on kuitenkin yksilön ruumis ja persoona. Jokaisella on Locken mukaan yksinoikeus omaan ruumiiseensa ja persoonaansa. (Locke 1690, 16–17.)

Oman itsensä omistamisen kautta Locke (1690) johtaa yksilölle omistusoikeuden kättensä työhön. Omaisuus on luonnollinen oikeus, joka muodostuu työn kautta. Yksilö muokkaa omalla työllään jotakin luonnontilassa olevaa objektia ja saa siten omistusoikeuden kohteeseen. Alkutilassa kaikki luonnossa on yhteisomaisuutta, mutta työvoimaansa käyttämällä yksilö voi saada omistusoikeuden luonnon objekteihin. Kun yksilö käyttää työvoimaansa luonnontilassa olevaa asiaa kehittääkseen, tulee siitä hänen

---

¹³ Engl. *possessions*.

¹⁴ Engl. *reason*.

omaisuuttaan. (Locke 1690, 16–19.) Työ lisää objektiin tietyn arvon ja kannustaa yksilöä muokkaamaan luonnontilaisia asioita, koska se takaa yksilölle omistusoikeuden muokkauksen kohteisiin. Immateriaalioikeus syntyy, kun yksilö luo työvoimallaan jonkin keksinnön tai luovan panoksen.

Locke (1690) kuitenkin asettaa tietyt rajat omistusoikeudelle. Omistusoikeudelle muodostuu kolme rajoittavaa tekijää:

- 1) Omistusoikeus syntyy oman työvoiman käyttämisen kautta. Yksilö muokkaa luonnontilaista objektia ja saa omistusoikeuden työnsä tulokseen.
- 2) Omistusoikeus rajoittuu vain siihen määrään kohdetta, jonka yksilö pystyy hyödyntämään ennen kohteen pilaantumista. Osa, joka ylittää pilaantumisen rajan, on enemmän kuin yksilön reilu tai oikeudenmukainen osa, ja kuuluu muille yksilöille.
- 3) Riittävyysperiaatteen mukaisesti omistamista rajoittavat yhteisön oikeudet. Yhteisomistukseen on yksinoikeudellisen omistusoikeuden jälkeen jäätävä riittävästi kohdetta, jotta myös muilla yksilöillä on mahdollisuus hyödyntää objektia. (Locke 1690, 17–26.)

Vaikka luonnonoikeudellinen ajatus omistusoikeuksista on ollut hyvin vaikutusvaltainen, on Locken käsityksiä myös kritisoitu. Locken ajatusten kritiikki kohdistuu esimerkiksi omistusoikeuskäsityksen sopivuuteen immateriaalisen omaisuuden oikeuttajana. Työvoiman käyttö immateriaalisen omaisuuden omistusoikeuden perustana on useiden teoreetikoiden (Drahos 1996; Hettinger 1989; Richards 2002) mielestä ongelmallinen.

Ensinnäkin Locken työvoiman käytön periaatetta omistuksen synnyssä voidaan kritisoida tiedon luonteen avulla. Tieto on luonteeltaan kasautuvaa ja keksinnöt vaativat aina aiemman tiedon hyödyntämistä uuden keksinnön luomiseksi. Locken vaatimus omistusoikeuden syntymiseen luonnontilaista kohdetta muokkaamalla ei toteudu, mikäli taustalla on jonkun muun muokkaama idea. Kenelle omistusoikeus kuuluu, jos keksinnön tekemiseen on käytetty useiden yksilöiden eri keksintöjä? (Richards 2002, 530–534.)

Myös Locken pilaantumisehto on ongelmallinen immateriaalioikeuksien tapauksessa. Immateriaalioikeudet takaavat lockelaisen ajattelun mukaan keksijälle yksinoikeuden

immateriaaliseen kohteeseen. Pilaantumisehdon tarkoituksena on estää omaisuuden kasautuminen toimijoille, jotka eivät pysty hyödyntämään omaisuuttaan ennen sen pilaantumista. Käytännössä pilaantuminen on mahdollista ainoastaan luonnon antimien yhteydessä, joten termi ei ole sovellettavissa nyky-yhteiskuntaan ja immateriaalioikeuksiin. Pilaantumisehdolla voidaan modernissa yhteiskunnassa tarkoittaa esimerkiksi omaisuuden kasautumista siten, että toimija ei pysty suoraan käyttämään hyödyksi kaikkea työllään muokkaamaansa omaisuutta. Pilaantumisehdon soveltaminen empiriaan on kuitenkin varsin hankalaa ja pilaantumisehdon rajan asettaminen on tulkitsijan arviosta riippuvaista.

Kolmaskaan Locken omistusoikeuksiin liittävä vaatimus ei täysin toteudu immateriaalioikeuksien tapauksessa. Vaatimuksen mukaan yksinoikeudesta huolimatta myös muille toimijoille tulisi jäädä riittävästi hyödynnettävää. Immateriaalisen kohteen omistusoikeus antaa omistajalle rajattoman omistusoikeuden kohteeseen, jolloin muut toimijat ulkoistetaan keksinnön hyödyntämisestä. Toisaalta omistusoikeus on rajattu ajalla, jonka jälkeen kohde vapautuu kaikkien käyttöön, joten riittävyys ehdon voidaan katsoa toteutuvan ainakin jossakin määrin. (Hettinger 1989, 44; Richards 2002, 530–534.)

C. B. Macphersonin (1962) mukaan Locken suurin saavutus oli perustaa omistusoikeudet luonnolliseen oikeuteen sekä luonnonlakiin ja sen jälkeen poistaa kaikki luonnolliset rajat omistusoikeuksilta. Omaisuuden hyödykkeellistämisen myötä moraaliset tai luonnolliset omistusoikeuden rajat katosivat. Pilaantumisehto on kapitalismin kehittyessä muuttunut tehottomaksi ja Locken luonnollisen omistusoikeuden ajatus on mahdollistanut pääoman ja maan omistuksen kasautumisen. Lisäksi Locken ajatus yksilön oikeudesta omien kättensä työhön poistaa omaisuudesta perinteisen ajatuksen omaisuuteen liittyvistä sosiaalisista velvollisuuksista ja niin kutsutusta velasta yhteisölle. Locken omistusoikeuskäsitys on mahdollistanut kapitalismin omistusoikeudet, jotka eivät velvoita haltijoitaan ja jotka on siirrettävissä yksilöltä toiselle. (Macpherson 1962, 199–221.)

Lockelaisen omistusoikeuskäsityksen käyttö oikeuttamaan immateriaalioikeuksia vaatiikin hieman teoreettista joustavuutta. Työvoiman käytön periaatteen käytännöllinen toteutus on mahdollinen immateriaalioikeuksien tapauksessa, mikäli jätetään huomiotta

aiemman tiedon hyödyntämisen aiheuttama epäoikeudenmukaisuus omistuksen luomisessa. Keksinnön tekijälle voidaan myöntää yksinoikeus keksintöönsä, mikäli se on merkittävästi erilainen kuin aiemmat keksinnöt. Riittävyyssehtoa voidaan soveltaa siten, että immateriaalisiin kohteisiin myönnettävät oikeudet rajataan ajalla, jonka jälkeen kohde palautuu julkishyödykkeeksi. Pilaantumisehto sen sijaan vaatii varsin paljon luovuutta, jotta se saadaan sopimaan immateriaalisiin kohteisiin.

Locke ottaa annettuna yksityisomistuksen oikeudenmukaisuuden, jonka varaan perustetaan oikeudenmukaisen toiminnan periaatteet. Yksityisomistus oletetaan oikeudenmukaisen yhteiskunnan ominaisuudeksi, ja valtion tehtävä on suojella yksilöitä ja heidän omaisuuttaan. Locke asettaa tietyt rajat yksityisomistukselle, mutta ei puutu omistuksen synnyn jälkeisiin tapahtumiin ja niiden oikeudenmukaisuuteen. Locken mukaan omistusoikeuden siirto toiselle yksilölle on oikeudenmukainen silloin, kun alkuperäinen omistus on syntynyt oikeudenmukaisin periaattein ja siirto suoritetaan oikeudenmukaisesti. Oikeudenmukaisuuden ajatellaan syntyvän oikeudenmukaisista lähtökohdista riippumatta siitä, mitä lähtökohtien luomisen jälkeen tapahtuu.

Lockelaisen perinteen mukainen immateriaalioikeusjärjestelmä perustuukin siihen ajatukseen, että kohteen kehittäjä tai ensimmäinen haltuunottaja saa oikeuden kohteeseen ja sen jälkeisellä omaisuuden jakautumisella ei ole merkitystä oikeudenmukaisuuden kannalta. Oikeudenhaltija saa oikeuden kohteeseen ja hänellä on oikeus siirtää tai vaihtaa kohde toiselle toimijalle, mikäli hän haluaa. Immateriaalisen kohteen kehittäjälle kuuluu lockelaisen perinteen mukaan oikeudenmukaisuuden nimissä yksinoikeus työnsä tulokseen tai haltuunottamaansa kohteeseen.

Koska työn tekijällä on oikeus tehdä omaisuudellaan mitä haluaa, hän voi ”myydä” tulevan työnsä tuloksen toiselle toimijalle jo etukäteen, jolloin toinen toimija on sijoittajan roolissa. Jos sijoittaja on hankkinut sijoittamansa omaisuuden oikeudenmukaisuuden periaatetta noudattaen, on myös sijoitus ja siitä seuraava tuotto oikeudenmukaisesti sijoittajan, mikäli niin on sijoittajan ja varsinaisen työn tekijän välillä sovittu. Siten lockelaisen perinteen mukaisilla oikeudenmukaisen omistuksen periaatteilla voidaan perustella myös sijoittajan oikeutta saada tuottoa sijoitukselleen.

Lockelaisen perinteen mukainen oikeudenmukainen omistus ei huomioi lainkaan omistussuhteen jälkeen tapahtuvia omistussjakoja. Omistussuhteet ovat oikeudenmukaisia, jos omistuksen syntyessä on noudatettu oikeudenmukaisuuden periaatteita. Kuvitellaan tilanne, jossa yhteiskunnassa A omistussuhteet on solmittu oikeudenmukaisuuden periaatteita noudattaen, mutta suhteen muodostumisen jälkeisen sääntelyn puuttuessa 99 prosenttia kaikesta omaisuudesta on vähitellen kasautunut yhdelle prosentille väestöstä. Vaikka 99 prosenttia väestöstä on työskennellyt ja siten saanut lockelaisen periaatteen mukaisesti omistusoikeuksia työnsä tulokseen, ovat he tuotantovälineiden omistuksen jakautumisen takia etukäteen myyneet kättensä tuloksen sijoittajalle eli työnantajalle. He eivät todellisuudessa saa omistusoikeutta työnsä tulokseen, vaan saavat ennalta sovitun määrän palkkaa vastineeksi työvoimastaan. Omistusoikeuden työn tulokseen saa sijoittaja, joka voi jatkaa sijoitustoimintaansa edelleen ja vähitellen omaisuus kasautuu hänelle. Vähitellen 99 prosenttia omaisuudesta on kasautunut sijoittajille, jotka edustavat yhtä prosenttia väestöstä. Loput 99 prosenttia väestöstä omistaa yhden prosentin omaisuudesta ja elävät jatkuvassa nälän ja kurjuuden kierteessä, josta on lähes mahdotonta ponnistaa omistajien joukkoon.

Myös yhteiskunnassa B omistussuhteet on muodostettu oikeudenmukaisuuden periaatteita noudattaen. Omistus ei ole kuitenkaan kasautunut pienelle omistajien joukolle, vaan 30 prosenttia väestöstä omistaa 50 prosenttia omaisuudesta. Loput 70 prosenttia väestöstä omistaa 50 prosenttia omaisuudesta. Omaisuus on tasaisemmin jakautunut ja yhteiskunnan heikoimmassa asemassa oleva on huomattavasti paremmassa asemassa kuin esimerkkiyhteiskunnassa A. Yksilöiden omistuksen välillä on eroja, mutta todelliset mahdollisuudet omaisuuden hankkimiseen ovat huomattavasti paremmat.

Lockelaisen perinteen mukainen omistusoikeusajattelu ei kuitenkaan tee eroa kahden esimerkkiyhteiskunnan oikeudenmukaisuuden välille, koska molemmissa yhteiskunnissa lähtökohtainen omistussuhteen luominen on tehty oikeudenmukaisuuden periaatteita noudattaen. Ulkopuolelta tarkasteltuna yhteiskunta B vaikuttaa kuitenkin intuitiivisesti oikeudenmukaisemmalta. Tilanteessa, jossa yksilö sijoitettaisiin jompaan kumpaan yhteiskuntaan sattumanvaraisesti joko omistajien ryhmään tai omistamattomien ryhmään, yksilö luultavasti valitsisi yhteiskunnan B, koska yhteiskunnassa A olisi varsin suuri todennäköisyys joutua erittäin heikkoon asemaan.

Tarkastelen aineiston analyysissä utilitaristisen oikeutuksen lisäksi lockelaisen perinteen mukaisia oikeutuksia. Lockelaisen perinteen mukaisiksi oikeutustavoiksi luokittelen immateriaalioikeuksia legitimoivat oikeutukset, joissa korostetaan immateriaalisen kohteen kehittäjän tai ensimmäisen haltuun ottajan oikeutta työnsä tulokseen, sekä oikeutukset, joissa korostetaan sijoittajan oikeuksia kohteeseen ja oikeutta saada tuottoa sijoituksestaan.

2.4 OIKEUDENMUKAISUUS REILUUTENA

Immateriaalioikeuksien legitimointia tarkasteltaessa pitää ottaa huomioon myös legitimoitavan järjestelmän oikeudenmukaisuus. Oikeuttamisella pyritään saamaan jokin järjestelmä vaikuttamaan oikeudenmukaiselta, mutta legitimoinnin taustalla ovat aina jonkin tai joidenkin toimijoiden intressit. Toimijan, jolla on eniten valtaa tai joka oikeuttaa tehokkaimmin, järjestelmä yleensä voittaa kamppailun vaihtoehtoisten järjestelmien kanssa ja saa paikan vallitsevana järjestelmänä. Se ei kuitenkaan tarkoita, että järjestelmä olisi kaikkein tehokkain tai oikeudenmukaisin. Tehokkuudella tarkoitan järjestelmää, joka tuottaa hyvinvointia mahdollisimman paljon ja mahdollisimman laajalle joukolle. Siksi legitimoitavan tai vallitsevan järjestelmän arviointi oikeudenmukaisuuden kriteereillä on tarpeen.

Utilitarististen ja lockelaisen perinteen mukaisten lähestymistapojen puutteista johtuen käytän tässä työssä oikeudenmukaisuuden perustana John Rawlsin (1971) oikeudenmukaisuuskäsitystä ja Rawlsin oikeudenmukaisuudelle antamia kriteetejä, joilla arvioin EU:n edistämän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta. John Rawls on luultavasti yksi tunnetuimpia modernin normatiivisen valtioteorian teoreetikkoja. Rawlsin mukaan vapaaehtoisesti solmittavat sopimukset eivät välttämättä ole oikeudenmukaisia. Sopimuksen tekoon vaikuttavat aina ne olosuhteet, joissa sopimuksia tehdään. Jos tehdään esimerkiksi vapaaehtoista sopimusta työsuhteesta, vaikuttaa tilanteeseen välttämättä se, että toisella toimijalla on kontrolli molempien toimijoiden ruokatarjonnasta. Silloin päädytään luultavasti sopimukseen, joka on edullisempi kontrolloivalle osapuolelle. Siksi Rawlsin mukaan tarvitaan käsitettä

oikeudenmukaisuus reiluutena¹⁵. Hän tarkoittaa käsitteellä sitä, että reilujen olosuhteiden vallitessa tehty vapaaehtoinen sopimus on oikeudenmukainen. (Rawls 1971, 11–17.)

Oikeudenmukaiset olosuhteet saavutetaan tietämättömyyden verhon¹⁶ avulla, jota Rawls (1971) havainnollistaa yhteiskuntasopimusteoreettisella esimerkillä. Tietämättömyyden verho tarkoittaa tilannetta, jossa sopimusosapuolet eivät sopimusta solmiessaan tiedä omaa asemaansa yhteiskunnassa tai omia ominaisuuksiansa sopimuksen solmimisen jälkeen. Kumpikaan ei voi olla varma, minkälaiset lähtökohdat hänellä on yhteiskunnassa tai mikä hänen lähtökohtainen asemansa on. Tällaisessa tilanteessa kummallakaan osapuolella ei ole valtaa enemmän kuin toisella osapuolella, koska kumpikaan ei tiedä tulevaa asemaansa. (Rawls 1971, 136–142.)

Rawlsin (1971) määrittelemät oikeudenmukaisuuden periaatteet nousevat alun perin reilusta lähtötilanteesta tietämättömyyden verhon takana. Ensimmäinen oikeudenmukaisuuden periaate on kaikkien yksilöiden yhtäläinen vapaus. Jokaisella yksilöllä tulee olla mahdollisimman laaja vapaus, jota rajoittaa ainoastaan muiden yksilöiden oikeus yhtäläiseen vapauteen. Tämä periaate on prioriteettijärjestyksessä ensisijainen ja toinen periaate toteutuu vasta ensimmäisen periaatteen toteuduttua. (Rawls 1971, 60–65.)

Toinen periaate on yksilöiden tasa-arvo. Sosiaalisten ja taloudellisten epätasa-arvoisuuksien tulee olla luonteeltaan sellaisia, että niiden voidaan odottaa hyödyttävän kaikkia, ja että ne ovat liitoksissa asemiin, jotka ovat avoimia kaikille yksilöille. Kaikkia hyödyttävät epätasa-arvoisuudet Rawls (1971) määrittelee eroperiaatteen avulla. Eroperiaatteen mukaisesti epätasa-arvoisuuksien tulisi hyödyttää kaikkein epäedullisimmassa tai heikoimmassa asemassa olevia, jotta ne ovat oikeutettuja. (Rawls 1971, 76–80.) Periaatetta voi havainnollistaa esimerkillä kahdesta eri yhteiskunnasta. Yhteiskunnassa A kokonaishyvintointi on korkeampi kuin yhteiskunnassa B. Yhteiskunnassa B sen sijaan kaikkein huonoimpiosaisten hyvintointi on selkeästi korkeampi kuin yhteiskunnassa A. Rawlsin oikeudenmukaisuusperiaatteiden mukaisesti yhteiskunta B valitaan oikeudenmukaisemmaksi kuin yhteiskunta A. Eroperiaatteen

---

¹⁵ Engl. *justice as fairness*.

¹⁶ Engl. *veil of ignorance*.

mukaisesti oikeudenmukainen yhteiskunta tai järjestelmä pyrkii pienentämään huonoimpiosaisten ja muiden yksilöiden välistä eroa (Rawls 1971, 76–80).

Rawlsinkin oikeudenmukaisuuskäsityksessä on omat ongelmansa. Esimerkiksi, jos yhteiskunta A:n yksilöistä kaikkien muiden hyvinvoinnin taso olisi hyvin korkea ja ainoastaan yhden yksilön hyvinvoinnin taso hyvin matala, preferoitaisiin Rawlsin mallin mukaisesti kuitenkin yhteiskunta B:tä, jossa kaikkien yksilöiden hyvinvoinnin taso olisi sama, mutta paljon alhaisempi kuin yhteiskunta A:n hyväosaisten hyvinvoinnin taso. Rawlsin ajattelussa keskeistä onkin kaikkein huonoimmassa asemassa olevan yksilön ja kaikkein parhaimmassa asemassa olevan yksilön välisen hyvinvoinnin tasoeron pienentäminen.

Kuten utilitaristinen ajattelu, rawlsilainen oikeudenmukaisuuden määrittely perustuu järjestelmän tuottamien tulosten arviointiin. Rawlsin kehittämien oikeudenmukaisuuden periaatteiden mukainen immateriaalioikeusjärjestelmä olisi yksilöiden vapautta edistävä sekä hyvinvoinnin jakautumista tasoittava. Immateriaalioikeusjärjestelmän tulisi ensinnäkin tarjota yksilöille mahdollisimman laaja ja yhtäläinen vapaus. Immateriaalioikeudet itsessään rajoittavat yksilöiden vapautta käyttäen toisten omaisuudeksi rekisteröityjä immateriaalisia kohteita. Tutkielmani tarkoituksena ei ole kuitenkaan pohtia yleisesti immateriaalioikeuksien järkevyyttä ja oikeudenmukaisuutta vaan erityisesti Euroopan unionin edistämän globaalien immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta. Siksi oletan jonkinlaisten immateriaalioikeuksien olemassaolon annettuna ja keskityn tarkastelemaan edistettävän järjestelmän luonnetta ja sen tuottamia tuloksia.

Eroperiaatteen mukaisesti edistettävän immateriaalioikeusjärjestelmän tulisi hyödyttää kaikkein matalimmalla hyvinvoinnin tasolla olevia yksilöitä (Rawls 1971, 76–80). Jotta voin arvioida edistettävän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuutta, on ensin määriteltävä, ketkä toimijat ovat kaikkein heikoimmassa tai hyvinvoinniltaan huonoimmassa asemassa. Tarkastelen EU:n immateriaalioikeusjärjestelmää kahdella tasolla: EU:n tasolla sekä globaalilla tasolla. Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategia kohdistuu sekä unionin että globaalille tasolle. Unioni pyrkii järjestelmän harmonisointiin molemmilla tasoilla. Siksi on tärkeää myös tarkastella järjestelmän vaikutuksia molemmilla tasoilla.

Molemmilla tasoilla heikoimmassa asemassa ovat luultavasti ne toimijat, joilla ei ole hallussaan immateriaalioikeuksia tai joilla ei ole mahdollisuutta hankkia niitä. Tällä kriteerillä toimijat jakautuvat kahteen leiriin: 1) niihin, joilla on hallussaan omistuksia ja saavat niistä tuloja tai hyötyvät oikeuksista muilla tavoin 2) sekä niihin, jotka eivät omista yksinoikeuksia immateriaalisiin kohteisiin ja halutessaan hyödyntää yksinoikeuden alaisia kohteita joutuvat maksamaan hyödyntämisestä yksinoikeuden omistajalle. Maksettavat korvaukset ovat usein kilpailtuja hintoja korkeampia. Rawlsilaisen eroperiaatteen mukaisesti 1. ryhmän yksinoikeuden tulisi hyödyttää 2. ryhmää, jotta immateriaalioikeusjärjestelmä on oikeudenmukainen (Rawls 1971, 76–80).

Toisaalta hyvinvoinniltaan huonoimmassa asemassa olevat toimijat ovat luultavasti immateriaalioikeuksien hallussapidon suhteen heikoimmassa asemassa olevia pienempi joukko. Globaalilla tasolla ainoastaan taloudellisilla mittareilla mitattuna hyvinvoinniltaan huonoimmassa asemassa ovat ihmiset, jotka elävät YK:n määrittelemän äärimmäisen köyhyysrajan alapuolella alle dollarilla päivässä (kts. esim. YK, Vuosituhattulistuksen kotisivu). Käytännössä suurimmat ryhmät alle dollarin päivätuloilla selviytyviä ihmisiä asuu kehitysmaissa. Vuonna 2005 51 prosenttia alle 1,25 dollarilla päivässä selviytymään joutuvista ihmisistä asui Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ja 39 prosenttia Etelä-Aasiassa. Ainoastaan 0,3 prosenttia asui Euroopassa. (YK 2010, 6.) Näin suppeassa tutkielmassa joudun valitettavasti määrittelemään hyvinvoinnin helpoimmin mitattavien taloudellisten indikaattoreiden mukaisesti, vaikka todellisuudessa olisi perusteltua mitata hyvinvointia huomattavasti laajemmilla mittareilla, joihin sisällytettäisiin esimerkiksi terveys ja koulutus. EU:n tasolla hyvinvoinniltaan huonoimmassa asemassa ovat alhaisimpiin tuloluokkiin sijoittuvat ihmiset, täysin tulottomat sekä yhteiskuntajärjestelmien ulkopuolella elävät ihmiset. Alle dollarilla selviytyviä ihmisiä on EU:n alueella huomattavasti vähemmän kuin kehitysmaiden konteksteissa, joten ei ole järkevää määritellä kaikkein huonoimmassa asemassa olevia yksilöitä samoilla mittareilla globaalisti ja Euroopan unionin kontekstissa.

3 IMMATERIAALIOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN JA EU:N ROOLI

Immateriaalioikeudet ovat kehittyneet vuosisatoja kestäneessä prosessissa, jossa on paikallisen lainsäädännön vähittäisen kansainvälistymisen kautta siirrytty kohti globaalia järjestelmää, jonka immateriaalioikeuksia koskevat lainsäädännöt on harmonisoitu. Prosessissa on ollut mukana immateriaalioikeuksia vahvistamaan ja harmonisoimaan pyrkiviä toimijoita (esim. Yhdysvallat ja EU) sekä niiden vahvistamiseen ja harmonisointiin epäilevästi suhtautuvia (useat kehitysmaat). Välineinä prosessissa on käytetty kahdenvälistä ja monenkeskistä sopimista sekä kansainvälisiä sopimuksia.

EU on ollut merkittävä toimija immateriaalioikeuksien harmonisointiprosessissa ja pyrkii kauppaneuvotteluissaan aktiivisesti turvaamaan oikeuksien toteutumisen. Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategia sai uuden painotuksen 2000-luvun vaihteessa, kun EU aloitti uuden, Lissabonin agendaksi nimetyn kehitysstrategian. Immateriaalioikeudet saivat aiempaa vahvemman merkityksen Lissabonin agendassa, jonka keskeisinä tavoitteina olivat uusiin innovaatioihin sekä tutkimukseen ja kehitykseen panostaminen. Siksi tutkimukseni aikajänne asettuu varsin luonnollisesti alkamaan 2000-luvun vaihteesta ja päättymään Lissabonin agendan loppuun 2010 vuoteen ja uuden kasvu- ja kehitysstrategian, Eurooppa 2020 -strategian alkuun. 2000-lukua aiempia immateriaalioikeusstrategiaan liittyviä julkislausumia ei ole systemaattisesti saatavilla, joten sekin rajoittaa tutkimuksen aikavälin 2000-luvulle. Tutkielman lyhyt aikajänne aiheuttaa rajoituksia historiallisen vertailun tekemiselle, joten tämän tutkielman puitteissa ei ole mahdollista tehdä syvällisiä historialliseen kehitykseen liittyviä johtopäätöksiä, vaan johtopäätökset rajoittuvat pääasiallisesti 2000-luvun alun tilanteeseen.

Euroopan komissio on vahva ja merkittävä toimija EU:n kauppapolitiikan määrittelyssä ja joissakin aiheissa varsin itsenäinen toimija. Virallisesti kauppapoliittiset päätökset tekee viimekädessä ministerineuvosto määräenemmistöpäätöksellä, mutta komission rooli on päätöksissä merkittävä. Komission usein itsenäinen valta kauppapoliittisessa päätöksenteossa nousee vallasta agendan asettamisessa, muiden toimijoiden

piittaamattomuudesta, toimijoiden preferensseihin vaikuttamisesta sekä normien uudelleenmäärittelystä. (Meunier 2007, 905–926.) Komission valtaa lisäsi vuonna 2009 solmittu Lissabonin sopimus, jossa Euroopan unionin kauppapolitiikkaa muutettiin yhtenäisemmäksi. Euroopan unionin kauppapoliittiset itsenäiset neuvotteluvaltuudet kasvoivat kattamaan immateriaalioikeuksien kauppapoliittisen ulottuvuuden, palvelut ja ulkomaiset suorat investoinnit. (Euroopan komission kauppapoliittinen kotisivu.)

Koska immateriaalioikeudet on tehokkaasti liitetty kauppaan ja kauppapolitiikkaan niin TRIPS-sopimuksessa kuin EU:n sisäisessä institutionaalisessa rakenteessakin, ei neuvotteluja immateriaalioikeuslainsäädännön kansainvälisestä vahvistamisesta tai yhtenäistämisestä voi enää tarkastella itsenäisenä asianaan, vaan kauppapolitiikan kokonaisuus on pakko ottaa huomioon kriittisessä tarkastelussa. Immateriaalioikeuksista neuvotellaan vapaakauppasopimuksista neuvoteltaessa, eikä yleensä itsenäisinä neuvottelukokonaisuuksinaan. Siksi kauppaneuvottelujen kokonaisagenda ja haluttavat hyödyt vaikuttavat myös neuvotteluun immateriaalioikeuksista.

Olen rajannut tutkielmani aineiston lähinnä Euroopan komission julkilausumiin, koska komissio on se toimielin, joka määrittelee kauppapolitiikan yleiset suuntaviivat ja käytännössä myös oikeuttaa ne. Komission julkilausumissa legitimoidaan immateriaalioikeuksia niin eksplisiittisesti kuin implisiittisestikin. Strategian joitakin osia olen paikannut komission julkilausumien puuttuessa Eurooppa-neuvoston julkilausumilla. Eurooppa-neuvoston julkilausumien käyttö rajoittuu 2000-luvun alkupuolelle, jolloin määriteltiin Lissabonin strategian sisältö. Komission ja Eurooppa-neuvoston julkaisujen lisäksi aineistona toimivat Euroopan komission kotisivut, Euroopan patenttijärjestön tilastot, Euroopan unionin virallisen lehden direktiivijulkaisu sekä Wim Kokin työryhmän raportti. Esittelen aineiston keskeisimmät dokumentit ja EU:n 2000-luvun strategian kehittymisen tarkemmin alaluvuissa 3.2.1 ja 3.2.2.

3.1 IMMATERIAALIOIKEUKSIEN KEHITTYMINEN

Immateriaalioikeudet ovat syntymästään asti vähitellen vahvistuneet ja levinneet. Muutos ei ole tapahtunut hetkessä, vaan kehitys alkoi 1400-luvulla ja on jatkunut 2000-luvulle asti. Immateriaalioikeudet luultavasti leviävät ja vahvistuvat myös tulevaisuudessa, elleivät niitä vastustavat toimijat organisoidu muuttamaan muutosjäykän instituution kulkusuuntaa. Historiallisten sosiaalisen maailman kehityskulkujen on kuvattu etenevän niin kutsutun polkuriippuvuuden¹⁷ mukaan, millä tarkoitetaan hitaita historiallisia muutoksia, jotka rakentuvat kontekstuaalisesti aiemman tilanteen päälle (Pierson 2004, 20–21).

Polkuriippuvuudella tarkoitetaan sosiaalisen maailman tilannetta, jossa historiassa aiemmin tapahtuneet asiat vaikuttavat tulevien tapahtumien mahdollisiin kehityskulkuihin ja siten rajoittavat tulevaisuuden mahdollisuuksia (Sewell 1996, 262–263). Sosiaalisten prosessien kuvataan vahvistavan itseään, jolloin historiasta muodostuu tapahtumaketjujen haarautuma, jonka suuntaa on hankala muuttaa. Mekanismeja kuvataan positiivisen takaisinkytkennän termillä¹⁸, jolla viitataan aiempien tapahtumien vaikutukseen tulevien tapahtumien mahdollisiin kulkuihin. Aiempien tapahtumien lopputulokset vaikuttavat aina seuraavien tapahtumien lähtökohtiin ja siten rajaavat tapahtumien mahdollisia suuntia. (Pierson 2004, 20–22.) Prosessin suunnan muuttaminen ei kuitenkaan ole mahdotonta, vaan prosessin jokaisessa vaiheessa on todellisia vaihtoehtoja, jotka voivat muuttaa sen kulkusuuntaa. Polkuriippuvuus ei ole väistämätön kehityskulku, vaan termillä halutaan kuvata poliittisen prosessin positiivisen takaisinkytkennän mekanismin aiheuttamaa muutosjäykkyyttä. Kerran syntyneet instituutiot ovat hyvin jäykkiä muuttumaan, vaikka kilpailu ja oppiminen toimivat muutosvoimina niissäkin. (North 1990, 98–99.)

Paul Piersonin mukaan (2004) sosiaalisen maailman prosessien suunnan muuttamisen hankaluus johtuu kollektiivisen toiminnan keskeisestä roolista politiikassa, mahdollisuudesta käyttää poliittista auktoriteettia vallan epäsymmetrian edistämiseen, politiikan institutionaalisesta kattavuudesta sekä politiikan luontaisesta monimutkaisuudesta ja läpinäkymättömyydestä. (Pierson 2004, 30–41.)

---

¹⁷ Engl. *path-dependence*.

¹⁸ Engl. *positive feedback*.

Kollektiivinen toiminta aiheuttaa tiettyjä rajoituksia yksilöiden toiminnan tavoitteiden saavuttamiselle, koska yksilön toiminnan tulos ei riipu ainoastaan yksilöstä itsestään vaan myös muiden toimijoiden toiminnasta. Toimijoiden on siten muutettava jatkuvasti toimintaansa sen mukaan, miten he odottavat muiden toimivan. (Pierson 2004, 31–34.) Olsonin mukaan (1965) kollektiivisen toiminnan logiikka aiheuttaa instituutioiden kehittymättömyyden, ja toisaalta sillä voidaan selittää myös niiden muutosjäykkyyttä. Pienet eturyhmät voivat saada yhteiskunnassa vallan ja edistää vallan avulla omia tavoitteitaan. Vallan saaminen pois eturyhmältä edellyttäisi muulta yhteiskunnalta kollektiivista organisoitumista. Yhtenä syynä organisoitumattomuuteen on Olsonin mukaan se, että yksilöt valitsevat vapaamatkustuksen sen sijaan. Eturyhmän vallan horjuttaminen voidaan nähdä julkishyödykkeenä, josta kaikki hyötyvät, vaikeivätkin olisi osallistuneet sen hankkimiseen. Siksi rationaaliset toimijat valitsevat organisoitumisen sijaan vapaamatkustuksen ja odottavat muiden toimijoiden hoitavan julkishyödykkeen kaikkien hyödynnettäväksi. (Olson 1965.) Sen takia vallitseva tilanne ei myöskään muutu. Samaan aikaan vallalla oleva eturyhmä käyttää poliittista auktoriteettia valtansa vahvistamiseen entisestään ja vallan epäsymmetrian kasvattamiseksi suhteessa vastustajiin, jolloin vallitsevasta järjestyksestä tulee jäykempi (Pierson 2004, 36–37).

Kolmannella muutosjäykkyyden syyllä eli politiikan institutionaalisella kattavuudella tarkoitetaan poliittisten formaalien instituutioiden vaikutusalueita, joka ulottuu päätöksentekijöistä riippumatta kaikkiin yhteisön jäseniin, halusivat he sitä tai eivät. Julkishyödykkeiden organisointi vaatii usein muodollisen instituution luomista, joka johtaa kaikkien toimijoiden toiminnan ja valinnanmahdollisuuksien rajoittamiseen esimerkiksi lainsäädännöllä, jotta osalle tai kaikille toimijoille pystytään takaamaan julkishyödykkeen käyttö. Immateriaalioikeuksien tapauksessa omistusoikeus on taattu lainsäädännöllä, joka kattaa kaikki yhteisön toimijat. Muodolliset instituutiot toimivat itseään vahvistavasti ja ovat huomattavasti kestävämpiä kuin poliittiset suuntaukset. (Pierson 2004, 34–36.)

Neljäs muutosjäykkyyden syy on Piersonin mukaan politiikan monimutkaisuus ja läpinäkymättömyys. Poliitikassa ovat vastakkain monet hankalasti mitattavissa olevat ja yhteensopimattomat tavoitteet, joihin vaikuttavat useat samanaikaiset prosessit. Lisäksi toiminnan ja tulosten välinen yhteys on usein epäselvä tai heikko. Sosiaalisessa

maailmassa toiminta ei johda suoraan lopputulokseen, joten oppiminen heikentyy. (Pierson 2004, 37–40.) Oppiminen tapahtuukin pitkälti kollektiivisen oppimisen ja normien leviämisen ja vahvistumisen kautta. Alexander Wendtin (1999, 188) mukaan oppiminen tapahtuukin jaetun tiedon avulla, joka muodostaa polkuriippuvaisia sosiaalisia järjestelmiä.

Immateriaalioikeuksien kehittyminen globaaleiksi omistusoikeuksiksi on ollut monivaiheinen polkuriippuvainen prosessi, joka jatkuu edelleen. John Braithwaite ja Peter Drahos (2000) ovat jakaneet immateriaalioikeuksien suojan kansainvälisen leviämisen kolmeen aikakauteen. Ensimmäinen aikakausi alkoi 1400-luvulla ja sitä kutsutaan alueellisuuteen perustuvaksi aikakaudeksi. Immateriaalioikeuksien ensimmäistä aikakautta leimasivat tietyn alueen sisälle rajoittuvat oikeudet. Vuonna 1474 venetsialaiset kehittivät ensimmäisen kunnollisen patenttilain. Englannissa säädettiin vuonna 1623 monopolilaki¹⁹, joka tarjosi monopolioikeuden ainoastaan tietyn tuotantotavan ensimmäiselle todelliselle keksijälle. Lait olivat hyvin yksinkertaisia toisin kuin nykyiset monimutkaiset lailliset järjestelmät. (Braithwaite & Drahos 2000, 56–58.)

Toinen aikakausi oli immateriaalioikeuksien kansainvälinen aikakausi, joka alkoi 1800-luvun loppupuolella Euroopassa. Immateriaalioikeuksissa siirryttiin kansainväliseen aikakauteen pitkälti alueellisuuden aiheuttaman vapaamatkustajaongelman takia. Ulkomaisten kirjallisten töiden kopioinnista tuli 1800-luvun loppupuolella Euroopassa ja Yhdysvalloissa normaali käytäntö, koska tekijänoikeudet eivät ulottuneet valtioiden rajojen ulkopuolelle. Valtiot alkoivat aluksi solmia bilateraalaisia sopimuksia kirjallisten töiden tekijänoikeuksien suojelemisesta. 1800-luvun lopulla solmitut Pariisin ja Bernin konventiot aloittivat kehityksen kohti multilateraalista immateriaalioikeuksien suojelemista. (Braithwaite & Drahos 2000, 58–61.)

Immateriaalioikeuksien globaali aikakausi alkoi 1980-luvulla Yhdysvaltojen linkittäessä kaupan immateriaaliomaisuuteen. Aluksi Yhdysvallat solmi lähinnä kahdenvälisiä sopimuksia immateriaalioikeuksien vahvistamiseksi. Uruguay'n kierroksen yhteydessä Yhdysvallat sai tahtonsa läpi ja luotiin multilateraalinen sopimus suojelemaan

---

¹⁹ *Statute of Monopolies of 1623.*

immateriaalioikeuksia. TRIPS-sopimus solmittiin Uruguayn kierroksella vuonna 1994 ja samalla siitä tuli kaikkia Maailman kauppajärjestön jäseniä sitova sopimus. (Braithwaite & Drahos 2000, 57–63.)

Susan K. Sellin ja Aseem Prakashin (2004) mukaan TRIPSin luominen oli seurausta monikansallisten yhtiöiden transnationaalien verkoston taitavasta lobbauksesta. Kansalaisjärjestöt muodostivat vastavoimaksi oman monikansallisen verkostonsa, jolla ne pyrkivät estämään sopimuksen luomisen. TRIPSin tapauksessa elinkeinoelämä selviytyi voittajaksi, koska sen verkosto pystyi rakentamaan poliittisen ongelman ja liittämään agendansa Yhdysvaltojen pääasialliseen kauppapoliittiseen huolenaiheeseen eli kilpailukyvyn laskuun. Niin immateriaalioikeuksien polkuriippuvainen prosessi jatkoi kulkuaan vastavoiman organisoitumisesta huolimatta, koska vallalla olevan eturyhmän agendanmuokkaus oli tehokkaampaa tai vastaavasti vastavoiman organisoituminen vajavaista. (Sell & Prakash 2004, 143–170.)

Carlos Correa (2004) painottaa immateriaalioikeuksien suojan viimeaikaista kehitystä. Toisin kuin useat kehitysmaat kuvittelivat, immateriaalioikeuksien kansainvälinen vahvistaminen ei päättynyt TRIPS-sopimukseen, vaan niitä on edelleen vahvistettu kehittyneiden maiden ja kehitysmaiden välisissä vapaakauppasopimuksissa. TRIPSin yhteydessä immateriaalioikeudet kytkettiin tiiviisti kansainvälisen kaupan kysymyksiin ja siitä lähtien immateriaalioikeuksia on käsitelty osana kauppapolitiikkaa. Bilateraalilla sopimuksilla kehittyneet valtiot pyrkivät vahvistamaan immateriaalioikeuksien suojaa tarjoamalla kehitysmailla vastineeksi edullisempia keskinäisiä kauppasopimuksia. Erityisesti Yhdysvallat ja Euroopan unioni ovat tähdänneet bilateraalilla sopimuksilla nostamaan immateriaalioikeuksien suojan minimistandardeja TRIPS-sopimusta korkeammalle. (Correa 2004, 79–94.) Molemmat toimijat ovat painottaneet, että TRIPS-sopimuksella luotiin ainoastaan vähimmäisvaatimukset immateriaalioikeuksien suojalle, ja sen takia oikeuksia tulisi vielä kahdensivuisilla sopimuksilla vahvistaa (Pretorius 2002, 194–196).

Immateriaalioikeuksia koskevissa sopimuksissa korostetaan säännösten roolia minimistandardeina. Sopimusten vaatima immateriaalioikeuksien suoja on alin suojauksen taso, jota valtioiden tulee noudattaa, mutta halutessaan ne voivat vahvistaa suojaa. Suojaa voidaan myös vahvistaa tulevaisuudessa kauppasopimuksissa, kun

immateriaalioikeuksien enimmäissuojausta ei ole määritelty. Siten immateriaalioikeusjärjestelmän kehitys ja laajentuminen voi jatkua loputtomiin.

3.2 EU:N IMMATERIAALIOIKEUSSTRATEGIA 2000-LUVULLA

Euroopan unionia luonnehditaan (esim. Meunier & Nicolaïdis 2006, 906–925; Elgström 2007, 949–967 ja Bretherton & Vogler 1999, 78) yhdeksi maailman vahvimmista taloudellisista suurvalloista. 1960-luvulta lähtien EU on neuvotellut lukemattomia bilateraalisia, multilateraalisia sekä alueellisia vapaakauppasopimuksia. Yli neljänkymmenen vuoden kauppaneuvottelukokemus, sisäisten markkinoiden vahvuus sekä instituutioiden tehokkuus ovat tehneet EU:sta vahvan kauppaneuvottelijan, joka kauppaneuvotteluissa määrittelee jopa neuvottelukumppanien kansallista politiikkaa sekä globaalin hallinnan järjestämistä. (Meunier & Nicolaïdis 2006, 906–925.)

Oletan tässä tutkielmassa EU:n olevan päätöksenteossaan yhtenäinen toimija, koska EU:lla on yhteinen kauppapolitiikka suhteessa kolmansiin maihin. Todellisuudessa EU:n sisälläkin on paljon ristiriitoja ja useista kauppapoliittisista asioista joudutaan tekemään kompromisseja. Euroopan unionin yhteinen immateriaalioikeuksien globaali harmonisointistrategia on varsin pitkälle kehittynyt ja strategia on erityisesti 2000-luvun alun aikana saanut hyvin harkitun ja yhtenäisen muodon. (Euroopan komission kauppapoliittinen kotisivu.) Tärkeä osa EU:n kauppaneuvotteluita ovat immateriaalioikeudet ja niitä määritetäänkin jokaisessa EU:n 2000-luvulla solmimassa kahdenvälisessä vapaakauppasopimuksessa. Useiden kahdenvälisten vapaakauppasopimusten lisäksi EU on neuvotellut 2000-luvulla monenkeskisistä kauppasopimuksista WTO:n Dohan kierroksen neuvottelujen puitteissa sekä vuonna 2010 päätökseen saatujen *Anti-Counterfeiting Trade Agreement* (ACTA) -sopimusneuvottelujen saralla.

Euroopan unionin sanotaan sitoutuneen 2000-luvulla yhä vahvemmin toimintatapaan, joka on sekoitus arvoja, intressejä ja roolimallina toimimista. Euroopan unioni on 2000-luvulla alkanut käyttää kahdenvälisiä kauppaneuvotteluja ehdollisina neuvotteluina, joissa epäsymmetristen markkinoillepääsyn myönnytysten vastapainona EU vaatii sopimuskumppanilta muutoksia sen sisäisissä asioissa, kuten immateriaalioikeuksissa.

(Meunier & Nicolaïdis 2006, 912–913; Correa 2004, 80.) Toisaalta EU:n hallintomallin levittämiseen ei välttämättä tarvita edes kauppaneuvotteluja tai ehdollistamista, vaan viehättävyyden voima houkuttaa myös. Euroopan unionin hallinnon ja säännösten levittäminen onnistuu lisäksi niin, että malli saadaan näyttämään parhaalta mahdolliselta tavalta järjestää asia, jolloin muut valtiot matkivat mallin itselleen. Euroopan unioni edesauttaa asiaa tarjoamalla muutokseen teknistä apua kumppanimaalle. (Meunier & Nicolaïdis 2006, 915.)

Euroopan unionin immateriaalioikeuksien harmonisointistrategia voidaan jakaa kahteen ulottuvuuteen, (1) sisäiseen sekä (2) ulkoiseen harmonisointiin. Ulottuvuudet eivät ole irrallisia toisistaan, vaan pyrkivät samanlaisen järjestelmän omaksumiseen sekä EU:n sisällä että globaalisti. Kumpikin immateriaalioikeuksien harmonisointistrategian ulottuvuus on osa EU:n laajempaa toimintastrategiaa, joka sai alkunsa vuonna 2000 julkaistusta Lissabonin agendasta.

(1) Ensimmäinen ulottuvuus on Euroopan unionin sisäisen immateriaalioikeuksiin kohdistuvan lainsäädännön harmonisointiin tähtäävä strategia. Unionin sisällä kansalliset lainsäädännöt eivät vielä 2000-luvun alussa olleet täysin yhteneviä. Sisäiseen harmonisointiin tähtäävän strategian tavoitteena oli 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenyksellä yhtenäistää kansalliset lainsäädännöt, ottaa käyttöön yhteisöpatentti sekä lisätä yhteistyötä immateriaalioikeuksien tehokkaan toimeenpanon varmistamiseksi. Sisäisenkin harmonisointistrategian tarkoitus juontuu Euroopan unionin asemasta globaalissa taloudessa eli unionin ulkopuolisesta todellisuudesta. Sisäisen lainsäädännön ja toimeenpanon harmonisoinnilla EU pyrkii parantamaan unionin alueella toimivien yritysten kilpailukykyä maailmanmarkkinoilla ja siten koko EU:n kilpailukykyä suhteessa muihin globaaleihin toimijoihin. (Euroopan komissio 2011.) Sisämarkkinoiden harmonisoinnilla EU pyrkii luomaan perustan ulkomarkkinoiden harmonisoinnille. Kun sisämarkkinoilla toimivat harmonisoidut immateriaalioikeudet ja niihin liittyvät käytännöt, on neuvotteluissa kolmansien maiden kanssa helpompi asettaa neuvoteltavien immateriaalioikeuksien tason tavoite sekä neuvotteluasema on selkeämmin artikuloitu. (Euroopan komissio 2010c; Euroopan komissio 2011, 21.)

(2) Immateriaalioikeuksien harmonisointistrategian ulospäin suuntautuva ulottuvuus tähtää immateriaalioikeuksien globaaliin harmonisointiin, mikä tarkoittaa usein eurooppalaisen mallin levittämistä muualle maailmaan. Käytettäviä keinoja on useita: kahdenväliset ja monenväliset kauppapoliittiset sopimukset, tekninen avunanto ja yhteistyö, immateriaalioikeusdialogit, erilaiset seuranta- ja raportointijärjestelmät sekä esimerkkinä toimiminen.

3.2.1 Lissabonin strategia 2000–2005

Euroopan unionin talouspoliittinen strategia sai uuden suunnan 2000-luvun vaihteessa. Vuoden 2000 maaliskuussa aloitettiin Euroopan unionin yhteinen kymmenvuotinen talouspoliittinen strategia, jota kutsutaan Lissabonin strategiaksi tai Lissabonin agendaksi. EU:n toimielimet kuvasivat Lissabonin strategian lähtökohdaksi globalisaation ja tietoperustaisen talouden luomat uudet haasteet Euroopan taloudelle. Uudet haasteet vaativat nopeaa reagointia ja EU:n agendan uudistamista. Muutosta luonnehdittiin EU:n raportoinnissa kaikkien elämää koskettavaksi ja kaikkiin talouden aspekteihin ulottuvaksi. Mikäli haasteisiin ei vastata riittävällä teholla ja nopeudella, Euroopan talouden kuvattiin kärsivän muiden alueiden nousun tuoman kilpailun myötä. (Euroopan komissio 2000; Eurooppa-neuvosto 2000.)

Keskeisiä teemoja Lissabonin strategiassa olivat tietoyhteiskunnan luominen, innovaatiot sekä tutkimus ja kehitys. EU:n toimielimet määrittelivät agendan tavoitteeksi Euroopan unionin muuttamisen maailman kilpailukykyisimmäksi ja dynaamisimmaksi tietoperustaiseksi taloudeksi, joka kykenee kestävään taloudelliseen kasvuun ja luomaan parempia työpaikkoja sekä vahvempaa sosiaalista yhtenäisyyttä. Strategian painopisteitä perusteltiin EU:n julkilausumissa globalisaation ja tietoyhteiskunnan tuomilla haasteilla. Globalisaation kiihtyvä vauhti ja tietoyhteiskunnan kehittyminen vaativat EU:n talouden ja yhteiskunnan nopeaa ja radikaalia muutosta. (Euroopan komissio 2000; Eurooppa-neuvosto 2000.)

Tietoyhteiskunnan vahvistamisen ollessa Lissabonin strategian keskiössä saivat immateriaalioikeudet entistä vahvemman roolin EU:n kauppapoliittisessa strategiassa. Eurooppa-neuvosto ja Euroopan komissio näkivät tietoyhteiskunnan vahvistamisen

edellyttävän immateriaalisten kohteiden omistusoikeuden suojaamista niin EU:n sisällä kuin muualla maailmassa. Toisaalta kiihtyvä globalisaatio asetti omat haasteensa oikeuksien suojaamiselle. Tarvittiin selkeämpää säätelyä, jotta eurooppalaisten yritysten toimintaympäristö tukisi niiden kasvua ja menestystä. Selkeämpään säätelyyn ja kustannusten madaltumiseen pyrittiin luomalla yhteisöpatentti, joka haettaisiin ja säänneltäisiin koko EU:n alueella.. Alun perin aikatauluna oli saada yhteisöpatentti voimaan vuoden 2001 aikana. Myös yritystoiminnan tukeminen sekä tutkimus- ja kehitystyön edistäminen nähtiin avaimina EU:n kestävään taloudelliseen kasvuun. (Euroopan komissio 2000; Eurooppa-neuvosto 2000.)

Vuonna 2004 Euroopan komissio nimitti korkean tason työryhmän arvioimaan Lissabonin strategian ensimmäisen puoliskon onnistumisia ja haasteita. Arviointiraportissaan työryhmä totesi EU:n epäonnistuneen useiden eri alueiden uudistuksissa osittain ulkoisten haasteiden vuoksi, mutta osittain myös Lissabonin agendan raskauden, huonon koordinaation ja ristiriitaisten prioriteettien takia. Työryhmä esitti mielipiteensä siitä, miten toimintaa tulisi muuttaa ja minkälainen uusi fokus tulisi asettaa, jotta agendassa asetetut tavoitteet voitaisiin saavuttaa. Suosituksena oli, että vuonna 2005 Eurooppa-neuvosto valmistelisi toimintasuunnitelman, joka tähtäisi esteiden poistamiseen Lissabonin strategian tavoitteiden saavuttamisen tieltä. Keskeisenä tekijänä uudistuslistalla oli keskittyminen tutkimukseen ja kehitykseen, mikä vaati työryhmän mukaan toimia innovaatioiden edistämiseksi. Innovaatioiden edistämässä keskeisimpänä keinona pidettiin immateriaalioikeuksien turvaamista. Jotta yritykset investoisivat innovaatioihin sekä tutkimukseen ja kehitykseen, olisi niillä oltava varmuus siitä, että ne saavat palkkion sijoituksestaan. (Kok et al. 2004.)

3.2.2 Lissabonin strategia 2005–2010 ja Eurooppa 2020

Wim Kokin työryhmän arvioiden perusteella Lissabonin strategia päätettiin uudistaa. Vuonna 2005 Euroopan komissio julkisti uudistetun Lissabonin strategian niiden huomioiden pohjalta, joita strategian ensimmäistä puoliskoa arvioimalla oli tehty. Komission mukaan strategian viipymätön toteuttaminen ja esteiden poistaminen agendan toteutumisen tieltä oli entistä tärkeämpää niin sisäisten kuin ulkoistenkin tekijöiden takia. Sisäisiä ongelmia olivat heikko kansallisen tason sitoutuminen unionin

yhteisiin tavoitteisiin, poliittisen koordinaation puute, agendan ylikuormittuminen sekä ristiriitaiset prioriteetit. Ulkoisina ongelmina komissio mainitsi muun muassa Aasian ja Yhdysvaltojen aiheuttaman kiristyvän kilpailun. Väestön alhainen syntyvyys ja toisaalta nopea ikääntyminen nähtiin merkittävinä uhkina, joiden takia uudistukset oli suoritettava välittömästi. (Euroopan komissio 2005a.)

Keskeisinä painopisteinä uudistetussa Lissabonin strategiassa olivat kasvu ja työpaikat. Komission mukaan niiden avulla pystyttäisiin takaamaan sosiaaliset, taloudelliset ja ympäristölliset tavoitteet, jotka Lissabonin agendaan oli kirjattu vuosituhaten alussa. Jotta kasvu sekä uudet ja paremmat työpaikat olisivat mahdollisia, oli puututtava kolmeen seikkaan: (1) Euroopan tulisi olla houkuttelevampi paikka investoida ja työskennellä (2) tiedon ja innovaatioiden tulisi olla Euroopan kasvun ytimessä (3) poliittiset painopisteet olisi muotoiltava niin, että yritysten olisi mahdollista luoda enemmän ja parempia työpaikkoja. Strategiaa muutettiin selkeämmäksi ja pyrittiin strategian tehokkaampaan toimeenpanoon. (Euroopan komissio 2005a.)

Uudistetun Lissabonin strategian painotus innovaatioihin oli vielä agendan ensimmäistä puolikasta vahvempaa, mikä teki immateriaalioikeuksista entistä tärkeämpiä strategian onnistumisen kannalta, koska vahvojen immateriaalioikeuksien oletettiin kannustavan innovaatioihin. Komissio arvioi immateriaalioikeuspolitiikan epäonnistuneen uusien ongelmien kohtaamisessa. Sääntelyn muokkaaminen tavoitteiden saavuttamista tukeväksi nähtiin komission julkaisuissa välttämättömänä toimenpiteenä. Immateriaalioikeudet määriteltiin yhdeksi tärkeimmistä tekijöistä strategian onnistumisen kannalta ja EU:n kilpailukyvyn kannalta. Innovaatioiden entistä keskeisemmästä roolista kertoo vuonna 2006 komission julkaisema Euroopan unionin innovaatiostrategia *Putting knowledge into practice: A broad-based innovation strategy for the EU*. Komissio arvioi EU:n suhteellisen kilpailukyvyn heikentyneen nousevien markkinoiden menestyksen lisääntyessä, joten yritystensä kilpailukykyä lisätäkseen EU:n oli panostettava uusiin innovaatioihin ja tuettava niitä. (Euroopan komissio 2006a; Euroopan komissio 2006b.)

Sääntelyn tarve ei kohdistunut ainoastaan EU:n sisäiseen sääntelyyn, vaan strategia muuttui aiempaa globaalimmaksi. Euroopan unionin kauppastrategia kehittyi 2000-luvun ensimmäisen kymmenyksen puolivälissä monenkeskisyyttä painottavasta

kahdenvälisiin kauppasopimuksiin keskittyvään, globaalimmin orientoituneeseen kauppastrategiaan (Sbragia 2010, 368–382). Kolmansien maiden, jotka olivat sitoutuneet WTO:n jäseninä TRIPS-sopimuksessa sovittuihin immateriaalioikeuksien minimistandardeihin, immateriaalioikeuksien toimeenpano koettiin puutteelliseksi. Vuonna 2005 Euroopan komissio julkaisi EU:n strategian immateriaalioikeuksien toimeenpanemiseksi kolmansissa maissa²⁰. Strategian tarkoituksena oli kehittää pitkän tähtäimen toimintalinjat komissiolle immateriaalioikeuksien rikkomisten vähentämiseksi kolmansissa maissa, koordinoida ja kuvailla komission käytössä olevat mekanismit tavoitteiden saavuttamiseksi, nostaa oikeuksien haltijoiden tietoisuutta oikeuksistaan ja käytössään olevista toimeenpanomekanismeista sekä kehittää yhteistyötä oikeuksien haltijoiden ja muiden yksityisten toimijoiden sekä julkisten toimijoiden välillä. (Euroopan komissio 2005b.)

Innovaatiostrategian lisäksi vuonna 2006 julkaistiin Euroopan unionin yhteinen kauppapoliittinen strategiajulkaisu *Global Europe – Competing in the World*. Mikäli muutos uuteen strategiaan oli edellisen vuoden toiminnassa ja julkaisuissa heikommin nähtävissä, oli *Global Europe* -julkaisu selkeä osoitus strategian muutoksesta kohti vahvempaa innovaatioiden painotusta. Komissio painotti strategiassa tiedon, innovaatioiden ja immateriaalioikeuksien avainasemaa globalisoituvassa maailmassa, jossa EU yrittää säilyttää kilpailukykyä. (Euroopan komissio 2006c.)

Vuonna 2007 Euroopan komission parlamentille ja neuvostolle esittämässä julkilausumassa komissio kertoi aikeestaan koota kattava teollisoikeuksien strategia EU:lle. Strategia julkaistiinkin heinäkuussa 2008. Siinä esiteltiin ongelmat, joita EU tulee lähitulevaisuudessa kohtaamaan, sekä immateriaalioikeusjärjestelmän kehitysehdotukset, joilla ongelmiin voitaisiin varautua. Keskiössä olivat patenttien laadun parantaminen, vahva tavaramerkkisuoja, mallien oikeudellinen suoja, maantieteelliset merkinnät, kilpailu, teollisoikeuksien korkeat kustannukset, riitojen sovittelumenettelyt, yhteistyö yritysten kanssa ja kouluttaminen, väärennöksiä ja piratismia vastaan taistelu sekä teollisoikeuksien kansainvälinen ulottuvuus. (Euroopan komissio 2008.)

---

²⁰ *Strategy for the Enforcement of Intellectual Property Rights in Third Countries.*

Siirryttäessä uudelle vuosikymmenelle EU:n toimielimet määrittivät uuden agendan, Eurooppa 2020:n. Keskityn tutkielmassani lähinnä Lissabonin agendan aikaisen strategian kehitykseen ja suuntaviivoihin, mutta tarkastelen Eurooppa 2020 -strategiaan liittyen kolmea merkittävää strategian suuntaa määrittävää julkaisua. Käytettävät julkaisut ovat: *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth; Trade, Growth and World Affairs. Trade Policy as a Core Component of the EU's 2020 Strategy; Trade as a Driver of Prosperity.*

Eurooppa 2020 on Euroopan unionin kasvustrategia 2000-luvun toiselle vuosikymmenelle. Strategian painopiste on säilytetty taloudellisen kasvun ja työpaikkojen luomisen edistämisessä. Strategiassa on yleisten suuntaviivojen luomisen sijaan pyritty vielä aiempia strategioita vahvempaan konkreettisuuteen. Komissio erittelee strategian viisi konkreettista painopistettä: työllisyys, innovaatiot, koulutus, sosiaalinen sisällyttäminen ja ilmastonmuutoksen sekä energian kokonaisuus. Jokaisella jäsenvaltiolla on omat tavoitteensa kullakin prioriteettialueella. Lisäksi komissio on strategiassaan luonut seitsemän toimintaohjelmaa, joilla tavoitteisiin pyritään. Toimintaohjelmista ensimmäinen, *Innovaatiounioni* -ohjelma, liittyy läheisimmin immateriaalioikeuksiin. Julkaisussa *Trade as a Driver of Prosperity* immateriaalioikeudet mainitaan tärkeimmäksi innovaatiopolitiikan välineeksi kauppapolitiikan näkökulmasta. Toimintaohjelma keskittyy parantamaan tutkimuksen ja innovaatioiden toimintaolosuhteita sekä investointiympäristöä. (Euroopan komissio 2010a; Euroopan komissio 2010b; Euroopan komissio 2010c.)

Strategian uutena suuntana Lissabonin agendaan verrattuna on avoimen kaupan merkityksen aiempaa vahvempi painottaminen. Euroopan komission mukaan avoin kauppa on avain kestäväan taloudelliseen kasvuun. Avoimuuden edellytyksenä nähdään yhteisten sääntöjen luominen ja noudattaminen sekä erityisesti immateriaalioikeuksien tehokas suojaaminen. Taloudellisen kasvun lähteet EU:lle ovat julkaisujen mukaan innovaatiot, vienti ja rakenteelliset uudistukset. (Euroopan komissio 2010c; Euroopan komissio 2011, 21.)

4 OIKEUTTAMINEN EU:N JULKILAUSUMISSA

Euroopan unionin 2000-luvun immateriaalioikeusstrategia on muodostunut osana unionin yleistä kauppastrategiaa. 2000-luvun ensimmäisellä kymmenyksellä EU noudatti kauppapolitiikassaan niin kutsuttua Lissabonin strategiaa, jossa määriteltiin EU:n talouden kehityksen ja kasvun yleiset tavoitteet. Immateriaalioikeusstrategiassa EU keskittyi oikeuttamaan immateriaalioikeuksia Euroopan unionin kasvua tukevinä oikeuksina. EU pyrki strategiallaan immateriaalioikeuksien tehokkaampaan suojaan unionin sisällä ja globaalisti sekä EU:n immateriaalioikeusjärjestelmän levittämiseen harmonisoimalla oikeuksia globaalisti. Siksi immateriaalioikeuksia oli välttämätöntä myös legitimoida strategiassa. Oikeuttaminen ja perusteluun käytettävä omistusoikeuskäsitys vaikuttavat välttämättä siihen, minkälaista immateriaalioikeusjärjestelmää EU pyrkii levittämään kansainvälisesti, joten on tärkeää tarkastella kriittisesti strategiaan sisältyviä omistuksen oikeuttamistapoja.

Euroopan komissio ja Eurooppa-neuvosto perustelivat immateriaalioikeuksia 2000-luvun julkilausumissaan kahdesta lähtökohdasta, jotka esittelen tarkemmin seuraavassa analyysiosassa. Ensimmäinen perustelu pohjaa utilitaristiseen ajatukseen yhteisöllisestä hyödystä, joka immateriaalioikeuksista seuraa. EU:n strategiajulkaisuissa on käytetty näitä perustelutapoja ylivoimaisesti eniten. Toinen perustelujen lähtökohta on toimijakeskeinen, jolloin oikeuksien haltijan etu on oikeuttava tekijä. Aineistosta löytyy kahdentyyppisiä toimijakeskeisiä perustelutapoja. Ensimmäinen tyyppi on työn tekijän oikeutta työnsä tulokseen korostava legitimointitapa. Toinen tyyppi painottaa investoijan oikeutta keksijän oikeuden sijaan. Molemmat toimijakeskeiset oikeutustavat ovat johdettavissa lockelaisesta omistusoikeusperinteestä.

Utilitarististen oikeutustapojen käyttö on aineistossa kaikkein yleisintä ja ne ovatkin osittain päällekkäisiä lockelaisen perinteen mukaisen oikeutustavan kanssa. Lockelainen oikeutustapa perustuu oletukseen työn tekijän ja sijoittajan oikeuksien turvaamisen oikeudenmukaisuudesta. Utilitaristisen oikeutuksen mukaan keksintöjen tekijöiden ja sijoittajien oikeuksien turvaaminen on oikeudenmukaista, mikäli se hyödyttää koko vaikutusyhteisöä. Oikeutustavat ovat osittain päällekkäisiä, mutta tutkimuksellisista syistä olen erottanut ne tässä tutkielmassa toisistaan. Ne eivät kuitenkaan ole täysin

päällekkäisiä, koska lockelainen oikeutus sisältää määritellympiä periaatteita yksityisomistuksen syntymiselle kuin utilitarismi. Siksi sillä voidaan perustella utilitarismia paremmin oikeuden haltijoiden oikeutta immateriaalisiin kohteisiin. Oikeutustapojen jakolinjasta johtuen yksi aineistossa oleva immateriaalioikeuksien oikeutus saattaa sijoittua kumpaankin oikeutustavan ryhmään. Tutkielman aineistosta laskettujen oikeutusten yhteismäärä ei välttämättä vastaa aineiston oikeutusten todellista määrää, mikäli sama oikeutus sijoittuu molempiin oikeutustapojen ryhmiin. Kuvattuja tapauksia ei kuitenkaan ole aineistossa niin suurta määrää, että oikeutustapojen jakolinja menettäisi merkityksensä.

Analysoin tutkielmassani yhteensä 30 EU:n julkilausumaa, joista valtaosa on Euroopan komission antamia julkilausumia. Taulukosta 1 nähdään, että utilitaristisesta perinteestä johdettavia immateriaalioikeuksien legitimointitapoja aineistosta löytyy yhteensä 350 kappaletta. Lockelaisesta perinteestä nousevia oikeutustapoja löytyy yhteensä 85 kappaletta eli huomattavasti vähemmän kuin utilitaristisia oikeutuksia.

Taulukko 1. Oikeutustapojen esiintyminen aineistossa (*n*)

Dokumentit	Utilitaristinen oikeutus (<i>n</i>)	Lockelainen oikeutus (<i>n</i>)
2000–2011	350	85

Oikeutusten esiintymismäärien välillä on suuria eroja julkaisun luonteesta riippuen. Taulukosta 1 huomataan, että utilitarististen legitimointitapojen määrä vaihtelee julkaisujen välillä yhdestä kahdeksaankymmeneen ja lockelaisten oikeutustapojen määrä vaihtelee nolasta kahteenkymmeneen kappaleeseen. Julkaisut eivät ole keskenään vertailukelpoisia, koska osa julkaisuista on puhtaasti immateriaalioikeuksiin keskittyviä strategiajulkaisuja (kuten esim. *An Industrial Property Rights Strategy for Europe*) ja osa julkaisuista esittelee EU:n laajempaa kauppapoliittista strategiaa (kuten esim. *Global Europe – Competing in the World*), jolloin immateriaalioikeuksiin kohdistuva legitimointi on luonnollisesti pienemmässä roolissa kuin pelkästään immateriaalioikeuksiin keskittyvissä julkaisuissa. Siksi oikeutusten esiintymismäärien

perusteella ei ole mahdollista tehdä johtopäätöksiä legitimoititapojen historiallisesta vaihtelusta.

Ainoastaan frekvenssien laskemisen perusteella en voi myöskään tehdä syvempää analyysiä strategioiden sisällöstä, vaan analysoitavien julkaisujen asiasisältöön on paneuduttava syvällisemmin analyttisten johtopäätösten tekemiseksi. Seuraavaksi esittelen perusteellisemmin utilitarististen oikeutustapojen luonnetta ja esiintymistä aineistossa sekä jaan utilitarismiin perustuvat oikeutustavat tarkempiin alaluokkiin. Sen jälkeen käsittelen lockelaiseen ajatteluun perustuvien oikeutustapojen alaluokkia.

Aineistosta löytyvien legitimoititapojen käsittelyn ja analysoinnin jälkeen keskityn oikeutettavan järjestelmän oikeudenmukaisuuden arviointiin. Olen jakanut utilitaristiset oikeutukset kolmeen keskeisimpään ryhmään: immateriaalioikeuksien kannustinvaikutusta painottavaan, immateriaalioikeuksien vaikutusta EU:n kilpailukykyyn korostavaan sekä immateriaalioikeuksien puutteellisen suojauksen aiheuttamia haittoja painottavaan ryhmään. Lockelaiset oikeutukset olen jakanut luovan työn tai innovointityön tekijän oikeuksia sekä sijoittajan oikeuksia painottavaan ryhmään. Jakolinjat olen määritellyt empiirisen aineiston perusteella siten, että ne kattavat aineistossa esiintyvät oikeutustavat. Tarkastelen myös legitimoititapojen oikeudenmukaisuutta ryhmittäin.

4.1 UTILITARISTINEN OIKEUTUS KESKEISENÄ LEGITIMOINTITAPANA

Kuten oletin, utilitaristista oikeutustapaa käytettiin Euroopan unionin julkaisuissa selvästi eniten ($n=350$) tarkastelujakson aikana. Immateriaalioikeuksien tuomia hyötyjä korostettiin kaikissa aihetta käsittelevissä julkaisuissa monesta eri näkökulmasta. Oikeutustavan käytössä 2000-luvulla ei voida havaita suuntausta oikeutuksen painoarvon heikentymiseen tai vahvistumiseen, vaan oikeutustapa oli erittäin keskeinen koko 2000-luvun alun ajan.

Utilitarismin oletusten mukaisesti utilitarismiin perustuvan oikeutuksen tulee korostaa immateriaalioikeuksien yhteisön onnellisuutta maksimoivaa vaikutusta (Mill 1861). Tässä tapauksessa pääasiallinen yhteisö, jossa EU:n toimielimet kuvaavat

immateriaalioikeuksien maksimoivan onnellisuutta, on Euroopan unionin alue ja kansalaiset. Suuri osa oikeutuksista, joilla EU esittelee immateriaalioikeuksien hyötyjä julkaisuissaan, painottaa niiden vaikutuksia unionin kilpailukykyyn ja hyvinvointiin, jolloin vaikutusyhteisöksi käsitetään Euroopan unionin alue.

Immateriaalioikeuksien hyötyä tuottavien vaikutusten ei kaikissa oikeutuksissa nähdä rajoittuvan ainoastaan EU:n alueelle, vaan muutamissa yhteyksissä (esim. Euroopan komissio 2006c, 12; Euroopan komissio 2005b, 7) hyötyjen kuvaillaan olevan mahdollisia myös muille oikeuksia suojaaville maille. Argumenteilla voidaan perustella immateriaalioikeuksien globaalia harmonisointia. Toisaalta kuvailtaessa globaaleja ongelmia ja esiteltäessä immateriaalioikeuksien tuomia mahdollisia ratkaisuja, käsitetään yhteisöksi koko globaali yhteisö, jota ongelmat koskettavat kokonaisuutena. Immateriaalioikeuksien hyödyt kohdistuvat silloin koko yhteisölle. Tarkastelen analyysissäni utilitaristisia oikeutustapoja erikseen molemmilla tasoilla.

Utilitarismiin perustuvat oikeutukset voidaan jakaa kolmeen tarkemmin eriteltyyn ryhmään, joista ensimmäisessä tuodaan aktiivisesti esiin immateriaalioikeuksien tuottamaa kannustinvaikutusta. EU:n toimielimet painottavat tarkasteltavissa julkaisuissa sosiaalisen hyödyn lisääntymistä sekä koko yhteisön taloudellisen hyödyn lisääntymistä yksittäisen oikeudenhaltijan taloudellisen hyödyn korostamisen sijaan. Keskeisin immateriaalioikeuksien hyöty, joka julkaisuissa tuodaan esiin, on immateriaalioikeuksien luoma kannustinvaikutus. Kannustinvaikutuksen kuvataan esiintyvän erityisesti innovaatioiden lisääntymisvaikutuksena. Oletetaan, että yksinoikeus immateriaaliseen kohteeseen kannustaa toimijoita innovatiiviseen toimintaan sekä tutkimuksen ja kehityksen lisäämiseen, mikä hyödyttää koko yhteisöä, koska innovaatiot ja tieto lisääntyvät. Lisäksi tiedon ja teknologian mainitaan liikkuvan tehokkaammin, kun immateriaalioikeuksien suoja on toimeenpantu tehokkaasti ja riittävästi. Immateriaalioikeuksien suojaaminen kannustaa EU:n julkaisujen mukaan toimijoita myös investoimaan innovatiiviseen toimintaan, mikä edistää keksintöjen tekemistä.

Immateriaalioikeuksien toisena keskeisenä hyötynä mainitaan Euroopan unionin alueen kilpailukykyyn edistäminen muuhun maailmaan nähden. Toimielimet painottavat julkaisuissaan tietotalouden kehittyneen keskeiseksi kilpailukentäksi, jolla muut alueet

ja valtiot ovat alkaneet saavuttaa EU:ta. Tietotalous on se toimintakenttä, jonka kehittämiseen EU:n on keskityttävä säilyttääkseen kilpailukykyä globaalissa kilpailussa. Immateriaalioikeuksien tehokkaan suojaamisen vaikutuksiksi esitetään julkaisuissa EU:n talouden kilpailukyvyyn parantuminen. Kilpailukyvyyn säilymisellä ja parantumisella oletetaan olevan merkittävä vaikutus työpaikkojen ja kasvun syntymiseen, joka on julkaisujen mukaan EU:n kokonaisvaltaisen strategian keskeinen tavoite.

Kolmas tärkeä osa-alue on immateriaalisen omaisuuden puutteellisen suojauksen aiheuttamat haitat, joiden vastakohtaksi julkaisuissa oletetaan riittävän suojauksen tuoma hyöty. Benthamin (1789, 42–50) mukaanhan moraalisesti hyväksyttävä toiminta perustuu hyötyjen lisäämisen ohella haittojen vähentämiseen. Oikeuksien rikkomisen tuomitseminen on keskeinen osa EU:n immateriaalioikeusjulkaisuja tarkasteluajanjaksolla. Samalla komissio ja Eurooppa-neuvosto painottavat oikeuksien tehokkaan toimeenpanon merkitystä ja pyrkivät kehittämään toimeenpanoprosesseja. Oikeuksien rikkomisen tai suojaamattomuuden haittoja ei esitetä julkaisuissa ainoastaan suhteessa oikeuksien haltijoihin, vaan rikkomusten ja puutteellisen suojan kerrotaan aiheuttavan haittoja koko vaikutusyhteisölle.

4.1.1 Immateriaalioikeudet kannustimena

Utilitarismin keskeisenä periaatteena on pyrkimys toimintaan, joka maksimoi vaikutusyhteisön onnellisuutta ja vähentää tuskaa (Bentham 1789, 42–50). Euroopan unionin julkaisuissa esitellään useita tapoja, joilla koko yhteisö hyötyy immateriaalioikeuksista. Esimerkiksi vuonna 2011 julkaistussa sisämarkkinoiden immateriaalioikeusstrategiassa komissio arvioi yhteisön hyötävän immateriaalioikeuksista seuraavasti:

*”In that context, IPR legislation should be seen as a governance tool that regulates and optimises the relationship between the three main players: creators, service and content providers and consumers. IPR policy should therefore be designed as “enabling legislation” allowing for the management of IPR in the most efficient way, **thereby setting the right incentives for creation and investment, innovative business models, the promotion of cultural***

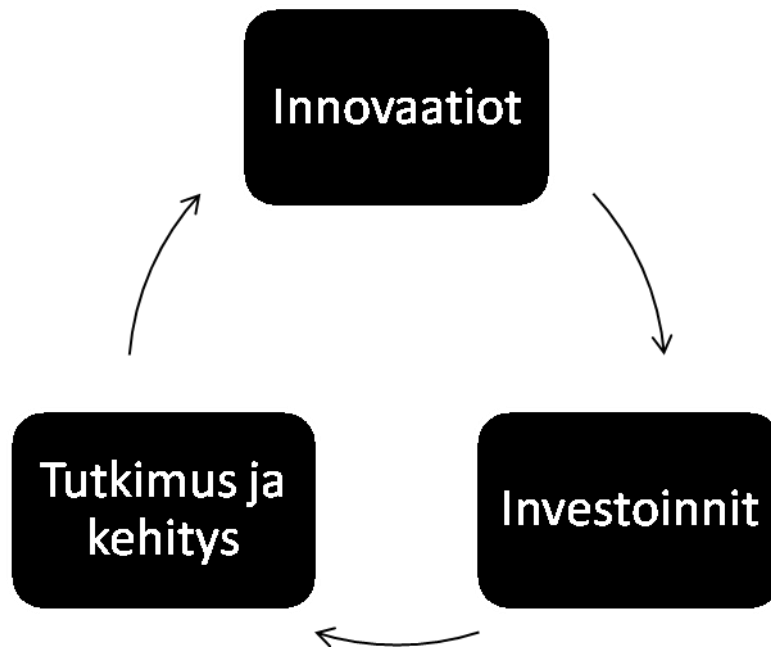
diversity and the broadest possible dissemination of works for the benefit of society as a whole.” (Euroopan komissio 2011, 5–6.)

Komissio määrittelee immateriaalisiin kohteisiin liittyvän lainsäädännön mahdollistavaksi lainsäädännöksi, eli hallintovälineeksi, joka hallinnoi ja optimoi suhdetta pääasiallisten toimijoiden välillä. Pääasiallisiksi toimijoiksi komissio käsittää luovan työn tekijät, palvelun ja sisällön tarjoajat sekä kuluttajat. Pääasiallisten toimijoiden tapauksessa optimoinnilla tarkoitetaan suhteen muokkaamista siten, että se hyödyttää toimijoita mahdollisimman paljon. Immateriaalisiin kohteisiin liittyvä lainsäädäntö tulisikin lainauksen mukaan olla suunniteltu niin, että se mahdollistaisi immateriaalioikeuksien hallinnoinnin mahdollisimman tehokkaasti. Silloin lainsäädäntö takaisi lainauksen mukaan tarvittavat kannustimet luomiselle ja investoinneille, innovatiivisille bisnesmalleille, kulttuurisen monimuotoisuuden edistämiseksi sekä töiden mahdollisimman laajalle levittäytymiselle, joka hyödyttäisi koko yhteisöä, eli toimisi utilitarismin tavoitteiden mukaisesti. (Euroopan komissio 2011, 5–6.)

Keskeisin immateriaalioikeuksia legitimoiva argumentti Euroopan komission julkaisuissa onkin immateriaalioikeuksien kannustinvaikutus. Kannustinvaikutus voidaan liittää omistusoikeuksien oikeuttamistavoista läheisimmin utilitaristiseen oikeuttamistapaan, koska kannustinvaikutuksen nähdään lisäävän yhteisön kokonaisuhyötyä. Komission julkaisuissa (ks. esim. Euroopan komissio 2011, 4–7) kuvattua kannustinvaikutuksen toimintaa on havainnollistettu kuvassa 1.

Kuva 1. Kannustinvaikutuksen kehä

Lähde: Euroopan komissio 2011, 4–7

Kannustinvaikutusten toimiminen voidaan esittää immateriaalioikeuksien suojelun kannustinvaikutuksen kehänä, jossa immateriaalioikeudet ovat kannustin tehdä investointeja tutkimukseen ja kehitykseen, suorittaa varsinaista tutkimus- ja kehitystyötä sekä luoda innovaatioita. Immateriaalioikeuksien aikaansaama kehä alkaa investoinneista, jotka johtavat tutkimuksen ja kehityksen lisääntymiseen, mikä puolestaan johtaa innovaatioiden lisääntymiseen, mistä seuraa kannustin investoida lisää. Sen jälkeen kehän toiminta alkaa uudelleen alusta. Kehän yhtenä keskeisenä käynnistäjänä ovat immateriaalioikeudet, jotka luovat kannustinvaikutuksen. (Euroopan komissio 2011, 4–7.) Komissio olettaa, että immateriaalioikeuksien puuttuessa halukkuus investoida, kannustin tehdä tutkimusta ja kehitystä sekä halu pyrkiä innovaatioihin on pienempi, koska työn tai investoinnin tulokseen ei saada yksinoikeutta. Siksi työstä saatavat palkkiot voivat olla pienemmät kuin immateriaalioikeuksien ollessa olemassa.

Kannustinvaikutuksen toiminta-alue ei rajoitu ainoastaan Euroopan unionin sisälle, vaan sen toimivuus oletetaan Euroopan unionin julkaisuissa universaaliksi. Kaikkialla, missä immateriaalioikeudet on suojattu, kannustinvaikutuksen oletetaan toimivan innovaatioita lisäävästi, koska yksilöt toimivat rationaalisesti omaa etuaan tavoitellen.

Kun oikeudet on suojattu, saa yksilö keksinnöstään itselleen suurimman mahdollisen taloudellisen hyödyn, eikä osa hyödyistä valu muulle yhteisölle. Euroopan komission vuonna 2005 julkaisemassa, kolmansiin maihin kohdistuvassa immateriaalioikeusstrategiassa, komissio painottaa immateriaalioikeuksien universaaleja hyötyjä luovuuden, investointien, teknologian siirron sekä perinteiden suojaamisen ja laadun takaamisen edistämisessä:

*”Providing better information to the public is another very relevant dimension of the Strategy. This can be divided into the following components:
(i) Raising the awareness of users / consumers in third countries. This must be done from two perspectives: (a) to promote the benefits of IPR in terms of promotion of creativity, investment, transfer of technology, protection of traditions and quality;...”* (Euroopan komissio 2005b, 12.)

Innovaatioiden lisääntymisen positiivinen vaikutus voi EU:n julkilausumien mukaan ilmentyä myös vastauksina globaaleihin ongelmiin:

”Innovation not only helps the European economy to flourish. It is indispensable to address the big challenges that humankind is facing in the 21st century: ensuring food security, containing climate change, dealing with demographic change and improving citizen’s health. It also has an essential role to play in the quality of daily life by fostering cultural diversity.” (Euroopan komissio 2011, 3.)

Euroopan komissio korostaa, että innovaatioiden tuoma hyöty ei rajoitu ainoastaan Eurooppaan ja EU:n muodostamaan yhteisöön, vaan innovaatiot ovat vastaus koko ihmiskunnan 2000-luvulla kohtaamiin ongelmiin. Globaaleja haasteita ovat ruokaturvallisuuden ylläpitäminen, ilmastonmuutoksen hallitseminen, demografiseen muutokseen vastaaminen sekä kansalaisten terveyden parantaminen. Innovaatioilla on myös tärkeä rooli elämänlaadun parantajana kulttuurisen monimuotoisuuden vaalimisen kautta. Innovaatioita puolestaan edistetään muun muassa immateriaalioikeuksia suojelemalla. (Euroopan komissio 2011, 3.)

Keskeinen tekijä innovaatioiden syntymisessä on EU:n julkaisujen mukaan immateriaalioikeuksiin liittyvä kannustinvaikutus. Kannustinvaikutuksella selitetään sekä (1) immateriaalioikeuksien innovaatioita rohkaisevaa vaikutusta, (2) investointeihin ja tutkimukseen kannustavaa vaikutusta että (3) tiedon ja teknologian siirtoon kannustavaa vaikutusta.

(1) *Innovaatioiden rohkaisu.* Kannustinvaikutuksen toiminta edellyttää yksinoikeutta innovaatioon, joka luodaan immateriaalioikeuksilla. Immateriaalioikeudet takaavat oikeudenhaltijalle yksinoikeuden keksintöön määrätyn ajaksi, mikä tarkoittaa yleensä oikeudenhaltijalle suurempaa taloudellista hyötyä kuin minkä toimija saisi yksinoikeuden puuttuessa. Vapaan kilpailun tilanteessa oikeudenhaltija joutuisi kohtaamaan muut toimijat kilpailuilla markkinoilla, jolloin tuotteen hinta olisi taipuvainen laskemaan alemmaksi kuin yksinoikeuden ollessa voimassa. Yksinoikeuden saamisen ja siitä seuraavan taloudellisen hyödyn mahdollisuus rohkaisee toimijoita innovoimaan, jolloin innovaatioiden määrän oletetaan lisääntyvän. (Lemley 2004a, 129–135.)

Euroopan komissio määrittelee esimerkiksi vuonna 2008 Euroopan sisäisen immateriaalioikeusjärjestelmän yhtenäistämistä ajavassa julkaisussa *An Industrial Property Rights Strategy for Europe* teollisoikeuksien pääasialliseksi tehtäväksi kannustimien luomisen uusien keksintöjen ja muiden innovaatioiden tekemiselle:

”Property, whether tangible or not, is crucial to the operation of a market economy. Industrial property rights such as patents, designs and plant variety rights give an incentive to produce new inventions and other innovations by awarding an exclusive right for a limited period.” (Euroopan komissio 2008, 3.)

(2) *Investointien ja tutkimuksen rohkaisu.* Immateriaalioikeuksien kannustava vaikutus innovaatioiden tekemiseen on läheisessä suhteessa immateriaalioikeuksien vaikutukseen tutkimusta rohkaisevasti. Sekä innovaatioihin että tutkimukseen kannustava vaikutus perustuu keksinnön tekemisestä seuraavan yksinoikeuden tavoitteluun eli itsekkäisiin lähtökohtiin. Yksilön nähdään toimivan tehokkaasti, kun siitä on hyötyä hänelle itselleen. Utilitaristinen perustelu korostaa kuitenkin koko yhteisön hyötyä (Mill 1861). EU:n julkaisuissa perustellaankin innovaatioihin ja tutkimukseen liittyvästä kannustinvaikutuksesta seuraavan koko yhteisöä hyödyttäviä etuja, kuten tiedon ja muiden sosiaalisten hyötyjen leviämistä ja lisääntymistä (esim. Euroopan komissio 2009b).

Immateriaalioikeuksien arvioidaan EU:n julkilausumissa lisäävän kannustimia myös investointien tekemiseen. Esimerkiksi Euroopan parlamentin ja neuvoston vuonna 2004

antaman direktiivin 2004/48/EY artiklassa 1 kuvataan immateriaalioikeuksien sisämarkkinoiden luomisen tuottavan seuraavia hyötyjä:

*”(1) Sisämarkkinoiden toteuttaminen edellyttää vapaan liikkuvuuden esteiden ja kilpailun vääristymien poistamista samalla kun **luodaan innovaatio- ja investointitoiminnalle suotuisa ympäristö**. Tässä yhteydessä teollis- ja tekijänoikeuksien suoja on olennainen tekijä, jolla edistetään sisämarkkinoiden toimivuutta. Teollis- ja tekijänoikeuksien suoja on tärkeä paitsi **innovoinnin ja luovan toiminnan edistämisen myös työllisyyden ja kilpailukyvyyn parantamisen kannalta**.”* (Euroopan unionin virallinen lehti 2004, 1.)

Tehokkaalla immateriaalioikeuksien suojauksella pyritään luomaan suotuisa ympäristö innovaatioille ja investoinneille. Jos valtio takaa omistusoikeuden immateriaalisiin kohteisiin ja toimeenpanee oikeuden suojauksen tehokkaasti, sijoittajat investoivat immateriaalisiin kohteisiin. (Euroopan unionin virallinen lehti 2004, 1.) Ajatukseen sisältyy oletus siitä, että sijoittajat pitävät investointikohdetta turvallisempana kuin tilanteessa, jossa immateriaalioikeuksien suoja ei olisi, tai sen toimeenpano olisi puutteellista. Sijoittaja voi odottaa saavansa mahdollista tuottoa sijoitukselleen, jos keksintöön taataan yksinoikeus. Tuotto on luultavasti suurempi kuin vapaan kilpailun tilanteessa, jossa yksinoikeutta ei ole, koska immateriaalioikeuksien suojattujen tuotteiden hinnat ovat taipuvaisia nousemaan kilpailtua hintaa korkeammiksi (Barton 2000, 474–475).

(3) *Tiedon ja teknologian siirron edistäminen.* Kannustimien vaikutuksia on EU:n julkaisuissa esitetty myös tiedon leviämisen hyveiden kehänä. Vuonna 2008 julkaistussa Euroopan unionin teollisoikeusstrategiassa komissio esittää kannustinvaikutuksen aikaansaaman innovaatioiden lisääntymisen seuraukset kasautuvana hyveiden kehänä, joka voimistuu ja tarjoaa kasvaessaan yhä enemmän etua koko yhteisölle:

*”The benefits of patent rights also extend beyond the rights holder by dissemination of knowledge. While rival companies may lose market share due to a competitor’s patents, they benefit from new technological opportunities in published inventions, reducing the need to perform reverse-engineering. **This can create a virtuous circle of innovation, which, in the long term, balances the initial effect of high prices during the period of market exclusivity.** Industrial property can therefore have a positive effect on competition when accompanied by rigorous application of competition rules to prevent abuses of rights.”* (Euroopan komissio 2008, 3.)

Komission mukaan innovaatioiden patentoinnin seurauksena uusi tieto leviää kilpaileville toimijoille, jotka saattavat menettää markkinaosuuksiaan kilpailijan patentin seurauksena. Patentin ansiosta ne kuitenkin saavat myös teknistä tietoa innovaatiosta, jota ne voivat kehittää edelleen ja luoda puolestaan uusia innovaatioita. (Euroopan komissio 2008, 3.) Vuonna 2003 Euroopan komission TRIPS-neuvostolle toimittamassa tiedoksiannossa komissio perustelee immateriaalioikeusjärjestelmän edistämää tiedon leviämistä patenttijärjestelmien kaikille avoimilla tietojärjestelmillä, joita koko yhteisö voi hyödyntää:

”23. In countries with a patent system, information on technology is freely available in databases, as patent applicants are required to disclose the technical elements on which their patent is based. ... Patents do not only protect inventors, they also diffuse the technical information, according to the objectives enshrined in Article 7 of the TRIPs Agreement.” (Euroopan komissio 2003b, 5.)

Patentin hakuun vaaditaan yksityiskohtaista teknistä tietoa keksinnöstä, jotta voidaan todeta, että se on merkittävästi uusi ja erilainen verrattuna muihin patentoituihin keksintöihin (esim. Suomen patenttilain 2 § 2 momentti). Patentin myöntämisen jälkeen muut toimijat voivat saada patentin tekniset tiedot ja hyödyntää niitä omassa toiminnassaan. Tiedon leviäminen ja asioiden kehittäminen eteenpäin muodostavat lainauksen mukaan vähitellen innovaatioiden hyveiden kehän, joka voi tasapainottaa patenttijärjestelmän hintoja kohottavaa vaikutusta sekä vaikuttaa positiivisesti kilpailuun. (Euroopan komissio 2003b, 5.)

Teknologian ja tiedon siirtoon kannustava vaikutus perustuu oletukseen immateriaalioikeuksien takaamasta turvallisuudesta. Oikeudenhaltija voi jakaa tietoa ja teknologiaa muiden toimijoiden kanssa, kun keksintöön on annettu yksinoikeus. Siten tieto ja teknologia liikkuvat vapaammin. Innovaatioihin liittyvä kannustinvaikutus hyödyttää EU:n julkaisujen mukaan koko yhteisöä tiedon lisääntymisellä ja leviämisellä (esim. Euroopan komissio 2003b). Immateriaalioikeuksin suojattuun keksintöön sisältyy aina jotakin uutta tietoa, joka oikeuksien suojaamisen ansiosta pääsee levittäytymään muille toimijoille.

4.1.2 Immateriaalioikeudet kilpailukyvyn lähteenä

Euroopan unionin kasvustrategian pääasiallisena tavoitteena on 2000-luvulla ollut unionin kilpailukyvyn säilyttäminen ja parantaminen, kun globalisaatio ja nousevat taloudet ovat asettaneet uusia esteitä unionin aseman säilymiselle maailmantaloudessa. Euroopan komissio painottaa vuonna 2000 Lissabonin strategiaa määrittävässä julkaisussa *The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe* Euroopan ja koko muun maailman joutuvan kohtaamaan uudenlaisen talouden, jota vievät eteenpäin globalisaatio ja uusi tietotalous (Euroopan komissio 2000, 2). Uusi kauppastrategia painottuikin julkaisujen mukaan vahvasti kilpailukyvyn turvaamisen ympärille uudessa tietoperustaisessa taloudessa. Immateriaalioikeuksien rooli kilpailukyvyn lähteenä on merkittävä uudessa globaalissa taloudessa. Euroopan komissio näkee immateriaalioikeuksien suojan olevan olennainen osa Euroopan unionin kilpailukyvyn ylläpitoa ja parantamista:

”The nature of global trade is changing as a result. We do not live in a world without tariffs, but many sectors are moving in that direction. For Europe, knowledge, innovation, intellectual property, services and the efficient use of resources are now the keys to competitiveness. Trade policy and our whole approach to international competitiveness need to adapt.” (Euroopan komissio 2006c, 3.)

Lissabonin strategian toisen puoliskon periaatteita määrittäneessä *Global Europe – Competing in the World* -julkaisussa kuvataan tilannetta, jossa tullirajoitteiden määrän vähennyttyä maailmassa Euroopan pitää sopeutua uuteen tilanteeseen ja hankkia uusia kilpailukyvyn lähteitä. Globalisaatio on muuttanut tilannetta niin, että kilpailijoita on aiempaa enemmän. Nousevat markkinat, kuten Brasilia, Venäjä ja Kiina, haastavat perinteiset talousmahdit. Uusia kilpailukyvyn välineitä ovat tieto, innovaatiot, immateriaalioikeudet, palvelut sekä resurssien tehokas käyttö. Julkaisussa painotetaan tarvetta muokata unionin kauppapolitiikkaa uuteen tilanteeseen sopivaksi. (Euroopan komissio 2006c, 3.)

Kilpailukyky on ollut keskeinen tekijä EU:n 2000-luvun alun kasvustrategiassa. Komissio näkee kilpailukyvyn kasvun tai säilyttämisen muiden tavoitteiden, kuten kasvun ja työpaikkojen luomisen, saavuttamisen edellytyksenä. Esimerkiksi Eurooppa 2020 -strategian julkaisussa *Trade, Growth and World Affairs* komissio tähdentää

innovatiivisten ja korkean arvon tuotteiden merkitystä EU:n talouden kilpailukyvyn säilyttämisessä:

”Our economic future lies in keeping a competitive edge in innovative, high-value products, generating long term and well paid jobs.” (Euroopan komissio 2010b, 6.)

Julkilausumien mukaan EU toimii globaalin talouden maailmassa, jossa kilpailukyvyllä on merkittävä rooli hyvinvoinnin luomisessa. Myös immateriaalioikeuksien suojan takaamisella tähdätään EU:n kilpailukyvyn parantamiseen. Innovaatioihin ja tietoon perustuvassa uudessa tietotaloudessa EU haluaa suojata kansalaistensa ja yritystensä oikeuksia suhteessa muuhun maailmaan, mutta painottaa, että myös unionin sisäisen immateriaalioikeusjärjestelmän kehittäminen on tärkeää. Sisäisen järjestelmän kehittämisen nähdään helpottavan erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten toimintaa, sekä tekevän immateriaalioikeuksien suojaamisen kaikille mahdolliseksi. Esimerkiksi yhteisöpatentin luomista pidetään keskeisenä välineenä, jotta unionin sisäistä järjestelmää pystytään kehittämään. (Euroopan komissio 2006b.)

Immateriaalioikeudet toimivat Euroopan unionin julkaisujen mukaan entistä tärkeämpinä utilitaristisina kilpailukyvyn lähteinä, joiden suojele johtaa koko unionin hyötyyn. Euroopan komissio julkaisi vuonna 2008 EU:lle teollisoikeuksien strategian, jossa alleviivataan uusien innovaatioiden ensisijaista merkitystä kilpailukyvyille:

”In the global knowledge-based economy, the importance of innovation as a driver of competitive advantage has increased; EU business can no longer rely on prices to maintain their competitiveness. Within this environment, small and medium-sized enterprises (SMEs) and public research organisations (PROs) including universities are playing an ever-increasing role with licensing of industrial property rights becoming more important.” (Euroopan komissio 2008, 4.)

EU:n yritykset eivät voi enää luottaa hintojensa kilpailukykyyn, vaan kilpailuetua on uudessa tietotaloudessa haettava uusien innovaatioiden kehittämisestä. Pienten ja keskisuurten yritysten ja julkisten tutkimuslaitosten rooli on siten korostunut teollisten omistusoikeuksien lisensoinnissa. (Euroopan komissio 2008, 4.) Oletuksena eurooppalaisen kilpailukyvyn säilyttämisen taustalla on kilpailukyvyn suuri merkitys EU:n taloudelle, jonka menestyksen komissio olettaa puolestaan hyödyttävän EU:n

alueen kansalaisia, jolloin utilitaristinen hyöty kohdistuu Euroopan unionin kansalaisille. Uusien innovaatioiden syntymisen oletetaan edellyttävän tehokasta immateriaalioikeuksien suojausta, kuten totesin edellisessä aluvussa 4.1.1.

Immateriaalioikeuksien suojauksen edistämien uusien innovaatioiden hyödyn ei käsitetä rajoittuvan ainoastaan innovaatioiden lisääntymiseen ja sen tuomiin uusiin mahdollisuuksiin, vaan taloudellinen hyöty innovaatioiden teosta on merkittävä, kun kilpailun puute nostaa hintoja. Taloudellinen hyöty kohdistuu ensinnäkin oikeuksien haltijalle, joka saa kilpailemattomien hintojen ansiosta korkean tuoton keksinnöstä. Euroopan komission mukaan maailmanlaajuisesti tarkasteltuna kohonneet hinnat hyödyttävät ulkomaankaupan kautta koko unionia:

”Trade is one of the main channels of global innovation and knowledge transmission. The EU has a strong global market position in knowledge and innovative-intensive goods. A variety of trade policy instruments has been put in place to promote trade in innovative goods and protect the underlying intellectual property rights that enable these goods to fetch premium prices on global markets.” (Euroopan komissio 2010c, 5.)

Julkaisussa määritetään kaupan olevan pääasiallinen kanava siirtää innovaatioita ja tietoa globaalisti. EU:n markkinaosuus tieto- ja innovaatiointensiivisten tuotteiden globaaleilla markkinoilla on merkittävä. Kauppapolitiikan avulla EU pyrkii varmistamaan, että innovatiivisten tuotteiden kauppaa edistetään ja samaan aikaan suojataan tehokkaasti immateriaalioikeuksia, jotta hyödykkeistä saadaan korkea hinta globaaleilla markkinoilla. EU:n koko vaikutusyhteisö hyötyy, kun EU:n alueen tuottajat saavat korkean hinnan tuotteilleen maailmanmarkkinoilla, koska tuotto kotiutetaan globaaleilta markkinoilta EU:n alueelle. (Euroopan komissio 2010c, 5.)

Utilitaristinen hyötyajattelu kohdistuu kilpailukyvyn tapauksessa ainoastaan Euroopan unionin sisäiseen alueeseen, eikä koko globaaliin talouteen. EU:n julkaisuissa puhuttaessa kilpailukyvystä ja uudessa tietotaloudessa pärjäämisestä Euroopan unioni käsitetään yhtenäiseksi toimijaksi globaalissa taloudessa, joka pyrkii toimimaan omia etujaan maksimoiden riippumatta siitä, lisääntykö muiden globaalin talouden toimijoiden hyöty, vai ei. Immateriaalioikeuksien avulla on tarkoitus turvata EU:n alueen toimijoiden hyöty, jonka puolestaan oletetaan hyödyttävän koko unionin aluetta.

4.1.3 Immateriaalioikeuksien puutteellisen suojan haitat

Immateriaalioikeuksien tuomien hyötyjen lisäksi oikeuksia legitimoidaan puutteellisen suojauksen aiheuttamilla haitoilla ja negatiivisilla vaikutuksilla yhteisön hyvinvointiin. Kun Euroopan unionin julkaisuissa esitellään puutteellisen immateriaalioikeuksien suojauksen aiheuttamia haittoja, haittaan sisältyy usein oletus riittävän ja tehokkaan suojauksen tuottamista eduista. Esimerkiksi vuonna 2008 julkaistussa teollisoikeuksien suojausstrategiassa Euroopan komissio tiedottaa väärennösten ja piratismiin vaikuttavan negatiivisesti innovaatioihin, jolloin oletetaan riittävän suojauksen puolestaan vaikuttavan niihin positiivisesti:

”Counterfeiting and piracy are reaching alarming levels with significant implications for innovation, economic growth and job creation in the EU and risks for health and safety of European citizens.” (Euroopan komissio 2008, 13.)

Komission mukaan uusiin innovaatioihin liittyvien immateriaalioikeuksien luomisen lisäksi tulee oikeuksia toimeenpanna tehokkaasti. Lainauksen mukaan väärennökset ja piratismi ovat lisääntyneet hälyyttävästi. Komission mukaan niillä on merkittäviä vaikutuksia innovaatioihin, taloudelliseen kasvuun, työpaikkojen luomiseen sekä kansalaisten terveyteen ja turvallisuuteen liittyviin riskeihin Euroopan unionin alueella. (Euroopan komissio 2008, 13.) Näkemys toistuu lähes kaikissa 2000-luvun immateriaalioikeusjulkaisuissa.

Puutteellinen suojaus aiheuttaa unionin toimielinten julkaisujen mukaan (esim. Euroopan komissio 2006d, 2–3) ansionmenetystä ja lisääntyviä riskejä sekä niistä johtuvaa innovaatioiden ja investointien vähenemistä. Ansionmenetys kohdistuu oikeuden haltijoihin, jotka eivät saa tuloa immateriaalisesta kohteesta. Ansionmenetyksen haittaan sisältyy oletus siitä, että oikeudenhaltijalle kuuluu jonkinlainen tulo immateriaalisesta kohteesta, joka puolestaan tutkielmassani luokitellaan lockelaisten oikeutusten piiriin. Toisaalta siihen liittyy myös pelko siitä, että innovointi vähenee, mikäli innovoijat eivät enää luota saavansa työnsä tuottoa itselleen piratismiin ja väärennösten yleistymisen takia. Lisääntyvät riskit johtavat innovoinnin vähenemiseen, kun luottamus järjestelmää kohtaan heikkenee.

Lisääntyvät riskit liittyvät komission mukaan myös kuluttajien turvallisuuteen ja terveyteen sekä yleisen järjestyksen ylläpitoon:

”Many counterfeit products place our children’s and citizens’ safety or health at risk, for instance where vehicle spare parts or drugs are concerned. Enforcing IP rights in respect of such products guarantees at least that the products’ origin is known and that the products are genuine, whereas counterfeit products often do not comply with the applicable safety standards.”
(Euroopan komissio 2009b, 1.)

Euroopan komission mukaan kuluttajien terveys ja turvallisuus on uhattuna, mikäli tuotteiden tuotannossa ei noudateta asetettuja turvallisuusmääräyksiä. Esimerkiksi lääkkeiden kopiointi tapahtuu usein varsin heikoissa olosuhteissa, jolloin niiden vaikutukset voivat olla yllättäviä. Lisäksi ostaja ei voi väärennettyä tuotetta ostaessaan olla varma tuotteen sisällöstä, mikä erityisesti lääkkeiden tapauksessa voi aiheuttaa hengenvaarallisen tilanteen. Riski yleisen järjestyksen ylläpidolle juontuu väärennöksien ja piratismien yhteydestä järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja jopa terrorismiin. Komission julkilausumien mukaan yhteyksiä väärennösten ja järjestäytyneen rikollisuuden välillä on olemassa ja ne lisääntyvät jatkuvasti. (Euroopan komissio 2004a, 4; Euroopan komissio 2004c, 6.)

Osa esitetyistä haitoista liittyy Euroopan unionin kilpailukyvyn turvaamiseen. Heikko immateriaalioikeuksien suoja kolmansissa maissa muodostaa riskin EU:n alueen viejille, koska viedessään tuotteitaan heikon suojauksen maihin ne joutuvat ottamaan tietoisesti riskin kopioinnin kohteeksi joutumisesta. Joutuessaan kopioinnin kohteeksi eurooppalaiset yritykset eivät saa immateriaalisesta omaisuudestaan parasta mahdollista tuottoa. Siitä johtuen niiden kilpailukyky heikkenee ja elinvoimaisuus kärsii. Komission mukaan oikeuksien rikkomisesta voi pahimmassa tapauksessa muodostua jopa markkinoillepääsyn este eurooppalaiselle yritykselle, mikäli yritys ei suuren riskin vuoksi voi toimia jonkin kolmannen valtion markkinoilla:

”Violation of IPR, which is reflected in the presence on the market of increasing volumes of pirated and counterfeit goods, has a very negative impact in a number of different areas. The Community, being a market that traditionally invests heavily in IP-protected goods and services and receives considerable added-value for this effort, is particularly affected by poor enforcement of IP, even when it takes place in third countries, and even if the pirated / counterfeit

goods or services are not destined for the Community market.” (Euroopan komissio 2005b, 15.)

Immateriaalioikeuksien puutteellisen suojauksen aiheuttamasta markkinoillepääsyn rajoittumisesta muodostuu este myös EU:n kilpailukyvyille. Koska Euroopan talous keskittyy EU:n strategian mukaisesti yhä enenevässä määrin tietoperustaiseen talouteen, voi oikeuksien puutteellinen suoja kolmansissa maissa vaikuttaa hyvin negatiivisesti Euroopan kasvuun ja sitä kautta koko Euroopan talouteen, työpaikkoihin ja hyvinvointiin. Yritysten kilpailukyvyn heikkeneminen voi pahimmassa tapauksessa johtaa innovaatioiden määrän voimakkaaseen laskuun, josta seuraa eurooppalaisen talouden elinvoimaisuuden lasku. Näillä syillä voidaan perustella immateriaalioikeuksien tarvetta ja sitä, miksi EU:n tulee edistää immateriaalioikeuksien harmonisointia globaalisti. (Euroopan komissio 2011, 17–22.)

4.2 LOCKELAINEN OIKEUTUS EU:N JULKILAUSUMISSA

Kun utilitaristinen oikeutus keskittyy vaikutusyhteisön saamaan hyötyyn immateriaalioikeuksista, on lockelaisen oikeutuksen perustana oikeudenhaltijan oikeudestaan saama hyöty. Lockelainen oikeutus jakautuu kahteen oikeutuksen luokkaan, joista ensimmäinen korostaa työntekijän oikeutta työnsä tulokseen ja toinen sijoittajan oikeutta saada tuottoa sijoituksestaan. Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategiassa on 2000-luvulla korostettu sekä työntekijän että sijoittajan oikeuksia (yhteensä $n=85$), mutta sijoittajan oikeuksien merkityksen voidaan arvioida kasvaneen Lissabonin strategian toisella puoliskolla, kun EU:n strategia on yhä vahvemmin painottunut investointien ja tietotalouden kehityksen tukemiseen. Esittelen seuraavaksi molemmat lockelaiseen perinteeseen pohjautuvat legitimointitavat.

4.2.1 Immateriaalioikeudet työn tekijän oikeuksien turvaajina

Locken mukaan omistusoikeus syntyy yksilön työvoiman käytön kautta. Työvoimaansa käyttämällä yksilö voi muokata jotakin luonnontilaista kohdetta, johon saa siten legitiimin omistusoikeuden (Locke 1690, 16–19). Immateriaalioikeuksien kohdalla omistusoikeuden kohde on jonkin idean ilmentymä, innovaatio tai taiteellisen työn

tulos. Yksilö käyttää työvoimaansa luodakseen idean ilmentymän, innovaation tai taiteellisen tuotoksen ja saa yksinoikeuden kohteeseen, jonka jälkeen muut toimijat eivät voi ilman keksijän suostumusta hyödyntää kohdetta.

Lockelainen oikeutustapa on määrittänyt immateriaalioikeusjärjestelmän rakentumista pitkään. Patenti- ja tekijänoikeussopimusten kansainvälistyessä oikeudet kuuluivat nimenomaan kohteen ensimmäiselle keksijälle tai luovan työn tekijälle, jolloin yksinoikeuden saaja oli toimija, joka oli käyttänyt työvoimaansa kohteen muokkaamiseen (May 2007, 1–25). Ensimmäinen keksijä tai luovan työn tekijä ei välttämättä nykyään ole oikeutettu yksinoikeuteen EU:n alueella, koska hyväksyttäessä patenttihakemusta yksinoikeus patentoitavaan kohteeseen saattaa kuulua esimerkiksi keksinnön tekijän työnantajalle (ks. Laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin 29.12.1967/656).

Lockelainen, työn tekijälle kuuluvan omistusoikeuden legitimointitapa on silti hyvin keskeinen myös EU:n immateriaalioikeusstrategiassa. Esimerkiksi vuonna 2011 komission tekemässä immateriaalioikeuksien yhteismarkkinajulkaisussa *A Single Market for Intellectual Property Rights* immateriaalioikeuksia legitimoidaan seuraavasti:

*“This Communication presents the Commission’s overall strategic vision for delivering the true Single Market for intellectual property that is currently lacking in Europe – a European IPR regime that is fit for tomorrow’s new economy, **rewarding creative and inventive efforts**, generating incentives for EU-based innovation and allowing cultural diversity to thrive by offering additional outlets for content in an open and competitive market.”* (Euroopan komissio 2011, 3.)

Euroopan komissio pyrkii muokkaamaan Euroopan immateriaalioikeusjärjestelmää niin, että se on valmiina tulevaisuuden taloutta varten. Tulevaisuuden taloudella viitataan yhä vahvemmin tietoperustaiseen ja innovaatioperustaiseen talouteen, jossa nousevat markkinat, kuten Kiina, muodostavat kilpailua EU:lle. Immateriaalioikeusjärjestelmän tulisi siksi palkita luovia ja kekseliäitä panoksia, millä luodaan kannustimia EU-perustaisille innovaatioille. Luovien ja kekseliäiden panosten palkitsemisella viitataan panoksen tekijän palkitsemiseen eli lockelaiseen omistuksen oikeuttamistapaan. (Euroopan komissio 2011, 3.)

Toisaalta julkaisuissa puhutaan kannustimien luomisesta, jonka olen aiemmin liittänyt utilitaristiseen oikeutustapaan. Myös lockelaiseen oikeutustapaan liittyy ajatus kannustinvaikutuksesta. Omistusoikeus kannustaa yksilöä tekemään innovaatioita ja luomaan taiteellisia tuotoksia, koska työn tulokseen ja sen tuottamiin tuloihin saa yksinoikeuden. Kannustinvaikutus ei ole kuitenkaan yhtä keskeinen omistuksen kannalta kuin utilitaristisessa ajattelussa. Lockelaisen ajattelun mukaan omistusoikeus perustuu luonnonlakiin (Locke 1690, 15–16), kun taas utilitarismissa omistuksen tuottama yhteisön kokonaisyöty on yksinoikeuden luomisen perusta (Mill 1861). Huomataan silti, että oikeutustavat eivät ole täysin erotettavissa toisistaan, vaan molemmissa oikeutustavoissa on yhteisiä piirteitä ja yhteisiä oletuksia. Selkeimmin lähestymistavat toisistaan erottavia tekijöitä ovat oikeutustapojen keskeisimmät lähtökohdat ja oletukset.

Lockelaisessa ajattelussa keskeisimpänä lähtökohtana on työn tekijän oikeus. Työn tekijän oikeus on liitettävissä kaikkiin immateriaalioikeuksien suojan kohteisiin. Kaikella innovatiivisella ja luovalla työllä on aina joku, joka sen on työvoimallaan tuottanut ja lockelaisen ajattelun mukaan ansaitsee silloin omistusoikeuden kohteeseen. Vuonna 2004 Euroopan unioni säätöi direktiivin 2004/48/EY teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta. Direktiivin toisessa artiklassa legitimoidaan immateriaalioikeuksia:

”(2) Teollis- ja tekijänoikeuksien suojan olisi mahdollistettava se, että keksijä tai tekijä saa oikeutettua hyötyä keksinnöstään tai luomistyönsä tuloksesta.”
(Euroopan unionin virallinen lehti 2004, 16.)

Keksijän tai työn tekijän oikeus työnsä tulokseen kuvataan oikeudenmukaiseksi (Euroopan unionin virallinen lehti 2004, 16). Hyödyn saaminen on oikeudenmukaista, koska lainauksessa oletetaan oikeudenmukaiseksi tilanne, jossa luovan työn tai innovointityön tekijä saa omistusoikeuden työnsä tulokseen. Immateriaalioikeusjärjestelmän rooli on hyödyn takaaminen työn tekijälle, mikä käytännössä tarkoittaa yksinoikeuden luomista ainakin ennalta määräytyksi ajaksi. Esimerkki on yksi monista vastaavista EU:n julkaisuissa käytetyistä lockelaisista oikeutustavoista.

Korostettaessa luovan työn tai innovaation tekijän oikeutta immateriaaliseen kohteeseen ei puhuta ainoastaan teollisten innovaatioiden kehittäjistä vaan lisäksi esimerkiksi taiteellisen työn tekijöistä. Kun vuoden 2011 yhteismarkkinajulkaisussa käsitellään esiintyjien oikeuksia, korostetaan lisäksi komission halua palkita kaikkia luovan työn muotoja:

*“The Commission is committed to ensuring that **all forms of creativity are rewarded**. In an age that thrives on multi-media formats, it is often the case that **performers, including professional ones, are not duly recognized and rewarded for their creative input to an artistic work.**” (Euroopan komissio 2011, 14.)*

Yhteismarkkinajulkaisussa komissio painottaa esiintyjien oikeutta tulla huomioiduksi ja palkituksi työstään. Kaikkien luovan työn tekijöiden tulisi julkaisun mukaan saada palkkio työstään, vaikka tietotekniikan aikakaudella sen takaaminen ei ole helppoa. Piratismiin lisääntyminen mainitaankin merkittävänä ongelmana ja uhkakuvana EU:n taloudelle useissa komission julkaisuissa. Yhteismarkkinajulkaisun mukaan esiintyjien saama korvaus työstään ei välttämättä ole aina riittävä ja esiintyjien immateriaalioikeuksia esityksiinsä pitää vahvistaa. Immateriaalioikeuksien toimeenpanoon pitää komission mukaan kiinnittää erityistä huomiota. (Euroopan komissio 2011, 14.)

Keksijän tai luomistyön tekijän oikeutta työnsä tulokseen on korostettu Euroopan unionin julkaisuissa koko 2000-luvun ajan, joten oikeutustavan käytön lisääntyminen tai väheneminen tarkastelujakson aikana ei ole merkittävää. Innovaatioiden sekä tutkimuksen ja kehityksen edistäminen onkin ollut keskeinen Lissabonin strategian tavoite. Innovoijan ja tutkimustyön tekijän oikeuksien vahvistaminen ja ylläpitäminen koettiin tärkeäksi välineeksi tavoitteiden saavuttamiseksi. Näkemys säilyi koko strategian kymmenvuotiskauden ja vaikuttaisi siirtyneen myös uudelle vuosikymmenelle Eurooppa 2020 -strategian mukana.

4.2.2 Immateriaalioikeudet sijoittajan oikeuksien turvaajina

Joissakin Euroopan unionin julkilausumien immateriaalioikeuksien legitimoinneissa palkitsemisen kohde ei ole yhtä selvä kuin edellisissä esimerkeissä. Julkaisuissa puhutaan yleisemmin innovaatioiden ja ideoiden palkitsemisesta, jolloin palkitsemisen kohde jää epäselväksi. Esimerkiksi patentti voidaan myöntää yhdelle henkilölle, yritykselle tai yhteisölle. Patentin hakijan ei tarvitse olla keksinnön ensimmäinen tekijä, vaan patentti myönnetään sille, joka ensimmäisenä on hakenut patenttia uuteen keksintöön (Somersalo 2011). Siten palkkion kohde ei välttämättä ole keksinnön tehnyt henkilö tai henkilöt, vaan palkkio voidaan myöntää esimerkiksi yritykselle, jonka palveluksessa henkilöt työskentelevät.

Kun Euroopan unionin julkaisuissa viitataan immateriaalisen kohteen omistajaan, käytetään sekä termejä innovoija, luoja, keksijä että termiä oikeudenhaltija. Innovoija, luoja ja keksijä ovat kaikki toimijoita, jotka ovat itse tuottaneet omistuksensa kohteen. EU:n julkilausumissa käytetään kuitenkin varsin usein termiä oikeudenhaltija, joka ei suoranaisesti viittaa työn tekijään, vaan voi tarkoittaa esimerkiksi yritystä. Esimerkiksi Eurooppa 2020 -strategiaan liittyvässä julkilausumassa *Europe 2020. A Strategy for smart, sustainable and inclusive growth* immateriaalioikeuksia legitimoidaan seuraavasti:

“At EU level, the Commission will work:

*- To create a true single market for online content and services (i.e. borderless and safe EU web services and digital content markets, with high levels of trust and confidence, a balanced regulatory framework with clear rights regimes, the fostering of multi-territorial licences, **adequate protection and remuneration for rights holders** and active support for the digitalisation of Europe’s rich cultural heritage, and to shape the global governance of the internet...”*
(Euroopan komissio 2010a, 14.)

Termi *rights holders*, eli oikeudenhaltijat, ei eksplisiittisesti ilmaise, kuka tai mikä oikeudenhaltija on. Käsitteellä irrotetaan immateriaalioikeuksien legitimointi keksijästä tai luomistyön tekijästä siten, että kuka tai mikä tahansa, jolla on ylipäänsä laillinen oikeus pitää hallussaan omaisuutta, voi olla oikeudenhaltija. Kun oikeudenhaltija on joku muu kuin varsinaisen innovointi- tai luomistyön tekijä, kyseessä ei ole työn tekijän

oikeus vaan useimmiten sijoittajan oikeus saada tuottoa sijoitukselleen, joka on myös johdettavissa lockelaisesta omistusoikeusperinteestä.

Immateriaalioikeuksista ensisijaisesti hyötyvä toimija jää useissa oikeutuksissa epäselväksi. Vuoden 2000 maaliskuussa Eurooppa-neuvosto totesi Lissabonin agendan luomiskokouksen johtopäätöksissä eurooppalaisen tutkimus- ja innovaatioalueen perustamisesta:

*“At the same time, innovation and ideas must be adequately rewarded within the new knowledge-based economy, particularly through patent protection.”
(Eurooppa-neuvosto 2000, 4.)*

Julkaisun mukaan Lissabonin agendan keskeinen tavoite oli luoda eurooppalainen tutkimus- ja innovaatioalue, joka edistää taloudellista kasvua, työllisyyttä ja sosiaalista koheesiota. Tarkoituksena oli tehdä tutkimuksesta kansallisella ja EU:n tasolla mahdollisimman innovatiivista ja tehokasta sekä taata, että ”parhaat aivot” saadaan tehokkaaseen käyttöön. Eurooppa-neuvoston pyrkimyksenä oli luoda joustava, laajalle levittäytynyt ja ei-byrokraattinen innovaatioalue. Samaan aikaan haluttiin antaa riittävä palkkio innovaatioista tai ideoista patenttijärjestelmän kautta. Palkkion kohdetta ei julkaisussa kuitenkaan eksplisiittisesti ilmaistu, joten se voi olla mikä tahansa toimija, joka on saanut yksinoikeuden immateriaaliseen kohteeseen. (Eurooppa-neuvosto 2000, 4.)

EU:n julkaisuissa ei painotetakaan ainoastaan keksijän oikeutta keksintöönsä tai taiteellisen työn tekijän oikeutta teokseensa vaan myös sijoittajan oikeutta saada tuloa sijoituksestaan. Painopiste on siirretty työntekijästä pääoman haltijaan. Keksinnön tekijällä ei tuolloin ole täyttä oikeutta keksintöönsä, vaan ainakin osa oikeudesta kuuluu toimijalle, joka on rahoittanut keksinnön.

Luovan työn tai innovointityön tekijän oikeuksien tapaan sijoittajan oikeus sijoituksen kohteen tuottamaan tuottoon voidaan oikeuttaa lockelaisen omistusoikeuskäsityksen avulla. Lockelaisen käsityksen mukaan omistuksen synnyttyä omistaja on vapaa tekemään omistuksen kohteella, mitä haluaa. Käytännössä toimija voi myydä työnsä tuloksen tai osan siitä jo etukäteen sijoittajalle, joka tarjoaa työn tekemiseen tarvittavat

välineet tai pääoman. Sijoittaja puolestaan on omalla työllään luonut omaisuutensa, jota on kasautunut enemmän kuin sijoittaja tarvitsee omien tarpeidensa täyttämiseen.

Kun omaisuutta on kasautunut, toimija voi sijoittaa sitä, nykyään käytännössä rahaa, muiden toimijoiden toimintaan. Tarjoamalla hän saa erikseen sovittavan omistusoikeuden muiden toimijoiden toiminnan tulokseen ja tuottoon, jolloin omaisuutta voi kasautua sijoittajalle lisää. Lockelainen omistusoikeuskäsitys ei tietenkään välttämättä johda omaisuuden kasautumiseen, mutta sillä voidaan legitimoida omistuksen kasautumista muutamille toimijoille. Todellisuudessa kasautumista on immateriaalisen omaisuuden tapauksessa myös tapahtunut, minkä totean myöhemmin arvioidessani EU:n oikeuttaman järjestelmän oikeudenmukaisuutta alaluvussa 5.5.

Joissakin tapauksissa luovan työn tekijän tai innovoijan oikeuksia painotetaan sijoittajan oikeuksien rinnalla:

”Authors and other creators expect a fair return for the use of their work, be they books, newspaper articles, sound recordings, performances, films or photographs. This is also true of publishers and producers who provide investments to produce and disseminate creative works. “ (Euroopan komissio 2011, 9.)

Komissio korostaa ensin kirjailijoiden ja muiden luomistyön tekijöiden oikeutta saada reilu palkkio työstään. Lisäksi alleviivataan julkaisijoiden ja tuottajien odottavan tuottoa luovien töiden jakeluun ja tuottamiseen sijoittamalleen pääomalle. (Euroopan komissio 2011, 9.)

Investointien merkitystä EU:n kasvustrategian tavoitteiden saavuttamisessa painotettiin jo Lissabonin agendan alkuvaiheessa (ks. esim. Euroopan komissio 2000), mutta muutos suhtautumisessa tapahtui Lissabonin agenda uudistettaessa 2000-luvun ensimmäisen kymmenyksen puolivälissä. Lissabonin strategian tavoitteiden arvioitiin tuolloin toteutuneen heikosti, joten strategia päätettiin uudistaa. Uudistamisen yhteydessä strategian painotuksia muutettiin siten, että investoinnit saivat aiempaa vahvemman painoarvon. (Euroopan komissio 2005a; Euroopan komissio 2005c.)

Investoinnit tutkimukseen ja kehitykseen ovat 2000-luvun kuluessa muodostuneet EU:n kasvustrategiassa yhä tärkeämmiksi, minkä takia investointien houkutteluun ja kannustimien luomiseen on alettu kiinnittää erityistä huomiota. Merkittävä keino investointien houkutteluun ja kannustimien kehittämiseen on immateriaalioikeuksien suojan kehittäminen. Immateriaalioikeuksien perustelussa ei puhuta enää ainoastaan työn tekijän oikeudesta keksintöönsä tai taiteellisen prosessinsa tulokseen, vaan yhä useammin perustelut legitimoivat sijoittajan oikeuksia ja oikeutta saada tuottoa sijoituksestaan. Sijoittajan saama tuotto sijoituksestaan riippuu työntekijän tuoton tavoin keksinnön tai luovan prosessin tuloksen tuottavuudesta, joka voidaan maksimoida luomalla yksinoikeus keksintöön. Siten sijoittajan oikeuksien varjeleminen vaatii immateriaalioikeuksien suojaamista yhtä lailla kuin työn tekijän oikeuksien suojaaminen.

Investointien painottamisessa keskeisintä on investointien houkuttelu strategian keskeisille painopistealueille, kuten tutkimukseen ja kehitykseen. Investointeja tarvitaan tutkimuksen ja kehityksen lisäämiseen, joiden ajatellaan puolestaan lisäävän innovaatioita. Immateriaalioikeuksien suojaaminen esitetään EU:n julkaisuissa merkittävänä keinona houkutella investointeja. Lissabonin strategiaa uudistettaessa komissio totesi, että strategian tavoitteisiin päästäkseen on EU:n alueella keskityttävä panostamaan tutkimukseen:

”In terms of increasing productivity through innovation, the goals set in the Lisbon agenda call for an increase in inputs to research, both in terms of increasing the number of researchers and increasing the amount of R&D expenditure. At the same time, it is necessary to increase the efficiency of R&D and to improve the processes by which new ideas are turned into new products, services and solutions, and to make the overall environment more attractive for firms to increase investment in research.” (Euroopan komissio 2005a, 17.)

Komission mukaan tutkijoiden ja tutkimusrahoituksen lisäämisen ohella tutkimuksen tehokkuutta on lisättävä ja parannettava prosesseja, joissa uudet ideat muodostuvat uusiksi tuotteiksi, palveluiksi ja ratkaisuiksi. Viimeiseksi mainitaan tarve tehdä koko ympäristöstä houkutteleva yritysten tutkimusinvestointien korottamiselle. Ympäristön muokkaaminen houkuttelevammaksi tarkoittaa muun muassa sitä, että innovaatioille taataan riittävä suoja immateriaalioikeuksien avulla. Kun sijoittajan oikeuksia parannetaan, voidaan kehittää kannustimia investointeihin. Yhtenä keinona tutkimuksen

edistämiseksi komissio esitti strategiaa uudistettaessa jo pitkään suunnitellun EU:n alueen kattavan yhteisöpatentin toteuttamisen. (Euroopan komissio 2005a, 17.)

Käytännössä komissio oikeuttaa immateriaalioikeuksia investointien pohjana sekä painottamalla tutkimukseen ja kehitykseen tehtävien investointien merkitystä EU:n taloudelle että korostamalla sijoittajien oikeutta saada tuottoa sijoitukselleen. Euroopan unionin julkaisuissa painotetaan usein sijoittajan oikeutta saada tuloa sijoituksestaan sekä immateriaalioikeuksien rikkomisesta aiheutuvaa tulonmenetystä sijoittajille:

”IPR violations deprive right-holders of the revenue from their investment and ultimately put at risk the viability of the most innovative and creative companies.” (Euroopan komissio 2006c, 7.)

Komissio esittää uhkakuvana kaikkein luovimpien ja innovatiivisimpien yritysten elinvoiman vaarantumisen (Euroopan komissio 2006c, 7). Luovimmat ja innovatiivisimmat yritykset voidaan olettaa suurimmiksi keksintöjen tekijöiksi ja siten useiden teollis- ja tekijänoikeuksien haltijoiksi. Jos oletetaan uusien keksintöjen yleensä lisäävän yhteiskunnan sosiaalista hyötyä, kuten perustellusti voidaan olettaa, on uhkakuvana sosiaalisen hyödyn pieneneminen. Vaikka keksinnöt suojattaisiin immateriaalioikeuksilla, ja ne eivät sen takia olisi vapaasti hyödynnettävissä, voidaan niiden olettaa lisäävän yhteisön sosiaalista hyötyä enemmän kuin tilanne, jossa keksintöjä ei tehtäisi lainkaan.

Euroopan komissio käyttää termiä oikeudenhaltijat viittaamaan toimijoihin, jotka hyötyvät yksinoikeuden luomisesta (Euroopan komissio 2006c, 7). Kuten aiemmin totesin, voi termi oikeudenhaltijat viitata mihin tahansa toimijaan tai toimijoihin, jotka omistavat yksinoikeuden kohteeseen. Omistusoikeus ei siksi välttämättä liity keksinnön tai luovan työn tekijään. Julkilausumissa korostetaan oikeutta saada tuloa sijoituksesta, jolloin sijoittaja voi olla joku muu toimija kuin keksinnön tai luovan työn tekijä. Siten omistusoikeus irrotetaan varsinaisesta työn tekijästä.

5 EU:N IMMATERIAALIOIKEUSSTRATEGIAN OIKEUDENMUKAISUUS

Keskeisimpiä immateriaalioikeuksien legitimoititapoja Euroopan unionin julkilausumissa 2000-luvun alussa olivat immateriaalioikeuksien kannustinvaikutuksella oikeuttaminen, EU:n kilpailukyvyn edistämisellä oikeuttaminen, immateriaalioikeuksien puutteen aiheuttamilla haitoilla legitimointi, luovan työn tai innovointityön tekijän oikeuksilla oikeuttaminen sekä sijoittajan oikeuksilla legitimointi. Tässä luvussa keskityn arvioimaan Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian keskeisimpien suuntaviivojen oikeudenmukaisuutta Rawlsin (1971) määrittelemillä oikeudenmukaisuuden kriteereillä.

5.1 KANNUSTIMET JA OIKEUDENMUKAISUUS

Rawlsia (1971) mukaillen oikeudenmukaisen immateriaalioikeusjärjestelmän tulee hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia yksilöitä (Rawls 1971, 76–80). Aiemmin luvussa 2.4 (s. 34–35) määrittelin kaikkein heikoimmassa asemassa olevat toimijat taloudellisilla mittareilla omistusten perusteella. Määrittelyni mukaan heikoimmassa asemassa ovat globaalilla tasolla köyhyysrajan alapuolella elävät yksilöt, jotka pääsääntöisesti asuvat kehitysmaissa. Eurooppalaisella tasolla heikoimmassa asemassa ovat toimijat, joilla ei ole yksinoikeutta immateriaalisiin kohteisiin, ja jotka joutuvat maksamaan korvausta yksinoikeuden haltijalle, jos he haluavat hyödyntää immateriaalisia kohteita. Myös Euroopan kontekstissa toimijoiden tulee olla taloudellisesti heikoimmassa asemassa muuhun yhteisöön nähden ollakseen kaikkein heikoimmassa asemassa.

Heikoimmassa asemassa oleville toimijoille edullisin tilanne olisi se, jossa heidän tarvitsemiensa immateriaalioikeuksien suojattujen kohteiden hinta on mahdollisimman alhainen, jotta toimijoilla on mahdollisuus hankkia tarvitsemiaan tuotteita. Mutta kuten aiemmin luvussa 2.1 (s. 11–12) huomioin, liian alhainen hinta voisi johtaa siihen, että tuotteen kehittäjän saama tulo pienenesi merkittävästi. Silloin voitaisiin joutua tilanteeseen, jossa uusia innovaatioita ei enää tuotettaisi yhtä paljon, koska kohteen kehittäjä ei välttämättä saisi innovaation tuotoilla edes kohteen kehittämisen kuluja

katettua (Lemley 2004b, 1031–1075). Innovoijilla ei ole kannustinta kehittää uusia innovaatioita, jos kehittämisen riskit ovat liian suuret. Innovaatioiden puuttuminen on luonnollisesti huonompi tilanne kuin se, jossa innovoidut tuotteet maksavat kilpailtua hintaa enemmän. Kaikkein heikoimmassa asemassa olevien toimijoiden kannalta oikeudenmukaisin tilanne olisi siis se, jossa innovaatiot syntyvät, mutta hinta on vallitsevissa oloissa alhaisin mahdollinen. Kannustinvaikutuksen tulisi olla riittävän voimakas, että innovaatiot syntyvät, mutta yksinoikeuden pitäisi olla rajoitettu tasolle, jolla tuotteen hinta asettuu mahdollisimman alas.

Kannustinvaikutuksen yhteiskunnalle tuottamien hyötyjen oletetaan olevan nelitahoiset. Ensinnäkin kannustinvaikutus tuottaa tuloja yksinoikeuden haltijoille, jotka kuluttavat ansaitsemillaan rahoilla ja siten tukevat muiden toimijoiden elinkeinotoimintaa. Toiseksi yksinoikeuden haltijat maksavat tuloistaan veroa, joilla valtio tuottaa palveluja tai suorittaa tulojen uudelleenjakoa. Kolmanneksi kannustinvaikutuksen ansiosta syntyneet uudet innovaatiot tarjoavat yksilöille uusia valinnanmahdollisuuksia, usein parantavat elämänlaatua sekä lisäävät mahdollisuuksia kehittää uusia innovaatioita tiedon lisäämisen kautta. Neljänneksi yhteiskuntaan on mahdollista saada tuloja ulkomaankaupasta, kun toimijat vievät innovoituja tuotteita ulkomaille.

Koska yksinoikeuden haltijat eivät oletetusti ole kaikkein heikoimmassa asemassa, eivät oikeudenhaltijan immateriaalioikeuksistaan saamat edut riitä oikeudenmukaisen tilanteen luomiseksi. Immateriaalioikeuksien voidaan suoralta kädeltä todeta hyödyttävän yksinoikeuden haltijaa, joka esimerkiksi keksinnön tapauksessa saa yksinoikeudella tuottaa ja sen jälkeen myydä eteenpäin patentoitua tuotetta. Lisäksi oikeudenhaltija voi myydä muille toimijoille oikeuksia tuottaa suojattua tuotetta. Yhden yksilön hyödyttäminen ei riitä rawlsilaisen oikeudenmukaisuusperiaatteen toteuttamiseksi, ellei kyseinen yksilö ole juuri se kaikkein huonoimmassa asemassa oleva. Lähtökohtaisesti voidaan kuitenkin olettaa, että oikeudenhaltija ei ole kaikkein huonoimmassa asemassa oleva, koska hänellä on omaisuutta.

Immateriaalioikeuksista yksinoikeuden avulla saatavat hyödyt eivät näin ollen ainakaan suoraan hyödytä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia toimijoita. Sen sijaan verotulot, uusien innovaatioiden tuottama elämänlaadun paraneminen sekä tiedon lisääntyminen ja ulkomaankaupan tuomat tulot voivat ainakin välillisesti hyödyttää

myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevia. Keskeinen kysymys onkin, toimiiko kannustinvaikutus oletetulla tavalla?

Kannustinvaikutuksen teho perustuu immateriaalioikeuksien tehokkaaseen toimeenpanoon. Jotta oikeus toimii kannustimena, on toimijan voitava luottaa siihen, että oikeuksia kunnioitetaan. Esimerkiksi kannustimet innovaatioihin vaativat toimiakseen muun muassa varmuuden siitä, että innovaation oikeudenhaltija saa ensinnäkin oikeuden keksintöön, mutta toisekseen varmuuden siitä, että oikeudet on toimeenpantu tehokkaasti ja niitä kunnioitetaan.

Kannustimet investointeihin edellyttävät oikeuden investoinnin kohteen tekemään tuottoon. Jotta sijoittajalla on kannustin investoida, on hänen varmistuttava siitä, että kohteen mahdollisesta tuotosta ainakin osa tulee investoijalle sijoituksen tuottona. Sijoittaja arvioi kohteen mahdollisen tuoton ja tekee riskiarvionsa perusteella päätöksen sijoituksensa kohteesta, summasta ja ehdoista. Sijoittajan tuoton takaaminen edellyttää sijoittajan ja innovoijan välille tehtävän sopimuksen lisäksi innovaation tuoton tehokasta suojausta, joka esiteltiin innovointikannustimien yhteydessä. Kannustin tutkimukseen ja kehitykseen on liitoksissa innovointikannustimiin. Jotta toimija panostaisi tutkimukseen ja kehitykseen, on oltava toive siitä, että tutkimuksen ja kehityksen tuloksena syntyy innovaatio, joka antaa toimijalle tuottoa.

Kannustinvaikutuksen edistämien innovaatioiden, investointien sekä tutkimuksen ja kehityksen lisäksi merkittävänä immateriaalioikeusjärjestelmän kannustinvaikutuksen tuomana hyötynä Euroopan unionin julkaisuissa mainittiin järjestelmän vaikutus tiedon ja teknologian leviämisen edistämiseen (esim. Euroopan komissio 2009b). Kun toimijat voivat luottaa siihen, että heidän innovaatioitaan ei kopioida tai väärennetä, voivat toimijat jakaa innovaatioihinsa liittyvää tietoa huoletta. Myös patenttijärjestelmä jakaa teknistä tietoa kilpailijoille, koska patentin myöntämiseen edellytetään yksityiskohtaisia tietoja innovaatioista (esim. Suomen patenttilaki 2 § 5–20). Kilpailijat kaikkialla voivat hyödyntää tietoa kehittääkseen innovaatioita eteenpäin uusiksi innovaatioiksi.

Kannustinvaikutuksen olemassaolosta innovaatioiden edistäjänä ollaan varsin yksimielisiä tutkijoiden kesken (Barton 2000, 473–501; Lemley 2004a, 129–149). Tutkijoita erottava seikka onkin yleensä näkemys kannustinvaikutuksen vahvuudesta

suhteessa muihin mahdollisiin järjestelyihin. Voidaan todeta, että kannustinvaikutuksella on luultavasti merkitystä innovaatioiden, tutkimuksen ja kehityksen sekä niihin suunnattujen investointien lisäämisessä sekä tiedon ja teknologian siirron edistämässä. Innovaatioiden lisääntyminen tuottaa useita positiivisia vaikutuksia yhteisöön. Se lisää toimijoiden valintamahdollisuuksia, lisää tietoa, kehittää teknologista osaamista, mahdollistaa yhä parempien innovaatioiden tekemisen sekä lisää oikeudenhaltijoiden tulojen kautta yhteisön kokonaistalouden menestystä. Immateriaalioikeusjärjestelmä hyödyttää sekä EU:n kansalaisia ja yrityksiä että muiden alueiden kansalaisia ja yrityksiä ainakin jossain määrin kannustinvaikutusten kautta.

Immateriaalioikeuksien luomat kannustimet eivät rajoitu ainoastaan EU:n alueelle, vaan kannustimet toimivat samoin EU:n ulkopuolellakin. Toimijan toimintaan on aina jokin syy, ja tarpeiden tyydyttäminen sekä selviytyminen ovat luultavasti voimakkaimpia syitä yksilön toiminnalle. Immateriaalioikeudet toimivat kannustimena tarpeiden tyydyttämiseen ja selviytymiseen tähtäävälle toiminnalle, mikäli immateriaalioikeuksien voidaan perustellusti olettaa johtavan tuottoihin. Heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuudet ryhtyä innovaatioiden kehitystyöhön ovat luultavasti huonommat kuin muiden toimijoiden, koska yleensä siihen tarvitaan pääomaa. Periaatteessa kannustinvaikutuksen teho on kuitenkin sama, käytännön toteutusmahdollisuudet vain erilaiset.

Kannustinvaikutuksen toimivuus vaikuttaa myös intuitiivisesti järkevältä, mutta sen vahvuudesta ei sen sijaan ole tietoa. May (1998) huomauttaa, että innovaatiot ja uudet ideat ovat mahdollistaneet edistyksen ja kehityksen kautta aikain, eivät ainoastaan immateriaalioikeuksien olemassaolon aikana. Immateriaalioikeuksien vaikutus uuden tiedon ja ideoiden tuottamiseen ja levittämiseen ei ole niin vahva kuin usein oletetaan, vaan näkemys palvelee tiettyjen toimijoiden etua. (May 1998, 70–72.) Voidaankin pohtia, mikä immateriaalioikeuksien todellinen vaikutus ideoiden ja tiedon syntymiseen ja leviämiseen on.

Lisääntyvätkö esimerkiksi innovaatiot samassa suhteessa kannustinvaikutuksen lisääntymisen kanssa? Onko kannustinvaikutuksen teho sama, jos toimija arvioi mahdollisen tulevan ”palkkionsa” olevan 10 000 euroa, kuin jos palkkioksi arvioidaan

esimerkiksi 20 000 euroa? Mikä olisi tuolloin niin sanottu optimaalisin kannustimen taso, jossa yksinoikeus ei enää lisää suhteellista kannustinvaikutusta? Mikä olisi optimaalisin yksinoikeuden taso, jolla kannustinvaikutus toimii, muttei rajoita liiaksi muiden toimijoiden mahdollisuuksia toimia ja toteuttaa intressejään? Mitkä muut asiat vaikuttavat ja missä määrin ne vaikuttavat innovaatioihin, investointeihin sekä tutkimukseen ja kehitykseen kannustavasti? Innovaatioiden ja tutkimuksen tekoon on väitetty (esim. Shavell & van Ypersele 2001) vaikuttavan kannustavasti esimerkiksi keksinnöstä saatava maine ja kunnia sekä puhdas tutkimisen ilo. Yksinoikeuden luovan immateriaalioikeusjärjestelmän sijaan Steven Shavell ja Tanguy van Ypersele ovat ehdottaneet palkkioihin perustuvaa järjestelmää, jossa keksinnön tekijä saisi palkkion keksinnöstään, jonka jälkeen keksintö siirtyisi yhteisomistukseen ja mikään toimija ei saisi yksinoikeutta siihen. Siten pystyttäisiin luomaan tasapaino yksinoikeuksien etujen ja haittojen välille sekä maksimoimaan tiedon vapaa liikkuvuus ja vapaus hyödyntää tietoa. (Shavell & van Ypersele 2001, 525–547.)

Vastaukset edellä esitettyihin kysymyksiin johtaisivat optimaalisen immateriaalioikeusjärjestelmän luomiseen, jossa kannustinvaikutus johtaisi koko yhteisön kannalta tehokkaimpaan määrään innovaatioita, investointeja sekä tutkimusta ja kehitystä. Erityisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kannalta se mahdollistaisi oikeudenmukaisimman järjestelmän luomisen, joka edistäisi innovaatioiden tekoa, mutta samaan aikaan pitäisi tuotteiden hinnat maltillisina. Immateriaalioikeuksien kehittämisessä on muistettava niistä yhteisölle koitua kustannus tiedon hyödyntämisen, hintojen nousun sekä uusien innovaatioiden saatavuuden rajoitusten muodossa. Kannustinvaikutuksen optimaalitason määrittäminen mahdollistaisi molempien hyötyjen tasapainoisen kehittämisen.

Aiemmin luvussa 2.3.1 (s. 24–25) mainitsin useiden tutkijoiden (Lemley 2004b, 1031–1075; Hettinger 1989, 50) suhtautuvan skeptisesti kannustinvaikutuksen toimivuuteen tilanteessa, jossa immateriaalioikeudet ovat vahvasti keskittyneet muutamille toimijoille. Immateriaalioikeusjärjestelmän tarkoituksena oleva kannustimien lisääminen innovaatioiden tekemiseen ei välttämättä toteudu tilanteessa, jossa teollisuudenalat ovat vahvasti monopolisoituneet ja oikeudet eivät ole enää yksityisten ihmisten käsissä. Järjestelmä ei siten välttämättä lisää resurssien jaon tehokkuutta, jos oikeudet ovat kasautuneet. Myöhemmin alaluvussa 5.5 totean oikeuksien kasautumista

tapahtuneen myös todellisuudessa ainakin Euroopan tasolla. Myös globaalilla tasolla oikeudet ovat vahvasti keskittyneet kehittyneille alueille, vaikka viime vuosina nousevat taloudet, kuten Kiina, ovat nostaneet osuuttaan patenttihakemuksissa (Correa 2000, 5–6; WIPO 2011b).

5.2 KILPAILUKYKY JA OIKEUDENMUKAISUUS

Immateriaalioikeudet vaikuttavat suoraan siihen alueeseen, jonka lainsäädäntöön ne kuuluvat. Esimerkiksi Euroopan unionin alueen toimijat joutuvat kunnioittamaan immateriaalioikeuksien haltijoiden yksinoikeutta. Jos toimijat eivät kunnioita yksinoikeutta, voidaan heitä rangaista siitä oikeudellisesti. Mikäli jollakin muulla alueella, esimerkiksi Kiinassa, ei olisi vastaavaa säännöstöä, ei kiinalaisten toimijoiden tarvitsisi välittää EU:n alueen toimijoiden yksinoikeudesta, vaan he voisivat vapaasti kopioida EU:ssa immateriaalioikeuksin suojattuja kohteita. Käytännössä WTO:n alainen TRIPS-sopimus kuitenkin määrittää kaikkien Maailman kauppajärjestön jäsenmaiden immateriaalioikeuksia koskevan lainsäädännön minimistandardit. Vuonna 2008 järjestöön kuului 153 jäsentä eli varsin suuri osa maailman valtioista (WTO:n kotisivu). Lisäksi useat maat ovat sitoutuneet muihin kansainvälisiin immateriaalioikeussopimuksiin ja kauppasopimuksiin, joissa määritellään immateriaalioikeuksien suojaukseen liittyviä vaatimuksia.

Harmonisoidun immateriaalioikeusjärjestelmän, jota Euroopan unioni ajaa omalla alueellaan, tarkoituksena on lisätä oikeuksien haltijoiden saamia hyötyjä ja vähentää oikeuksien hankkimisen sekä niiden toimeenpanemisen kustannuksia. Unionin sisäisen immateriaalioikeusjärjestelmän harmonisointipyrkimysten keskeisenä osa-alueena on patentointijärjestelmän keskittäminen unionin tasolle. Yhteisöpatentin luomisen tarkoituksena on vähentää patentin hakijoiden kustannuksia EU:n sisällä, mikä mahdollistaisi useimmille toimijoille patentin hakemisen. Yhteisöpatentti vähentäisi Euroopan komission vuonna 2000 julkaiseman raportin *The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe* mukaan byrokratiaa sekä patentin hakijoiden kustannuksia merkittävästi. (Euroopan komissio 2000, 14.) Euroopan unionin sisällä immateriaalioikeusjärjestelmä onkin hyvin pitkälle kehittynyt ja sitä tullaan vuonna 2011 julkaistun sisäisen immateriaalioikeusstrategian myötä

lähitulevaisuudessa harmonisoimaan vielä entisestään (Euroopan komissio 2011). Sisäinen järjestelmä on oikeuksien haltijoiden ja hakijoiden kannalta edullinen ja EU:n pyrkimyksenä on muuttaa sitä oikeudenhaltijoiden kannalta vielä edullisemmaksi.

Samaan aikaan Euroopan unioni pyrkii kuitenkin harmonisoimaan immateriaalioikeuksia kansainvälisesti sekä edistämään oikeuksien toimeenpanoa, ja toimii aktiivisesti globaalien immateriaalioikeusjärjestelmän luomiseksi (Euroopan komissio 2005b). Silloin immateriaalioikeuksien vaikutusalue kasvaa Euroopan unionin alueesta kaikkiin suojausta harjoittaviin alueisiin. Esimerkiksi jonkin keksinnön tapauksessa immateriaalioikeuksien suojaustoiminnan vaikutusalue ulottuu kaikkien niiden valtioiden alueelle, jotka tunnustavat yksinoikeuden eli ovat suojanneet kyseisen immateriaalioikeuden.

Kuten totesin luvussa 4.2.1 (kts. s. 60), Euroopan unionin julkilausumien perusteella EU:n immateriaalioikeuksien legitimointi pohjautuu pitkälti EU:n sisäisen hyödyn maksimointiin. Argumentoinnissa painotetaan unionin kilpailukykyyn parantamista ja ylläpitoa sekä kasvun ja työllisyyden edistämistä EU:n alueella (Euroopan komissio 2006c, 3). Monilla alueilla immateriaalioikeudet eivät ole yhtä hyvin suojattuja kuin Euroopan unionin alueella. Euroopan unionin kauppastrategian keskittyessä tietotalouteen ja aineettomiin hyödykkeisiin on luonnollista, että kilpailukykyä vahvistaakseen EU haluaa suojata alueensa toimijoiden innovaatiot. Sisäisten pyrkimysten näkökulmasta tarkasteltuna EU:n tavoitteet globaalien immateriaalioikeusjärjestelmän luomiseksi vaikuttavat varsin protektionistisilta. Immateriaalioikeuksien globaali harmonisointi parantaa unionin kilpailukykyä, koska immateriaalioikeuksien suojaus leviää unionin ulkopuolelle, jolloin EU:n alueen innovojien keksinnöt on ainakin periaatteessa suojattu kopioinnilta. Samalla Euroopan talous kasvaa ja työpaikkoja syntyy lisää. Siten suuri osa immateriaalioikeuksien tuomista hyödyistä jää EU:n sisälle, eivätkä hyödyt ulotu koko immateriaalioikeuksien voimassaoloalueelle.

Jos tarkastellaan EU:n suhdetta muuhun maailmaan, on taloudellinen hyöty merkittävä. Kun toimijat myyvät hyödykkeitä Euroopan unionin alueelta muualle maailmaan, taloudellinen hyöty tulee unionin alueelle. Samoin tapahtuu, jos muualla maailmassa jokin toimija ostaa eurooppalaiselta toimijalta esimerkiksi oikeuden tuottaa

immateriaalioikeudella suojeltua tuotetta. Silloinkin taloudellinen hyöty tuotanto-oikeuden myynnistä tulee EU:n alueelle. Euroopan unionin yritykset ja kansalaiset hyötävät unionin alueella olevista immateriaalioikeuksista suhteessa muuhun maailmaan. Myös globaalien haasteiden ratkaisua edistävät innovaatiot tuottaisivat taloudellisen hyötynsä EU:n alueelle, jos ne olisivat eurooppalaisten toimijoiden hallitsevia. Energiätehokas tekniikka tuskin lisää merkittävästi esimerkiksi jonkin kehitykseen kansalaisten taloudellista hyötyä, mikäli keksintöjen tuotto valuu jonnekin muualle.

Euroopan unionin tasolla tarkasteltuna unionin immateriaalioikeusstrategia hyödyttää luultavasti myös unionin alueella kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, jos koko EU:n alue hyötöy taloudellisesti unionin hyvästä kilpailukyvästä. Kilpailukyvyn ylläpitäminen tai parantuminen ei välttämättä suoraan hyödytä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, mutta välillisesti he hyötövät tulonsiirtojen ja yhteiskunnan tuottamien palvelujen muodossa. Euroopan unionin tasolla strategian keskeinen tavoite, eli kilpailukyvyn ylläpitäminen, on oikeudenmukainen kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kannalta.

Globaalilla tasolla tarkasteltuna oikeudenmukaisuus ei sen sijaan välttämättä toteudu. EU:n pyrkimys oman kilpailukyvyn ylläpitämiseen ja parantamiseen ei ota huomioon toiminnan seurauksia globaalisti kaikkein heikoimmassa asemassa oleville. Globaali immateriaalioikeuksien suojaaminen nostaa myös suojattujen tuotteiden hintoja globaalisti, jolloin joidenkin elintärkeiden tuotteiden, kuten lääkkeiden, saatavuus voi heikentyä. Luultavasti käsitellyin esimerkki lääkkeiden korkeiden hintojen aiheuttamasta saatavuuden heikkenemisestä ovat hiv/aids -lääkkeiden korkeat hinnat ja siitä johtuva heikko saatavuus kehitysmaissa, joissa lääkkeen tarve olisi suurin. Patentein suojatut hiv/aids -lääkkeet olivat pitkään niin kalliita, ettei kehitysmaissa asuvilla potilailla ollut mahdollisuutta hankkia lääkettä. (Harrelson 2001, 175–202.)

Globaalisti köyhimpien maiden ei omaa etuaan maksimoidakseen kannattaisikaan suojata eurooppalaisia immateriaalioikeuksia, vaan tuottaa kopioituja tuotteita, jolloin tuotantokustannukset ja sitä kautta myös tuotteiden hinnat pysyisivät matalampina. Käytännössä sopimusten ulkopuolella pysyminen voi olla hankalaa tärkeiden kauppakumppanialueiden painostaessa niihin liittymiseen (Drahos 2002, 765–789).

Euroopan unioni on yksi voimakkaimmista talousalueista maailmassa ja siten myös monien valtioiden tärkein kauppakumppani (Meunier & Nicolaidis 2006, 906–925).

Siksi oikeudenmukainen järjestelmä olisi sellainen, jossa maltillinen suojaus pitäisi tuotteiden hinnat matalampina, jotta kaikkein heikoimmassa asemassa olevilla olisi mahdollisuus hankkia tarvitsemiansa hyödykkeitä. Euroopan unionin strategia ajaa kuitenkin ensisijaisesti eurooppalaisen kilpailukyvyn kasvua, eikä maltillista globaalia immateriaalioikeusjärjestelmää.

5.3 OIKEUKSIEN PUUTTEELLINEN SUOJAUS JA OIKEUDENMUKAISUUS

Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian (Euroopan komissio 2007b) mukaan immateriaalioikeuksien puutteellinen suojaus aiheuttaa kannustimien puutetta, EU:n kilpailukyvyn heikkenemistä sekä terveysriskejä ja ongelmia yleisen järjestyksen ylläpidossa. Aiemmissa alaluvuissa 5.1 ja 5.2 käsittelin Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian kannustimiin ja kilpailukyvyn ylläpitämiseen perustuvien oikeutusten suhdetta oikeudenmukaisuuteen. Immateriaalioikeuksien puutteellisen suojauksen haitoista keskeisimpänä Euroopan unionin julkaisuista nousi puutteellisen suojauksen uhat kansalaisten turvallisuudelle ja terveydelle sekä yleisen järjestyksen ylläpidolle.

Useiden lähteiden (Newton et al. 2002, 800–801; WHO 2010) mukaan kopioitujen lääkkeiden käyttöön liittyy vakavia terveysriskejä. Lääkkeiden valmistusta ja valmistusoloja on mahdotonta valvoa, koska toiminta on laitonta. Laittomuuden vuoksi lääkkeet valmistetaan usein epähygieenisissä olosuhteissa. Lisäksi ostaja ei voi olla varma ostaessaan kopiolääkettä, että se sisältää samat ainesosat kuin virallinen lääke. Kopiolääkkeen tuoteselosteeseen ei voi luottaa, koska kukaan ei ole valvomassa, että se todella sisältää tuoteselosteessa mainitut asiat. Lääke voi olla joko tehoton tai pahimmassa tapauksessa hengenvaarallinen. (Newton et al. 2002, 800–801; WHO 2010.)

Kopiotuotteiden tuotanto ja myynti on usein liitoksissa järjestäytyneeseen rikollisuuteen, mikä muodostaa turvallisuusuhan koko yhteiskunnalle (Mazzitelli 2007,

1074). Yleisen järjestyksen ylläpidolle järjestäytyneen rikollisuuden vallan kasvu on merkittävä uhka. Arviot kopiotuotteiden vuosittaisesta myyntiarvosta ovat merkittäviä summia, joten kopiomyynti on tehokas keino rahoittaa muutakin rikollista toimintaa. WHO:n mukaan erityisesti kehitysmaissa kopiolääkkeiden vuosittainen myynti on merkittävä osa maailman vuosittaisesta lääkemyynnistä. (WHO 2010.)

Sekä Euroopan unionin tasolla että globaalilla tasolla kaikkein heikoimpien kannalta tuotteiden halvat hinnat ovat merkittävä hyöty. Immateriaalioikeuksien puutteellinen suojaus tai oikeuksien rikkominen mahdollistaa tuotteiden valmistamisen halvemmalla ja myöskin myymään halvemmalla, jolloin kaikkein huonoimmassa asemassa olevilla on paremmat mahdollisuudet hankkia tuotteita. Halvat hinnat voivat kuitenkin tarkoittaa myös tuotteiden huonoa laatua ja rikollisen toiminnan rahoittamista.

Mahdollisesti halvempien hintojen varjopuolena on siten tuottajien aseman heikentymisen lisäksi terveyden tai yleisen järjestyksen ylläpidon ongelmat, jotka luultavasti vaikuttavat voimakkaimmin kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin. Kaikkein heikoimmassa asemassa olevat luultavasti ostavat muita toimijoita useammin esimerkiksi kopiolääkkeitä, koska ne ovat virallisia lääkkeitä halvempia. Siksi he ovat alttiimpia kopiolääkkeiden terveysriskeille. Myös yleisen järjestyksen ongelmat kohdistuvat voimakkaammin heikommassa asemassa oleviin, koska heillä ei ole yhtäläisiä mahdollisuuksia muun väestön kanssa suojautua järjestyshäiriöiltä.

Ongelma ei kuitenkaan aiheudu varsinaisesti immateriaalioikeuksien noudattamattomuudesta, vaan kopiotuotteiden puutteellisesta valvonnasta. Voidaan pohtia, lievenisivätkö käsitellyt ongelmat, jos tuotteiden kopiointi ei olisi rikollista vaan valvonnan alaista toimintaa. Mikäli tuotteiden kopiointi olisi sallittua, voitaisiin niiden tuottamista myös valvoa paremmin, jolloin terveydelle haitallisten tuotteiden määrä vähenisi. Siten on mahdotonta arvioida, onko oikeuksien puutteellinen suojaus vähemmän oikeudenmukaista kuin niiden tehokas suojaus.

5.4 TYÖN TEKIJÄN OIKEUDET JA OIKEUDENMUKAISUUS

Innovaatiotyön tai luovan työn tekijän oikeus hyödyntää työnsä tulosta omiin tarpeisiinsa on intuitiivisesti varsin helppo hyväksyä. Työn tekijä on sijoittanut aikaansa ja usein myös rahaansa kohteen luomiseen, joten on kohtuullista, että toimija saa hyötyä kohteesta. Työn tekijän oikeuksia työnsä kohteeseen korostetaan Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategiassa (Euroopan unionin virallinen lehti 2004) oikeudenmukaisen immateriaalioikeusjärjestelmän keskeisenä osana sekä tärkeänä tekijänä kannustimien luomisessa innovaatioiden tekemiseen. Työn tekijän oikeus työnsä tulokseen otetaan julkaisuissa annettuna. Oikeutta ei perustella, vaan se oletetaan oikeudenmukaiseksi, kuten lockelaiseen omistusoikeuskäsitykseen kuuluukin. Lockelaiseen ajatteluun liittyy yksityisomistuksen olettaminen lähtökohtaisesti oikeudenmukaiseksi, jonka varaan perustuu oikeudenmukainen toiminta. Aiemmin luvussa 2.3.2 esittelin tilanteen, jossa työn kautta syntyvän yksityisomistuksen oikeudenmukaisuuden olettaminen voi johtaa intuitiivisesti varsin epäoikeudenmukaiselta vaikuttavaan lopputulokseen. Oikeudenmukaisuuden kriteereitä ei tulisikaan vain ottaa annettuina, vaan ne tulisi altistaa rationaaliselle ja järjestelmälliselle arvioinnille.

Sen sijaan rawlsilaisen (1971) oikeudenmukaisuuskäsityksen mukaan työn tekijän saaman yksinoikeuden tulisi hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, jotta järjestelmä täyttää oikeudenmukaisuuden kriteerin. Koska kaikkein heikoimmassa asemassa olevat eivät oletetusti yleensä ole innovaatiotyön tekijöitä tai immateriaalisen omaisuuden omistajia, yksinoikeuden hyöty syntyy kaikkein heikoimmassa asemassa oleville pääasiassa kannustinvaikutuksen tuomien hyötyjen kautta. Kuten alaluvussa 5.1 totesin kannustimia käsitellessäni, on kannustimien toimivuus tilanteessa, jossa immateriaalioikeudet ovat kasautuneet, kyseenalaistettu viimeaikaisissa tutkimuksissa (esim. Lemley 2004b, 1031–1075). Lisäksi empiirisen aineiston perusteella vaikuttaisi siltä, että ainakin Euroopan patenttijärjestöön vuosittain jätetyistä patenttihakemuksista varsin suuri osa on keskittynyt suurille, kansainvälisille yrityksille (ks. luku 5.5).

Innovaatiotyön tai luovan työn tekijän rooli Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategiassa on kuitenkin pienempi kuin voisi kuvitella. Varsinaisen työn tekijän oikeuksien rinnalla on 2000-luvulla EU:n strategiassa painotettu enenevässä

määrin sijoitusten tärkeyttä ja sijoittajan oikeuksien merkitystä rohkaisussa innovaatioiden tekemiseen (ks. luku 4.2.2). Työn tekijä ei enää välttämättä ole immateriaalisen omaisuuden omistaja, vaan oikeudet voivat kuulua myös sijoittajalle, joka on rahoittanut kehitystyön joko varsinaisena sijoituksena tai palkanmaksajan ominaisuudessa.

Kannustinvaikutuksen heikentymisen ohella työn varsinaisen tekijän roolin heikentyminen muuttaa tarkasteltavan tilanteen luonnetta. Oikeudenmukaisuuden arviointi ei voikaan perustua ainoastaan työn tekijöiden yhteiskunnalle tuottaman hyödyn arviointiin, vaan ensisijaisesti pitää arvioida sijoittajien merkitystä EU:n immateriaalioikeusstrategiassa. Edistettävän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuus riippuu keksijöiden ja luovan työn tekijöiden ympärilleen tuottaman hyödyn lisäksi innovaatioiden rahoittajien tuottamasta hyödystä. Erityisesti pitää pohtia kaikkein heikoimmassa asemassa olevien saamaa hyötyä sijoittajien oikeuksien turvaamisesta.

5.5 SIJOITTAJAN OIKEUDET JA OIKEUDENMUKAISUUS

EU:n immateriaalioikeusstrategian (esim. Euroopan komissio 2005c) mukaan innovaatioiden keskeisenä mahdollistajana toimivat innovaatioiden työstämiseen tehdyt investoinnit, jotka mahdollistavat innovoijien työskentelyn. Innovoija voi itse toimia omana rahoittajanaan, mutta kuten aiemmin mainitsin, varsin usein innovointi tapahtuu jonkin ulkopuolisen sijoittajan varoilla. Silloin sijoittaja yleensä saa ainakin tietyn osan työn tuloksesta, ellei koko yksinoikeutta.

Käytännössä investoijan ei tarvitse olla yksilö, vaan myös yritys voi toimia sijoittajana. Yritys voi ensinnäkin investoida yrityksen ulkopuolisen toimijan innovaatiotoimintaan, jolloin erikseen sovittava osuus työn tuloksen omistuksesta tai tuotosta palaa takaisin sijoittajalle. Toinen tapa yrityksen sijoitustoiminnalle on sijoittaa työntekijänsä innovointiin maksamalla työntekijälle palkkaa ja tarjoamalla innovointiin ja kehitykseen tarvittavat työvälineet. Yritykset pidättävät usein oikeuden työntekijöidensä tekemään työhön, jolloin yritys saa koko yksinoikeuden innovaatioon. Suurten yritysten innovointiin keskittyvä työvoima voi olla hyvinkin suuri, mutta varsin usein työvoima

ei omista työnsä tulosta, vaan työn lopputuloksen omistaa nimenomaan työntekijän palkan maksava yritys. Työn valmistuttua yritys voi saada täyden omistusoikeuden työntekijän työn tulokseen, jolloin itse asiassa koko immateriaalisen omaisuuden yksinoikeus on sijoittajalla, eikä työn varsinaisella suorittajalla.

Euroopan unionin julkaisuissa käytetään lockelaista oikeuttamistapaa legitimoimaan immateriaalioikeuksien irrottamista omaksi itsenäiseksi kokonaisuudekseen. Oikeuttaminen tehdään kahdella tapaa. Ensinnäkin, alaluvuissa 4.2.1 ja 4.2.2 esittelin julkaisujen viittaukset omistusoikeuden haltijaan. Varsin usein julkaisuissa käytetään termiä oikeudenhaltija omistusoikeuden laillisesta haltijasta. Oikeudenhaltija voi periaatteessa olla mikä tahansa toimija, jolla on laillinen yksinoikeus kohteeseen. Se voi olla esimerkiksi yksityishenkilö, ihmisyhteisö tai yritys, jolloin oikeus ei ole rajoitettu ainoastaan työn varsinaiselle tekijälle.

Toinen tapa irrottaa immateriaalioikeus itsenäiseksi ja siirrettäväksi omistuksen muodoksi on lockelaisen oikeutuksen mahdollistama omaisuuden rajoitukseton siirto ja kasautuminen. Lockelaisen oikeutuksen mahdollistama omistuksen rajoitusten purkaminen voi johtaa omistuksen kasautumiseen harvoille toimijoille, jotka rahoittavat toimintaa. Omistuksen kohteet eivät ole enää riippuvaisia tekijöistään vaan itsenäisiä kokonaisuuksiaan, joihin on tekijän tai keksijän oikeuksien lisäksi liitettävissä minkä tahansa muun toimijan oikeuksia. Investoijan oikeus voi jopa ylittää keksinnön tekijän tai innovoijan oikeudet.

Lockelaisen legitimoititavan mukainen investointien painottaminen ja sijoittajien oikeuksien korostaminen EU:n immateriaalioikeusstrategiassa ja kasvustrategiassa liittyvät läheisesti immateriaalioikeuksien todellisuuteen. Immateriaalioikeudet ovat pitkälti yritysten eli sijoittajien omistuksessa. Merkittävä osa oikeuksista on myös keskittynyt pienelle määrälle suuria yrityksiä, joten näissä tapauksissa varsinaisen innovaation tekijän tai keksijän rooli on oikeuden omistuksessa pieni.

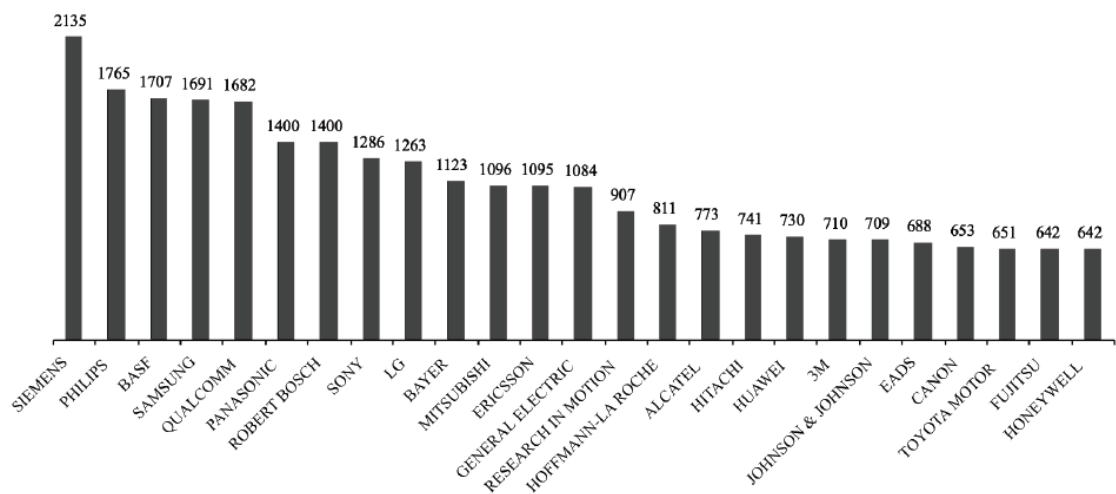
Taulukosta 1 nähdään, että vuonna 2010 Euroopan unionista irralliseen Euroopan patenttivirastoon (EPO) tulleet patenttihakemukset ovat vahvasti keskittyneet suurille yrityksille. Kaikista 150961 patenttihakemuksesta 27384 hakemusta on keskittynyt 25:lle eniten hakemuksia jättäneelle hakijalle. Määrä on noin 18 prosenttia kaikista

vuonna 2010 Euroopan patenttivirastoon tulleista patenttihakemuksista. Eniten hakemuksia oli tehnyt Siemens Oy, joka jätti 2135 patenttihakemusta Euroopan patenttivirastoon vuonna 2010.

Myös sata eniten hakemuksia jättänyttä hakijaa ovat vuonna 2010 yrityksiä (ks. Liite 2 ja 3). Joukossa ei ole yhtään yksityishenkilöä. Sadan eniten hakemuksia jättäneen yrityksen hakemusten yhteismäärä on 51436 hakemusta, mikä on noin kolmasosa kaikista vuonna 2010 jätetyistä hakemuksista. Sadannella sijalla on Olympus Oy, joka on jättänyt yhteensä 176 patenttihakemusta vuonna 2010. Suurimmat keskittymät immateriaalioikeuksia laajasti hyödyntävillä toimialoilla olivat digitaalisen kommunikaation toimialalla, jolla yhtä hakijaa kohden oli keskimäärin 8,99 hakemusta sekä telekommunikaation toimialalla, jolla yhtä hakijaa kohden oli keskimäärin 5,26 hakemusta. (EPO.)

Taulukko 2. Eurooppalaiset patenttihakemukset vuonna 2010. Top 25-
hakijat

Lähde: European Patent Office.

Patenttihakemusten keskittyminen suurille toimijoille viittaisi sijoittajien merkityksen kasvamiseen immateriaalioikeuksien omistuksessa. Vaikka patentin omistajana olisi innovointityön tekijän oma yritys (oikeushenkilöksi laskettava yritys), olisi patentin omistaja ja tuottojen saaja laillisesti joku muu kuin varsinaisen työn tekijä. Kolmasosa Euroopan patenttivirastoon vuonna 2010 tulleista patenttihakemuksista tuli yrityksiltä, joista suuri osa on globaaleja suuryrityksiä.

Jos immateriaalioikeuksien omistus keskittyy vahvasti sijoittajille, ei oikeuksien tarvetta voida enää perustella keksijän oikeuksilla, vaan oikeuttamisessa on siirryttävä yhä vahvemmin sijoittajan oikeuksilla legitimointiin. Silloin irrotetaan oikeudet keksijästään ja vahvistetaan sijoittaja oikeutta keksintöön yli työn tekijän oikeuden. Koska yritykset ovat merkittävä innovaatioihin sijoittava toimija, sijoittajan oikeuksien vahvistaminen ja oikeuttaminen johtaa yritysten oikeuksien vahvistumiseen. Voidaan perustellusti olettaa, että yrityksillä on keskimäärin enemmän resursseja sijoittaa innovaatioiden tekemiseen kuin yksityishenkilöillä. Investointien myötä immateriaalioikeudet keskittyvät vähitellen tietyille toimijoille.

Jos immateriaalioikeudet ovat vahvasti keskittyneet vain joillekin toimijoille, ei voida enää olla varmoja kannustinvaikutuksen toimivuudesta (Lemley 2004b, 1031–1075). Kannustinvaikutus perustuu ajatukseen siitä, että toimija huomaa jonkun toisen hyötynneen keksinnöstään ja siitä innoittuneena pyrkii itse samaan, ja useiden toimijoiden imitoimissa keksijää, syntyy uusia innovaatioita. Kun ainoastaan muutama yritys hallinnoi suurta osaa immateriaalioikeuksista, ei yksittäisellä innovoijalla ole enää imitointiin perustuvaa kannustinvaikutusta, koska yksittäisen keksijän ja innovatiivisen yrityksen resurssit eivät hyvin todennäköisesti ole verrattavissa.

Kun immateriaalioikeudet ovat keskittyneet ainoastaan joillekin toimijoille, ei niistä saatava hyöty myöskään leviä suoraan yhtä laajalle toimijajoukolle, kuin silloin, kun oikeuksien omistajat ovat yksittäisiä keksijöitä. Siten kaikkein heikoimmassa asemassa olevien toimijoiden saama hyöty vahvasti keskittyneestä immateriaalioikeuskannasta on luultavasti pienempi kuin vähemmän keskittyneestä kannasta. Siksi voidaan vahvasti epäillä lockelaisiin oikeutustapoihin perustuvan EU:n immateriaalioikeusstrategian oikeudenmukaisuutta.

6 LOPUKSI

Immateriaalioikeusstrategia oli olennainen osa Euroopan unionin kauppapoliittista strategiaa 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä. Samansuuntainen painotus vaikuttaisi jatkuvan myös vuosituhannen toisella vuosikymmenellä siirryttäessä Lissabonin strategiasta Eurooppa 2020 -strategiaan, joka käynnistyi vuosikymmenen vaihteessa. Euroopan unionin vaikutusvalta maailmanpoliittisissa neuvotteluissa on merkittävä, joten olisi tärkeää jatkossakin tutkia unionin pyrkimyksiä immateriaalioikeuksien kansainvälisen sääntelyjärjestelmän luomiseksi. Esittelen seuraavaksi tutkielmani keskeiset johtopäätökset sekä ehdotukseni jatkotutkimukseen.

6.1 KESKEISET JOHTOPÄÄTÖKSET

Euroopan unionin 2000-luvun immateriaalioikeusstrategiassa on käytetty kahta keskeistä oikeuttamistapaa, joilla immateriaalioikeuksien olemassaoloa ja immateriaalioikeusstrategiaa on legitimoitu: utilitaristista oikeutustapaa ja lockelaista oikeutustapaa. Tutkielman aineistona käyttämissäni 30:ssa Euroopan unionin julkilausumassa utilitaristinen oikeutustapa keräsi yhteensä 350 havaintoa, kun taas lockelainen oikeutustapa keräsi yhteensä 85 havaintoa.

Utilitaristinen oikeutustapa jakautuu kolmeen ryhmään: immateriaalioikeuksien kannustinvaikutusta korostavaan, immateriaalioikeuksien vaikutusta EU:n kilpailukykyyn painottavaan sekä immateriaalioikeuksien puutteen aiheuttamia haittoja korostavaan luokkaan. Kannustinvaikutusta korostavissa legitimoinneissa korostetaan pääasiassa immateriaalioikeuksien vaikutusta tiedon lisääntymiseen ja leviämiseen sekä innovaatioiden, tutkimuksen, kehityksen ja investointien lisääntymiseen. Euroopan unionin kilpailukykyyn perustuva utilitaristinen oikeutus keskittyy lähinnä esittelemään immateriaalioikeuksien positiivisia vaikutuksia EU:n kilpailukyvyllä nykytilanteessa, jossa EU:n taloudessa panostetaan innovaatioihin ja tietotalouteen. Pääasialliset immateriaalioikeuksien puutteiden aiheuttamat haitat ovat unionin julkilausumien mukaan puutteiden aiheuttamat riskit yksilöiden terveydelle ja turvallisuudelle,

kannustimien väheneminen, kilpailukyvyn lasku, taloudellisen kasvun vaarantuminen sekä työpaikkojen luomisen hidastuminen.

Lockelainen oikeutus jakautuu kahteen luokkaan: luovan työn tekijän tai innovointityön tekijän oikeuksia korostaviin oikeutuksiin sekä sijoittajan oikeuksia painottaviin oikeutuksiin. Työn tekijöiden oikeuksia painottavissa legitimoinneissa oikeudet esitetään itsestäänselvyyksinä, joiden oikeudenmukaisuuden lähtökohtia ei perustella. Työn tekijän oikeus työnsä kohteeseen oletetaan oikeudenmukaiseksi ja automaattisesti tekijälle kuuluvaksi. Lisäksi työn tekijän oikeuksia perustellaan utilitaristisella kannustinvaikutuksen tuottamalla hyödyllä, joka syntyy uusista innovaatioista. Sijoittajan oikeudet otetaan niin ikään annettuina. Investoijan oikeutta sijoituksensa tuottoon ei useissa tapauksissa perustella lainkaan, vaan se oletetaan oikeudenmukaiseksi. Joissakin tapauksissa myös sijoittajan oikeuksia perustellaan utilitaristisella kannustinvaikutuksella.

Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian viitekehyksen kuvailun lisäksi tutkielmani tarkoituksena oli arvioida EU:n omalla alueellaan ja globaalisti edistämän immateriaalioikeusjärjestelmän lähtökohtien oikeudenmukaisuutta. Järjestelmän keskeiset lähtökohdat oikeuttavat immateriaalioikeuksien olemassaoloa ja globaalia immateriaalioikeusjärjestelmää. Viisi oikeutusten alaluokkaa, joiden oikeudenmukaisuutta arvioin, olivat: kannustimilla oikeuttaminen, Euroopan unionin kilpailukyvyllä oikeuttaminen, oikeuksien puutteilla legitimointi, luovan työn tai innovaatiotyön tekijän oikeuksilla legitimointi sekä sijoittajan oikeuksilla legitimointi.

Arvioin oikeudenmukaisuutta Rawlsin (1971) määrittelemillä kriteereillä, joiden keskeisiä piirteitä ovat oikeudenmukaisen järjestelmän luominen sellaisista lähtökohdista, että vaikeivät järjestelmän osanottajat tietäisi ennalta omaa statustaan järjestelmässä, olisivat yksilöt valmiita joutumaansa osaan. Oikeudenmukaisen järjestelmän tulee hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia yksilöitä, kuitenkin siten, että kaikille yksilöille taataan mahdollisimman laaja vapaus.

Tarkastelin kaikkein heikoimpien asemaa kahdella tasolla: Euroopan unionin ja globaalilla tasolla. Molemmilla tasoilla määrittelin kaikkein heikoimmassa asemassa olevat yksilöt pääasiallisesti taloudellisilla mittareilla. Euroopan unionin tasolla

heikoimmassa asemassa ovat luultavasti yksilöt, jotka ovat täysin tulottomia tai poikkeuksellisen pienituloisia. Euroopan unionin alueella ei voida juurikaan puhua globaalista köyhyydestä, jonka rajan YK on määrittänyt alle dollarilla päivässä selviytymiseen. Todellinen köyhyys kohdistuu muille alueille maailmassa kuin Euroopan unionin alueelle, ja siksi globaalilla tasolla olenkin määritellyt kaikkein heikoimmassa asemassa olevat yksilöt YK:n köyhyysrajan mukaisesti.

Kannustimien tapauksessa oikeudenmukaisuutta pitää arvioida kannustinvaikutuksen toimivuuden kautta. Toimiiko immateriaalioikeuksiin liitetty kannustinvaikutus väitetyllä tavalla, eli hyödyttämällä kaikkia yksilöitä, myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevia? Kuten totesin alaluvussa 4.3.1, kannustinvaikutuksen epäilijät ovat kiinnittäneet huomiota taloudellisten innovointikannustimien lisäksi muihin kannustintekijöihin. Tutkimisen ilon ja keksintöjen tuoman arvostuksen ja statuksen arvioidaan vaikuttavan uusien keksintöjen syntyyn ja tiedon leviämiseen. Lisäksi immateriaalioikeuksien keskittymisen joillekin toimijoille on arvioitu vaikuttavan kannustinvaikutukseen heikentävästi. Myös kannustinvaikutuksen vahvuutta tulisi pyrkiä arvioimaan. Mikäli taloudellinen kannustin on sama, jos mahdollinen tuotto on 10 000 euroa tai 100 000 euroa, olisi jonkinlainen keksintöjen palkkiojärjestelmä oikeudenmukaisempi kuin rajoitukseton tuottojärjestelmä, koska yhteisön kokema haitta olisi luultavasti pienempi. Voidaankin todeta, että mikäli kannustinvaikutus ei toimi oletetulla tavalla, ei voida myöskään olettaa siihen nojautuvan järjestelmän olevan oikeudenmukainen.

Eurooppalaisen kilpailukyvyn edistäminen immateriaalioikeusjärjestelmällä on keskeinen tavoite koko EU:n kauppapoliittisen strategian kannalta. Sen oikeudenmukaisuutta arvioitaessa on mielenkiintoista vertailla eri tasojen oikeudenmukaisuutta. Euroopan unionin tasolla kilpailukyvyn parantaminen luultavasti hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, mutta globaalilla tasolla voidaan pohtia, tapahtuuko EU:n kilpailukyvyn parantaminen globaalisti kaikkein heikoimmassa asemassa olevien kustannuksella. Globaalisti kaikkein heikoimmassa asemassa olevat kärsivät mahdollisesta hintojen noususta ja esimerkiksi rinnakkaislääkkeiden saatavuuden heikentymisestä. Nämä puolestaan ovat usein esitettyjä negatiivisia vaikutuksia immateriaalioikeuksien luomisesta, joka tehdään EU:n kilpailukyvyn suojaamiseksi.

Immateriaalioikeuksien puutteen aiheuttamia haittoja käsittelin lähinnä yksilöiden terveyteen ja yleisen järjestyksen ylläpitoon liittyvien riskien kautta, koska muut keskeiset puutteiden yhteydessä esitetyt haitat olivat lähinnä samoja, joita julkaisuissa esitettiin myös immateriaalioikeuksien etuina. Terveysriskien ja yleisen järjestyksen ylläpitoon liittyvien riskien tapauksessa immateriaalioikeudet vaikuttaisivat hyödyttävän kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, eli ovat siltä osin oikeudenmukaisia. Sekä Euroopan unionin tasolla että globaalilla tasolla taloudellisesti kaikkein heikoimmassa asemassa olevilla on luonnollisesti vähiten rahaa käytettävissään elintärkeisiin hyödykkeisiin, kuten lääkkeisiin. Pitää kuitenkin huomioida vaihtoehtoinen tilanne, jossa esimerkiksi lääkkeiden kopiointi ei olisi rikollista ja sitä valvottaisiin samalla tavalla kuin muutakin lääketuotantoa. Silloin useat kopioihin liittyvät terveys- ja turvallisuusriskit muuttuisivat epäolennaisiksi, koska niiden valmistusta ja jakelua valvottaisiin samalla tavoin kuin alkuperäisten tuotteiden valmistusta ja jakelua tällä hetkellä.

Luovan työn ja innovointityön tekijän oikeuksien suojaamiseen perustuvat immateriaalioikeuksien legitimoinnit ovat perinteisesti varsin käytettyjä perusteluja immateriaalioikeuksien tarpeen oikeuttamisessa. Työn tekijän oikeuksien suojaamisen oikeudenmukaisuutta tulee myös arvioida suojaamisen vaikutusten perusteella. Työn tekijän oikeuksien suojaaminen ei välttämättä hyödytä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia, mikäli kannustinvaikutus ei toimi, koska uusien innovaatioiden kautta syntyvät yksilöiden uudet valintamahdollisuudet ja saatavilla olevat uudet hyödykkeet hyödyttävät kaikkein heikoimmassa asemassa olevia pääasiallisesti juuri kannustinvaikutuksen hyötyjen kautta. Jos kannustinvaikutus ei toimi, ei työn tekijän oikeuksien turvaaminen ole osa oikeudenmukaista immateriaalioikeusjärjestelmää.

Lisäksi sijoittajan oikeuksien korostuminen vie osan työn tekijän oikeuksien turvaamisen tehosta. Jos oikeudet siirtyvät työn varsinaiselta tekijältä sijoittajalle, ei työn tekijän oikeuksien suojelulla välttämättä saavuteta oikeudenmukaista lopputulosta, vaikka kannustinvaikutus periaatteessa toimisikin tehokkaasti, koska oikeuksien keskittyminen keksintöjen rahoittajille irrottaisi oikeudet työn tekijästä irrallisiksi.

Immateriaaliomaisuuden kehittämiseen sijoittava yksilö tai muu toimija on kerännyt omaisuutta yli omien perustarpeidensa, jolloin ylimääräinen omaisuus on sijoitettavissa muiden toimijoiden innovointityöhön. Mahdollisen tuottoisan sijoituksen ansiosta sijoittajan on mahdollista kartuttaa omaisuuttaan ja halutessaan sijoittaa yhä uusiin kohteisiin. Immateriaalioikeuksien tapauksessa osa oikeuksista on keskittynyt tietyille suurille toimijoille, jotka sijoittavat työntekijöidensä työhön ja saavat sitä kautta oikeuden työntekijöidensä mahdollisiin innovaatioihin. Oikeuksien keskittyminen sijoittajille voi kuitenkin heikentää immateriaalioikeusjärjestelmän kannustinvaikutusta. Voidaankin kyseenalaistaa Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian oikeudenmukaisuus, koska strategiassa painotetaan varsin paljon sijoittajien oikeuksia oikeudenmukaisen ja tehokkaan immateriaalioikeusjärjestelmän perustana.

Kokonaisuutena tarkasteltuna Euroopan unionin globaalisti edistämä immateriaalioikeusjärjestelmä ei ole rawlsilaisten kriteereiden kautta tarkasteltuna oikeudenmukainen, koska järjestelmä tähtää lähinnä Euroopan unionin alueen kilpailukyvyn parantamiseen ja säilyttämiseen sekä nojaa tutkielmassa kyseenalaistettuihin oletuksiin immateriaalioikeuksien luomasta kannustinvaikutuksen rajattomasta vaikutuksesta. Järjestelmä ei suoraan hyödytä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia toimijoita, joten se ei ole rawlsilaisilla kriteereillä arvioituna oikeudenmukainen.

6.2 JATKOTUTKIMUKSEN TARVE

Tutkielmani on pintaraapaisu Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategiaan ja sen oikeudenmukaisuuteen. Tutkielmani heikkous onkin sen kykenemättömyys tuottaa perustavanlaatuisia johtopäätöksiä Euroopan unionin immateriaalioikeusstrategian oikeudenmukaisuudesta. Heikkous johtuu osittain myös pro gradu -tutkielman suppeasta luonteesta. Tutkielmani tuo uuden näkökulman immateriaalioikeuskeskusteluun ja työni yhdistää perinteiset immateriaalioikeuksien oikeutustavat empiirisen todellisuuden tarkasteluun, mistä nouseekin useita kiinnostavia jatkotutkimusaiheita laajempaa tutkimustyötä varten. Lisäksi työni kyseenalaistaa Euroopan unionin julkilausumissa oikeutetun ja kauppapolitiikassaan edistämän immateriaalioikeusjärjestelmän oikeudenmukaisuuden.

Mielestäni kaikkein kipeimmin jatkotutkimusta kaipaava aihe liittyy kyseenalaistamaani immateriaalioikeuksien kannustinvaikutukseen. Oikeudenmukaisen globaalin immateriaalioikeusjärjestelmän kehittäminen vaatisi ehdottomasti tuekseen tutkimusta immateriaalioikeuksiin liitetystä kannustinvaikutuksen vahvuudesta. Minkä verran kannustinvaikutus vaikuttaa innovaatioiden syntymiseen nykytilanteessa, jossa varsin suuri osa tutkimuksesta ja kehityksestä tehdään keskitetysti suurten yritysten rahoittamina, jolloin myöskään oikeudet eivät usein päädy varsinaisen työn tekijän hallintaan vaan tutkimuksen rahoittajan haltuun? Olisiko mahdollista luoda järjestelmä, jossa uusi innovaatioita syntyisi ja tieto liikkuisi tehokkaasti, mutta innovaatiot olisivat mahdollisimman monien saatavilla ja hyödyttäisivät myös kaikkein heikoimmassa asemassa olevia nykyistä enemmän?

AINEISTO

(1) Euroopan komissio 2000. *The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe. Contribution of the European Commission to the Special European Council in Lisbon, 23–24th March 2000.* http://europa.eu.int/growthandjobs/pdf/lisbon_en.pdf. Viitattu 20.10.2011.

(2) Eurooppa-neuvosto 2000. *Presidency Conclusions: Lisbon European Council, 23 and 24 March 2000.* http://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm. Viitattu 24.10.2011.

(3) Euroopan yhteisö 2000. *Implementation of Article 23.4 of the TRIPs Agreement Relating to the Establishment of a Multilateral System of Notification and Registration of Geographical Indications. Communication from the European Communities and Their Member States.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/july/tradoc_113496.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(4) Euroopan komissio 2003a. *Why Do Geographical Indications Matter to Us?*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/october/tradoc_113900.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(5) Euroopan komissio 2003b. *Communication from the European Communities and Their Member States to the TRIPs Council. Reflection Paper on Transfer of Technology and to Developing and Least Developed Countries.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/april/tradoc_111144.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(6) Euroopan unionin virallinen lehti 2003. *Council Regulation (EC) No 1383/2003 of 22 July 2003, Concerning Customs Action Against Goods Suspected of Infringing Certain Intellectual Property Rights and the Measures to Be Taken Against Goods Found to Have Infringed Such Rights.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/july/tradoc_117826.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(7) Euroopan komissio 2004a. *TRIPs – Ten Years Later. Presentation by Paul Vandoren, International Conference on the 10th Anniversary of the WTO TRIPs Agreement 23.–24.06.2006.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/july/tradoc_117936.1%20Vandoren.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(8) Euroopan komissio 2004b. *TRIPs – Ten Years Later. Conclusions by Pascal Lamy, International Conference on the 10th Anniversary of the WTO TRIPs Agreement 23.–24.06.2006.* http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/june/tradoc_117787.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(9) Euroopan komissio 2004c. *TRIPs – Ten Years Later. Speech by Pascal Lamy, International Conference on the 10th Anniversary of the WTO TRIPs Agreement 23.–24.06.2006.* http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/june/tradoc_117771.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(10) Euroopan komissio 2004d. *TRIPs – Ten Years Later. Speech by Mogens Peter Carl, Director General DG Trade, International Conference on the 10th Anniversary of the WTO TRIPs Agreement 23.–24.06.2006.*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2004/june/tradoc_117772.pdf. Viitattu 7.2.2012.

(11) Euroopan unionin virallinen lehti 2004. *Oikaistaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta.* L 195: 16–25. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:195:0016:0025:FI:PDF>.

Viitattu 24.10.2011.

(12) Euroopan komissio 2005a. *Commission Staff Working Document in Support of the Report from the Commission to the Spring European Council, 22–23 March 2005, on the Lisbon Strategy of Economic, Social and Environmental Renewal.*

http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/SEC2005_160_en.pdf. Viitattu 24.10.2011.

(13) Euroopan komissio 2005b. *Strategy for the Enforcement of Intellectual Property Rights in Third Countries.*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/april/tradoc_122636.pdf. Viitattu 24.10.2011.

(14) Euroopan komissio 2005c. *Communication to the Spring European Council. Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy.*

http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/COM2005_024_en.pdf. Viitattu 24.10.2011.

(15) Euroopan komissio 2006a. *Communication from the Commission to the Spring European Council Implementing the Renewed Lisbon Strategy for Growth and Jobs. A Year of Delivery.*

http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/1206_annual_report_en.pdf. Viitattu 24.10.2011.

(16) Euroopan komissio 2006b. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Putting Knowledge into Practice: A Broad-based Innovation Strategy for the EU.* <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0502:FIN:EN:PDF>.

Viitattu 24.10.2011.

(17) Euroopan komissio 2006c. *Global Europe – Competing in the World. A Contribution to the EU's Growth and Jobs Strategy.*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130376.pdf. Viitattu 12.8.2011.

(18) Euroopan komissio 2006d. *The Trade in Ideas in the Global Economy. Speech by Peter Mandelson at the Global Media Conference, 20.10.2006.*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130851.pdf. Viitattu 7.2.2012.

- (19) Euroopan komissio 2006e. *EU Business Survey Identifies Target Countries in Fight Against Counterfeiting. Press Release, 5.10.2006.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/october/tradoc_130440.pdf. Viitattu 7.2.2012.
- (20) Euroopan komissio 2007a. *European Commission Launches New Handbook on Geographical Indications. Press Release 27.6.2007.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/june/tradoc_135122.pdf. Viitattu 7.2.2012.
- (21) Euroopan komissio 2007b. *Anti-Counterfeiting Trade Agreement. Fact Sheet.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/october/tradoc_136516.pdf. Viitattu 7.2.2012.
- (22) Euroopan komissio 2007c. *European Commission Seeks Mandate to Negotiate Major New International Anti-Counterfeiting Pact. Press Release, 23.10.2007.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2007/october/tradoc_136517.pdf. Viitattu 7.2.2012.
- (23) Euroopan komissio 2007d. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Proposal for a Community Lisbon Programme 2008–2010.*
http://ec.europa.eu/archives/growthandjobs/pdf/european-dimension-200712-annual-progress-report/200712-annual-report-community-programme_en.pdf. Viitattu 24.10.2011.
- (24) Euroopan komissio 2008. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council and the European Economic and Social Committee. An Industrial Property Rights Strategy for Europe.*
http://ec.europa.eu/internal_market/indprop/docs/rights/communication_en.pdf. Viitattu 10.8.2011.
- (25) Euroopan komissio 2009a. *The Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA). Fact Sheet.* http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/january/tradoc_142039.pdf. Viitattu 7.2.2012.
- (26) Euroopan komissio 2009b. *Intellectual Property. Positive Aspects of IP Rights.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2009/january/tradoc_142108.pdf. Viitattu 28.10.2011.
- (27) Euroopan komissio 2010a. *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth.* http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm. Viitattu 26.10.2011.
- (28) Euroopan komissio 2010b. *Trade, Growth and World Affairs. Trade Policy as a Core Component of the EU's 2020 Strategy.*
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146955.pdf. Viitattu 25.10.2011.
- (29) Euroopan komissio 2010c. *Commission Staff Working Document. Trade as a Driver of Prosperity.*

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/november/tradoc_146940.pdf. Viitattu 25.10.2011.

(30) Euroopan komissio 2011. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A Single Market for Intellectual Property Rights. Boosting Creativity and Innovation to Provide Economic Growth, High Quality Jobs and First Class Products and Services in Europe.*

http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/ipr_strategy/COM_2011_287_en.pdf. Viitattu 24.10.2011.

Euroopan Patenttivistä (EPO) 2011. *European Patents and Patent Applications – 2010 Statistics*. <http://www.epo.org/about-us/statistics.html>. Viitattu 26.10.2011.

Anti-Counterfeiting Trade Agreement.

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2011/may/tradoc_147937.pdf. Viitattu 26.10.2011.

Kok, Wim; Bausch, Romain; FitzGerald, Niall; Gutiérrez Vegara, Antonio; Hutton, Will; Idrac, Anne-Marie; Lundby-Wedin, Wanja; Mirow, Thomas; Moldan, Bedrich; Paganetto, Luigi; Rosati, Dariusz; Sundbäck, Veli & Verzetnitch, Friedrich 2004. *Facing the Challenge. The Lisbon Strategy for Growth and Employment. Report from the High Level Group chaired by Wim Kok.*

http://ec.europa.eu/research/evaluations/pdf/archive/fp6-evidence-base/evaluation_studies_and_reports/evaluation_studies_and_reports_2004/the_lisbon_strategy_for_growth_and_employment_report_from_the_high_level_group.pdf. Viitattu 24.10.2011.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti 1994. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.

Barton, John H. 2000. The Economics of TRIPS: International Trade in Information-intensive Products. *George Washington International Law Review*, 33: 473–501.

Baylis, John & Smith, Steve 2006. *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*. Oxford: Oxford University.

Becker, Lawrence C. 1977. *Property Rights: Philosophic Foundations*. London: Routledge.

Bentham, Jeremy 2005[1789]. *The Collected Works of Jeremy Bentham: An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*. Toimittaneet: Burns, J. H. & Hart, H. L. A. Oxford: Oxford University.

Boldrin, Michele & Levine, David 2002. The Case Against Intellectual Property. *The American Economic Review*, 92(2): 209–212.

Bourdieu, Pierre 1977. *Outline of a Theory of Practice*. Kääntänyt: Nice, Richard. Cambridge: Cambridge University.

Boyle, James 2008. *The Public Domain. Enclosing the Commons of the Mind*. New Haven: Yale University.

Braithwaite, John & Drahos, Peter 2000. *Global Business Regulation*. Cambridge: Cambridge University.

Bretherton, Charlotte & Vogler, John 1999. *The European Union as a Global Actor*. London: Routledge.

Correa, Carlos M. 2000. *Intellectual Property Rights, the WTO and Developing Countries: The TRIPS Agreement and Policy Options*. New York: Zed Books.

Correa, Carlos M. 2004. Bilateralism in Intellectual Property: Defeating the WTO System for Access to Medicines. *Case Western Reserve Journal of International Law*, 36: 79–94.

Drahos, Peter 1996. *A Philosophy of Intellectual Property*. Hants: Dartmouth.

Drahos, Peter & Braithwaite, John 2000. *Global Business Regulation*. Cambridge: Cambridge University.

Drahos, Peter & Braithwaite, John 2002. *Information Feudalism: Who Owns the Knowledge Economy?* London: Earthscan.

Drahos, Peter 2002. Developing Countries and International Intellectual Property Standard Setting. *The Journal of World Intellectual Property*, 5(5): 765–789.

- Drahos, Peter 2005. BITS and BIPs. Bilateralism in Intellectual Property. *The Journal of World Intellectual Property*, 4(6): 791–808.
- Dutfield, G. 2000. The Public and Private Domains. Intellectual Property Rights in Traditional Knowledge. *Science Communication*, 21(3): 274–295.
- Elgström, Ole 2007. Outsider's Perceptions of the European Union in International Trade Negotiations. *Journal of Common Market Studies*, 45(4): 949–967.
- El-Said, Mohammed 2005. The Road from TRIPS-Minus, to TRIPS, to TRIPS-Plus. Implications of IPRs for the Arab World. *The Journal of World Intellectual Property*, 8(1): 53–65.
- Gould, David M. & Gruben, William C. 1996. The Role of Intellectual Property in Economic Growth. *Journal of Development Economics*, 48: 323–350.
- Hardin, Garrett 1968. The Tragedy of the Commons. *Science*, 162: 1243–1248.
- Harrelson, John A. 2001. TRIPS, Pharmaceutical Patents, and the HIV/AIDS Crisis: Finding the Proper Balance Between Intellectual Property Rights and Compassion. *Widener Law Symposium Journal*, 7: 175–202.
- Harris, Jim W. 1996. *Property and Justice*. New York: Oxford University.
- Hettinger, Edwin C. 1989. Justifying Intellectual Property. *Philosophy & Public Affairs*, 18(1): 31–52.
- Hix, Simon 2005. *The Political System of the European Union*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hughes, Justin 1988. The Philosophy of Intellectual Property. *Georgetown Law Journal*, 77: 287–365.
- Kangas, Risto 2001. *Yhteiskunta: Tutkielma yhteiskunnasta, yhteiskunnan käsitteestä ja sosiologiasta*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Laski, Harold J. 1962[1936]. *The Rise of European Liberalism: An Essay in Interpretation*. London: Unwin Books.
- Lemley, Mark 2004a. Ex Ante versus Ex Post Justifications for Intellectual Property. *University of Chicago Law Review*, 71: 129–149.
- Lemley, Mark 2004b. Property, Intellectual Property, and Free Riding. *Texas Law Review*, 83: 1031–1075.
- Leppämäki, Laura 2006a. *Tekijänoikeuden oikeuttaminen*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- Leppämäki, Laura 2006b. Public domain eli tekijänoikeudesta vapaa alue. Teoksessa: Karo, Marko; Lavapuro, Juha & Mylly, Tuomas (toim.) *Tekemisen vapaus. Tekijänoikeus luovuuden rajoittajana ja mahdollistajana*. Helsinki: Gaudeamus.
- Locke, John 1997[1690]. *The Second Treatise of Government*. Toimittanut: Peardon, Thomas P. New Jersey: Prentice-Hall.
- Macdonald, Stuart 2002. Exploring the Hidden Costs of Patents. Teoksessa: Drahos, Peter & Mayne, Ruth (toim.) *Global Intellectual Property Rights. Knowledge, Access and Development*, s. 13–39. New York: Palgrave Macmillan.
- Macpherson, Crawford B. 1962. *The Political Theory of Possessive Individualism: Hobbes to Locke*. Oxford: Oxford University.
- Maskus, Keith E. & Reichman, Jerome H. 2004. The Globalization of Private Knowledge Goods and the Privatization of Global Public Goods. *Journal of International Economic Law*, 7(2): 279–320.
- May, Christopher 1998. Thinking, Bying, Selling: Intellectual Property Rights in Political Economy. *New Political Economy*, 3(1): 59–78.
- May, Christopher 2006. The Denial of History: Reification, Intellectual Property Rights and the Lessons of the Past. *Capital & Class*, 30: 33–56.
- May, Christopher & Sell, Susan K. 2006. *Intellectual Property Rights: A Critical History*. London: Lynne Rienner.
- May, Christopher 2007. The Hypocrisy of Forgetfulness: The Contemporary Significance of Early Innovations in Intellectual Property. *Review of International Political Economy*, 14(1): 1–25.
- May, Christopher 2010. *The Global Political Economy of Intellectual Property Rights. The New Enclosures*. Toinen painos. London: Routledge.
- Mazzitelli, Antonio L. 2007. Transnational Organized Crime in West Africa: the Additional Challenge. *International Affairs*, 83(6): 1071–1090.
- Meunier, Sophie & Nicolaïdis, Kalypso 2006. The European Union as a Conflicted Trade Power. *Journal of European Public Policy*, 13(6): 906–925.
- Meunier, Sophie 2007. Managing Globalization? The EU in International Trade Negotiations. *Journal of Common Market Studies*, 45(4): 905–926.
- Mill, John Stuart 1962[1861]. *Utilitarianism*. Toimittanut: Warnock, Mary. London: Fount Paperbacks.
- Newton, Paul N.; White, Nicholas J.; Rozendaal, Jan A.; Green, Michael D. 2002. Murder by Fake Drugs. Time for International Action. *British Medical Journal*, 324(7341): 800–801.

- North, Douglas C. 1990. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University.
- Nozick, Robert 1974. *Anarchy, State and Utopia*. Oxford: Blackwell.
- Nurmi, Hannu 2006. *Models of Political Economy*. London: Routledge.
- Olson, Mancur 1965. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Cambridge: Harvard University.
- Ostrom, Elinor 1990. *Governing the Commons. The Evolution of Institutions for Collective Action*. Cambridge: Cambridge University.
- Park, Walter G. & Ginarte, Juan Carlos 1997. Intellectual Property Rights and Economic Growth. *Contemporary Economic Policy*, XV: 51–61.
- Pierson, Paul 2004. *Politics in Time. History, Institutions, and Social Analysis*. Princeton: Princeton University.
- Pretorius, Willem 2002. TRIPS and Developing Countries: How Level is the Playing Field? Teoksessa: Drahos, Peter & Mayne, Ruth (toim.) *Global Intellectual Property Rights. Knowledge, Access and Development*, s. 183–197. New York: Palgrave Macmillan.
- Proudhon, Pierre-Joseph 2008[1840]. *What is Property? An Inquiry into the Principle of Right and of Government*. Forgotten Books.
- Rawls, John 2005[1971]. *A Theory of Justice*. Cambridge: Harvard University.
- Richards, Donald 2002. The Ideology of Intellectual Property Rights in the International Economy. *Review of Social Economy*, 60(4): 521–541.
- Ryan, Alan 1984. *Property and Political Theory*. Oxford: Basil Blackwell.
- Sbragia, Algerta 2010. The EU, the US, and Trade Policy: Competitive Interdependence in the Management of Globalization. *Journal of European Public Policy*, 17(3): 368–382.
- Sell, Susan K. & Prakash, Aseem 2004. Using Ideas Strategically: The Contest Between Business and NGO Networks in Intellectual Property Rights. *International Studies Quarterly*, 48: 143–175.
- Sewell, William H. 1996. Three Temporalities: Toward an Eventful Sociology. Teoksessa: McDonald, Terrance (toim.) *The Historic Turn in the Human Sciences*, s. 245–280. Ann Arbor: University of Michigan.
- Shavell, Steven & van Ypersele, Tanguy 2001. Rewards versus Intellectual Property Rights. *Journal of Law and Economics*, XLIV: 525–547.

Skinner, Quentin 1996. *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes*. Cambridge: Cambridge University.

Stephen, Leslie 1876. *The History of English Thought in the Eighteenth Century*.

Tawney, Richard H. 1926. *Religion and the Rise of Capitalism*.

Thurrow, Lester C. 1997. Needed: A New System of Intellectual Property Rights. *Harvard Business Review*, syyskuu-lokakuu: 94–103.

Tuomala, Matti 2009. *Julkistalous*. Helsinki: Gaudeamus.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2002. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki.

Vaughan, C. E. 1960. *Studies in the History of Political Philosophy Before and After Rousseau*. Manchester: Russell & Russell.

Waldron, Jeremy 1988. *The Right to Private Property*. Oxford: Oxford University.

Wendt, Alexander 1999. *Social Theory of International Relations*. Cambridge: Cambridge University.

Young, Alasdair R. & Peterson, John 2006. The EU and the New Trade Politics. *Journal of European Public Policy*, 13(6): 795–814.

Yu, Peter K. 2009. The Global Intellectual Property Order and its Undetermined Future. *World Intellectual Property Organization Journal*, 1: 1–15.

Internet-lähteet:

Euroopan komission kauppapoliittinen kotisivu. <http://ec.europa.eu/trade/>. Viitattu 6.9.2011.

Finlex 1967. *Laki oikeudesta työntekijän tekemiin keksintöihin 29.12.1967/656*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1967/19670656>. Viitattu 13.12.2011.

Finlex 1967. *Patenttilaki 15.12.1967/550*. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1967/19670550>. Viitattu 12.12.2011.

Maailman henkisen omaisuuden järjestö (WIPO) 2011a. *IP Facts and Figures 2011*. http://www.wipo.int/export/sites/www/ipstats/en/statistics/patents/pdf/wipo_pub_943_2011.pdf. Viitattu 12.12.2011.

Maailman henkisen omaisuuden järjestö (WIPO) 2011b. *World Intellectual Property Indicators – 2011 Edition*. <http://www.wipo.int/ipstats/en/wipi/index.html>. Viitattu 31.3.2012.

Maailman kauppajärjestön kotisivu (WTO). <http://www.wto.org/>. Viitattu 9.4.2012.

Maailman kauppajärjestö (WTO) 2001. *TRIPS and Public Health*. http://www.wto.org/english/thewto_e/minist_e/min01_e/mindecl_trips_e.htm. Viitattu 25.9.2011.

Maailman terveysjärjestö (WHO) 2010. *Medicines: Spurious/Falsely-labelled/Falsified/Counterfeit (SFFC) Medicines*. <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs275/en/index.html>. Viitattu 9.4.2012.

Mansfield, Edwin 1994. *Intellectual Property Protection, Foreign Direct Investment, and Technology Transfer*. International Finance Corporation Discussion Paper No. 19. Washington D.C.: Maailmanpankki. <http://www.bvindicopi.gob.pe/colec/emansfield2.pdf>. Viitattu 14.2.2011.

Somersalo, Susanne 2011. Yhdysvaltain patenttilaki uudistuu. *IPRInfo*: 5(2011). http://www.iprinfo.com/lehti?action=articleDetails&a_id=923&id=56. Viitattu 29.3.2012.

Valtiosopimus Maailman henkisen omaisuuden järjestön perustavan yleissopimuksen voimaansaattamiseksi. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700035>. Viitattu 23.8.2011.

Yhdistyneet Kansakunnat (YK). Vuosituhattulistuksen kotisivu. *Millennium Development Goals*. <http://www.un.org/millenniumgoals/>. Viitattu 31.3.2012.

Yhdistyneet Kansakunnat (YK) 2010. *The Millennium Development Goals. Report 2010*. <http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG%20Report%202010%20En%20r15%20-low%20res%2020100615%20-.pdf#page=8>. Viitattu 31.3.2012.

LIITTEET

Liite 1. Oikeutustapojen esiintymismäärät aineistossa vuosina 2000–2011

Dokumentti	Utilitaristinen oikeutus (n)	Lockelainen oikeutus (n)
(1) 2000	5	0
(2) 2000	5	2
(3) 2000	1	0
(4) 2003	15	2
(5) 2003	15	1
(6) 2003	1	2
(7) 2004	7	3
(8) 2004	2	0
(9) 2004	17	3
(10) 2004	12	3
(11) 2004	10	6
(12) 2005	5	1
(13) 2005	33	9
(14) 2005	10	2
(15) 2006	2	0
(16) 2006	5	2
(17) 2006	10	3
(18) 2006	7	2
(19) 2006	2	0
(20) 2007	5	1
(21) 2007	1	0
(22) 2007	2	0
(23) 2007	10	4
(24) 2008	44	9
(25) 2009	6	0
(26) 2009	8	1
(27) 2010	9	1
(28) 2010	6	0
(29) 2010	15	6
(30) 2011	80	22
Yhteensä	350	85

(1) Euroopan komissio 2000. *The Lisbon European Council – An Agenda of Economic and Social Renewal for Europe.*

(2) Eurooppa-neuvosto 2000. *Presidency Conclusions: Lisbon European Council.*

(3) Euroopan yhteisö 2000. *Implementation of Article 23.4 of the TRIPs Agreement Relating to the Establishment of a Multilateral System of Notification and Registration of Geographical Indications.*

(4) Euroopan komissio 2003a. *Why Do Geographical Indications Matter to Us?*

(5) Euroopan komissio 2003b. *Reflection Paper on Transfer of Technology and to Developing and Least Developed Countries.*

(6) Euroopan unionin virallinen lehti 2003. *Council Regulation (EC) No 1383/2003 of 22 July 2003, Concerning Customs Action Against Goods Suspected of Infringing*

Certain Intellectual Property Rights and the Measures to Be Taken Against Goods Found to Have Infringed Such Rights.

(7) Euroopan komissio 2004a. *TRIPs – Ten Years Later. Presentation by Paul Vandoren.*

(8) Euroopan komissio 2004b. *TRIPs – Ten Years Later. Conclusions by Pascal Lamy.*

(9) Euroopan komissio 2004c. *TRIPs – Ten Years Later. Speech by Pascal Lamy.*

(10) Euroopan komissio 2004d. *TRIPs – Ten Years Later. Speech by Mogens Peter Carl, Director General DG Trade.*

(11) Euroopan unionin virallinen lehti 2004. *Oikaistaan Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2004/48/EY, annettu 29 päivänä huhtikuuta 2004, teollis- ja tekijänoikeuksien noudattamisen varmistamisesta.*

(12) Euroopan komissio 2005a. *On the Lisbon Strategy of Economic, Social and Environmental Renewal.*

(13) Euroopan komissio 2005b. *Strategy for the Enforcement of Intellectual Property Rights in Third Countries.*

(14) Euroopan komissio 2005c. *Working Together for Growth and Jobs. A New Start for the Lisbon Strategy.*

(15) Euroopan komissio 2006a. *Implementing the Renewed Lisbon Strategy for Growth and Jobs. A Year of Delivery.*

(16) Euroopan komissio 2006b. *Putting Knowledge into Practice: A Broad-based Innovation Strategy for the EU.*

(17) Euroopan komissio 2006c. *Global Europe – Competing in the World.*

(18) Euroopan komissio 2006d. *The Trade in Ideas in the Global Economy. Speech by Peter Mandelson.*

(19) Euroopan komissio 2006e. *EU Business Survey Identifies Target Countries in Fight Against Counterfeiting.*

(20) Euroopan komissio 2007a. *European Commission Launches New Handbook on Geographical Indications.*

(21) Euroopan komissio 2007b. *Anti-Counterfeiting Trade Agreement.*

(22) Euroopan komissio 2007c. *European Commission Seeks Mandate to Negotiate Major New International Anti-Counterfeiting Pact.*

(23) Euroopan komissio 2007d. *Proposal for a Community Lisbon Programme 2008–2010.*

(24) Euroopan komissio 2008. *An Industrial Property Rights Strategy for Europe.*

(25) Euroopan komissio 2009a. *The Anti-Counterfeiting Trade Agreement (ACTA).*

(26) Euroopan komissio 2009b. *Intellectual Property. Positive Aspects of IP Rights.*

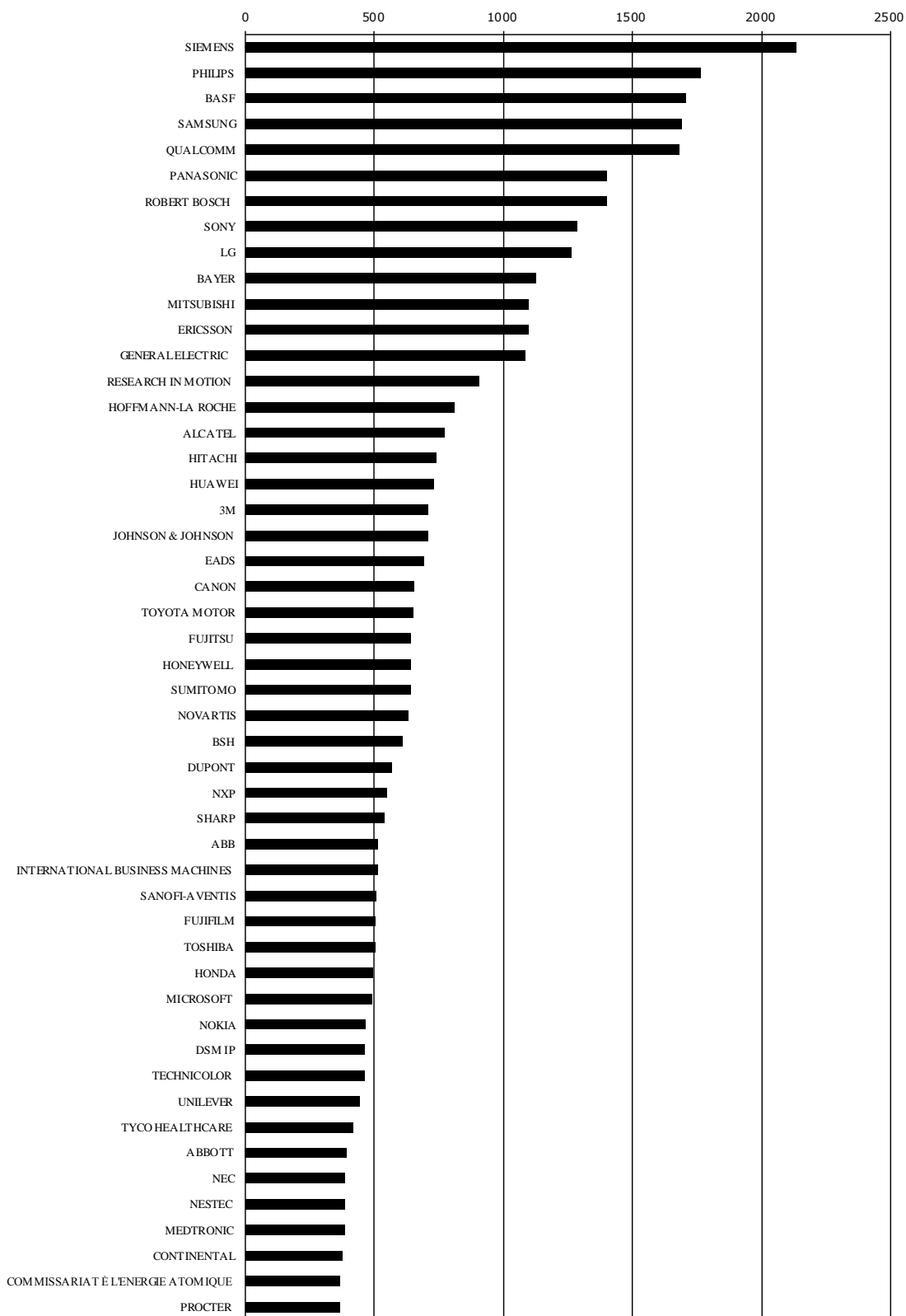
(27) Euroopan komissio 2010a. *Europe 2020. A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth.*

(28) Euroopan komissio 2010b. *Trade, Growth and World Affairs. Trade Policy as a Core Component of the EU's 2020 Strategy.*

(29) Euroopan komissio 2010c. *Trade as a Driver of Prosperity.*

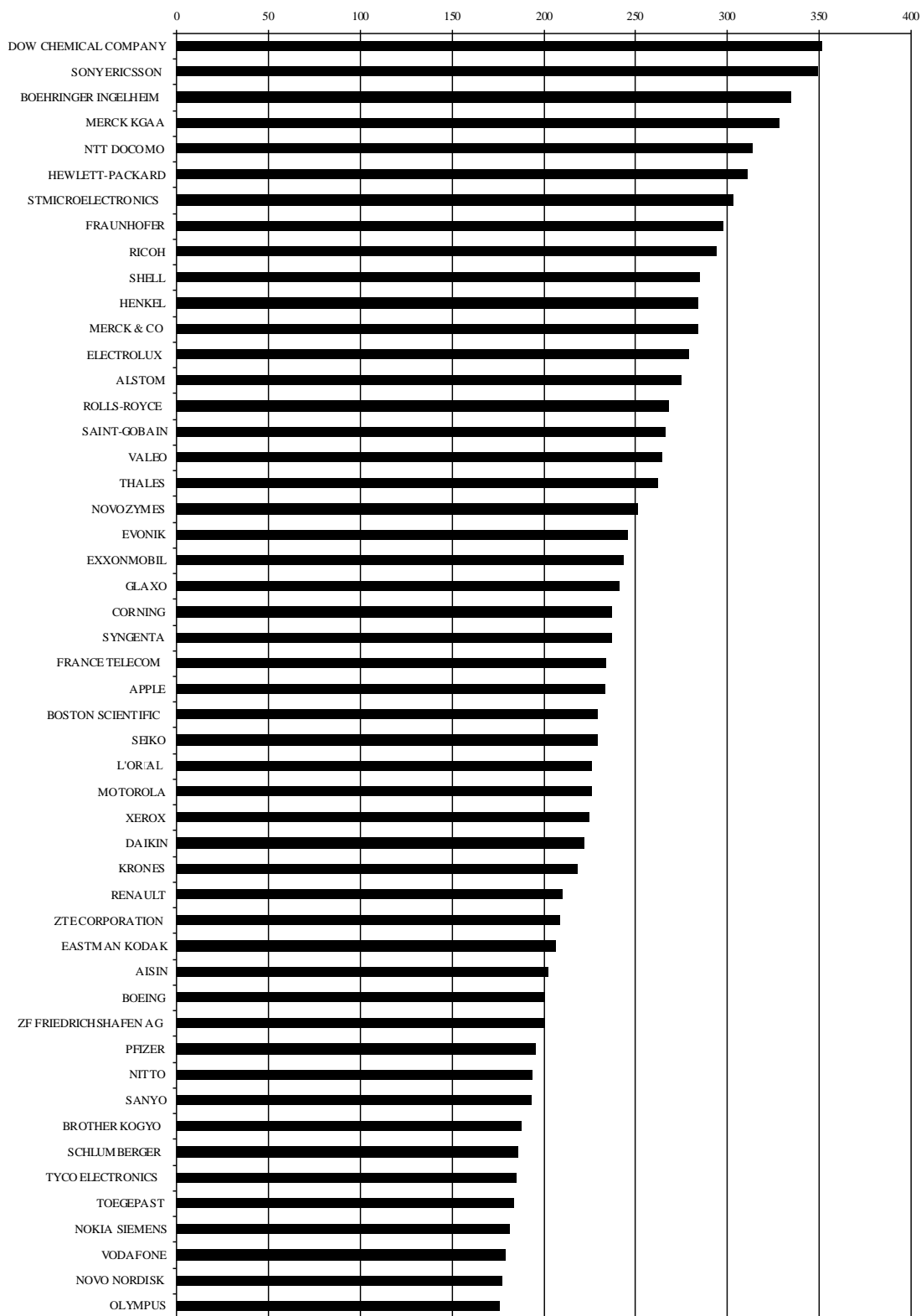
(30) Euroopan komissio 2011. *A Single Market for Intellectual Property Rights. Boosting Creativity and Innovation to Provide Economic Growth, High Quality Jobs and First Class Products and Services in Europe.*

Liite 2. Eurooppalaiset patenttihakemukset vuonna 2010. Top-hakijat 1–50

Lähde: European Patent Office.

Liite 3. Eurooppalaiset patenttihakemukset vuonna 2010. Top-hakijat 51–100

Lähde: European Patent Office.